

An aerial photograph of a rural landscape. A winding river flows through the center, surrounded by lush green fields and dense trees. A small bridge crosses the river in the lower-middle section. The background shows a mix of green fields and some buildings under a clear sky.

Gebiedsparticipatie en cultuurhistorie versterkt beekherstel

Een zoektocht naar de bijdrage van cultuurhistorie aan beekherstelprojecten om stagnatie te verkleinen

Kloekke, F.K.
Vandongen, F.L.L.

Land- en Watermanagement
Hogeschool Van Hall Larenstein
Velp, Gelderland

30-08-2016

Gebiedsparticipatie en cultuurhistorie versterkt beekherstel

Een zoektocht naar de bijdrage van cultuurhistorie aan beekherstelprojecten om stagnatie te verkleinen

Kloekke, F.K.
Vandongen, F.L.L.

Land- en Watermanagement
Hogeschool Van Hall Larenstein
Velp, Gelderland

30-08-2016

Voorwoord

Voor u ligt het afstudeerrapport “Gebiedsparticipatie en cultuurhistorie versterkt beekherstel – Een zoektocht naar de bijdrage van cultuurhistorie aan beekherstelprojecten om stagnatie te verkleinen”.

Dit rapport is geschreven in het kader van ons afstuderen aan de opleiding Land- en Watermanagement aan de Hogeschool Van Hall Larenstein (VHL) in Velp (Gelderland) en in samenwerking met de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed (RCE) in Amersfoort. Van februari 2016 tot en met augustus 2016 zijn wij bezig geweest met het onderzoek en het uitwerken van het advies.

Bij deze willen wij graag onze begeleiders vanuit de RCE, Arne Haytsma, en VHL, Mia Corbeek, bedanken voor de goede begeleiding en ondersteuning. Ook willen wij majorcoördinator Peter Groenhuijzen bedanken voor de goede hulp bij het opstellen van het Plan van Aanpak.

Daarnaast willen wij de projectleiders van de waterschappen met wie wij gesproken hebben graag bedanken voor hun medewerking.

Rick Kloekke en Frank Vandongen
Amersfoort, 29-08-2016

Samenvatting

De waterschappen hebben twee grote opgaven liggen als het gaat om beken. Dit zijn de Europese Kaderrichtlijn Water (KRW), welke de waterkwaliteit betreft, en Waterbeheer 21^e eeuw (WB21), welke ingaat op de waterkwantiteit. Om aan de normen van deze opgaven te voldoen, worden er beekherstelprojecten uitgevoerd. Voor de KRW geldt dat in 2027 alle KRW-waterlichamen in Nederland moeten voldoen aan de norm. Echter toont onderzoek van het Planbureau voor de Leefomgeving aan dat dit met het huidige tempo niet op tijd gehaald zal worden. Ook door de waterschappen en STOWA (Stichting Toegepast Onderzoek Waterbeheer) is geconstateerd dat er stagnatie optreedt. Hieruit is het feuilleton beekherstel ontstaan waarbij de STOWA een viertal handboeken over beekherstel gaat uitbrengen. Deze handboeken moeten verschillende vakgebieden nauwer met elkaar verbinden. De Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed (RCE) gaat in samenwerking met de STOWA werken aan een handboek “beekherstel met cultuurhistorie” en is de aanleiding voor het onderzoek in dit rapport, waarin wordt beschreven op welke manier cultuurhistorie een bijdrage kan leveren aan het verkleinen van de stagnatie binnen het proces van beekherstel. Voor dit onderzoek zijn een aantal waterschappen geïnterviewd om te achterhalen hoe zij beekherstelprojecten aanpakken en wat de stagnatie veroorzaakt. Het blijkt dat een gebrek aan draagvlak de grootste oorzaak is van stagnatie. Dit komt, onder andere, doordat belanghebbende partijen soms te laat in het proces worden betrokken en plannen op te weinig belangen zijn gericht. Echter kwamen er met de interviews ook twee projecten aan bod waarbij de plannen breed gedragen waren en gezamenlijk tot stand zijn gekomen. De kern die bij deze projecten tot succes leidde, blijkt gebiedsparticipatie te zijn, waarbij gezamenlijk gezocht wordt naar win-winoplossingen voor alle belanghebbenden. Met het oog op gebiedsparticipatie, wat door de nieuwe omgevingswet in de toekomst alleen maar belangrijker wordt, zijn een aantal bestaande participatieve methoden/leidraden beschreven. Met de kern uit deze methoden is een leidraad gemaakt met belangrijke punten hoe een beekherstelproject door middel van gebiedsparticipatie op een duurzame manier aangepakt kan worden en kan rekenen op een breed gedragen plan: Het gebiedsparticipatief beekherstelproces. Aan de hand van deze leidraad, waarin onder andere waardecreatie centraal staat, is beschreven welke bijdrage cultuurhistorie hierin kan hebben en op welke manier deze bijdrage tot stand kan komen. De bijdrage gaat in op het bepalen, behouden en versterken van de identiteit van een gebied (waardecreatie), waarin cultuurhistorie een grote rol speelt. Dit betekent voor waterschappen dat ze open moeten staan voor een bredere interpretatie van cultuurhistorie en dat ze beekherstelprojecten meer als gebiedsdoelstelling moeten gaan aanpakken, waarbij het belang van het waterschap een onderdeel is van een overkoepelend gebiedsbelang.

Inhoud

Inleiding	11
1. Het proces van beekherstel.....	15
1.1 Interviews als input.....	15
1.2 Verschillende processen.....	16
2. Oorzaak van stagnatie	19
3. Invloed op het proces	21
3.1 Aspecten met invloed op het proces.....	21
3.2 Mogelijke processen	22
4. Verbeteringen in het proces.....	25
4.1 Probleem aanpakken bij de oorzaak.....	25
4.2 Wat is gebiedsparticipatie?.....	26
4.3 Gebiedsparticipatie en duurzaamheid	28
4.4 Gebiedsparticipatief beekherstelproces	30
5. Cultuurhistorie in het proces.....	35
5.1 Wat is cultuurhistorie?	35
5.2 Identiteit is cultuurhistorie	37
5.3 Participatief cultuurhistorie benutten	41
Conclusie & advies	45
Reflectie.....	49
Literatuurlijst	53
Bijlagen	57

Inleiding

Om te zorgen voor een goede waterkwantiteit en –kwaliteit van beken, worden door de waterschappen beekherstelprojecten uitgevoerd. Met deze projecten worden maatregelen genomen om de beek opnieuw in te richten om aan de nationale en Europese doelen te voldoen. Voor de waterkwantiteit geldt het nationale advies van de Commissie Waterbeheer 21^e eeuw (WB21) en voor de waterkwaliteit is er de Europese Kaderrichtlijn Water (KRW), welke bestaat uit doelen voor de ecologische en chemische kwaliteit van de beken. Nederland heeft met Europa afspraken gemaakt (KRW) over het tempo waarin de beken hersteld moeten worden. In 2027 moet er in totaal 5.000 kilometer beek zijn hersteld en voldoen aan de doelen van de KRW. Er zijn drie termijnen van zes jaar, waarvoor de waterschappen doelen opstellen. Elke zes jaar wordt er een controle (metingen) uitgevoerd, om te bepalen of doelen worden gehaald. Deze resultaten worden gepubliceerd in de zogenaamde factsheets.¹ Tot nu toe blijkt de ambitie van 5.000 kilometer herstelde beken te hoog gegrepen en met het huidige tempo lijken de afspraken niet op tijd gehaald te kunnen worden, stelt het Planbureau voor de Leefomgeving. Van de 5.000 kilometer beken die hersteld moet worden, is eind 2014 ongeveer 900 kilometer gerealiseerd, waarvan veel KRW-doelen ook nog niet worden gehaald.²

Er kan gesteld worden dat beekherstel stagneert. Dit rapport geeft inzicht waar de oorzaak van stagnatie ligt, wat er over het algemeen verbeterd kan worden in het proces, waarbij rekening wordt gehouden met duurzaamheid en op welke manier cultuurhistorie een bijdrage kan leveren aan het verkleinen van stagnatie van het proces van beekherstel.

Aanleiding

De stichting toegepast onderzoek waterbeheer (STOWA) en de waterschappen hebben geconstateerd dat beekherstel stagneert³. (De STOWA ontwikkelt, vergaart en verspreidt kennis die nodig is om de opgaven waar waterbeheerders voor staan, goed uit te voeren.)² STOWA heeft dit probleem serieus opgepakt en de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed (RCE) erbij betrokken om tot een oplossing te komen. De STOWA gaat werken aan verschillende handboeken voor beekherstel, het feuilleton beekherstel. Deze handboeken gaan in eerste instantie in op geomorfologie, hydrologie, ecologie en cultuurhistorie.³ Het doel van deze handboeken is om kennis die er is op het gebied van, bijvoorbeeld ecologie of cultuurhistorie, te ontsluiten voor mensen die ook op andere terreinen actief zijn. De belangrijkste reden van deze handboeken is om vakgebieden nauwer met elkaar te verbinden.² Er is in de loop der tijd veel kennis opgedaan over beekherstel. In de praktijk is al veel geleerd en naast de fouten die zijn begaan, zijn er successen geboekt.² De STOWA wil een extra impuls geven aan beekherstelprojecten door het maken van deze handboeken.² Het handboek cultuurhistorie zal tot stand komen als afronding van een project ‘beekherstel met cultuurhistorie’, een samenwerking tussen de STOWA en de RCE in het kader van de visie Erfgoed en Ruimte. In deze visie wordt invulling gegeven aan een goede omgang met het onroerend cultureel erfgoed⁴. Dit handboek is de aanleiding van dit afstudeeronderzoek, waarin wordt onderzocht op welke manier cultuurhistorie een bijdrage kan leveren aan het verkleinen van stagnatie binnen het proces van beekherstel.

Probleemstelling

Beekherstel stagneert, wat ervoor kan zorgen dat het doel van 5000 kilometer herstellende beken in 2027 niet zal worden gehaald.²

Onderzoeksvraag

Op welke manier kan cultuurhistorie een bijdrage leveren aan het verkleinen van stagnatie binnen het proces van beekherstel?

Deelvragen

1. Hoe ziet het proces van beekherstel eruit?
2. Wat is de oorzaak van stagnatie van het proces van beekherstel?
3. Welke criteria hebben een grote invloed op het proces van beekherstel?
4. Wat kan er verbeterd worden in het proces van beekherstelprojecten?
5. Welke bijdrage kan cultuurhistorie leveren aan het proces van beekherstel?

Doelstelling

Het doel van dit onderzoek is om waterschappen duidelijk te maken op welke manier cultuurhistorie een bijdrage kan leveren in het proces van beekherstel en kan bijdragen in de voortgang en kwaliteit van een beekherstelproject.

Methode/werkwijze

Om een antwoord op de hoofdvraag te geven is eerst ingegaan op het proces van beekherstel. In de literatuur is weinig informatie terug te vinden over hoe beekherstelprojecten verlopen zijn. Vaak gaan documenten over plannen en niet over het daadwerkelijke verloop. Daarom zijn er als aanvulling op de literatuur, semigestructureerde interviews gehouden met vijf projectleiders van verschillende waterschappen met als doel te achterhalen hoe waterschappen beekherstelprojecten aanpakken en wat de oorzaak is van stagnatie. Van tevoren is er naar een of twee beekherstelprojecten, waar de geïnterviewde de projectleider van is/was, vooronderzoek gedaan. De informatie in

het vooronderzoek bestaat vooral uit geciteerde stukken uit projectplannen, inrichtingsplannen en websites van waterschappen en diende vooral om met kennis van de projecten de interviews in te gaan. De interviews zijn de belangrijkste bron van informatie in dit onderzoek, naast het rapport “Versnel beekherstel” van STOWA², welke informatie verschaft over de stand van zaken betreffende beekherstel. De informatie uit dit rapport in combinatie met de interviews bieden een goede basis om het onderzoek op voort te borduren. Nadat uit de verkregen informatie is bepaald hoe het proces van beekherstelprojecten eruit ziet en wat de oorzaak is van stagnatie zijn een aantal criteria opgesteld die zeer bepalend lijken te zijn voor hoe het proces verloopt. Deze criteria dienen als input voor een scenarioanalyse, waarmee mogelijke processen en resultaten duidelijk worden gemaakt. Door middel van een multicriteria-analyse is duidelijk gemaakt welk scenario (welk proces), de geïnterviewde waterschappen hebben toegepast bij de onderzochte projecten. Met de uitgangspunten uit dit scenario in combinatie met overige informatie uit interviews en literatuur is er een leidraad ontwikkeld die de grootste oorzaak van stagnatie aangepakt. Aan de hand van deze leidraad is bekeken welke bijdrage cultuurhistorie hieraan kan leveren, waarbij verschillende literatuurbronnen zijn gebruikt. Nadat duidelijk was welke bijdrage cultuurhistorie kan leveren aan het proces van beekherstel is bekeken op welke manier dit gedaan kan worden. Ook hiervoor zijn weer enkele literatuurbronnen geraadpleegd.

Afbakening

- Er zijn interviews gehouden met vijf waterschappen i.v.m. de beschikbare tijd. Daarnaast is de RCE geïnterviewd. Alleen waterschappen in Pleistoceen Nederland zijn geïnterviewd, omdat zij de meeste beken in hun watersysteem hebben.
- De interviews gaan vooral in op het proces van beekherstelprojecten. Op specifieke vakgebieden, zoals hydrologie of ecologie, is niet diep ingegaan.

- In dit rapport wordt enkel op het proces ingegaan en niet op specifieke kennis, zoals geologie, landbouw, hydrologie, etc.

Leeswijzer

Hoofdstuk 1 t/m 4 gaan, ondanks de hoofdvraag met als onderwerp cultuurhistorie, alleen over het proces van beekherstel. Om een antwoord te geven op de hoofdvraag moet het namelijk eerst duidelijk zijn hoe het proces van beekherstelprojecten er over het algemeen uitziet. Dit wordt in hoofdstuk 1 beschreven. In hoofdstuk 2 wordt ingegaan op de oorzaak van stagnatie en vervolgens wordt in hoofdstuk 3 beschreven wat van grote invloed is op het verloop van het proces van beekherstelprojecten. Hoofdstuk 4 beschrijft een algemene verbetering in het proces dat de oorzaak van stagnatie moet verkleinen, met als resultaat een leidraad voor een gebiedsparticipatief beekherstelproces. Daarna wordt in hoofdstuk 5 invulling gegeven aan de vraag welke bijdrage cultuurhistorie kan leveren, aan het proces van beekherstel aan de hand van de in hoofdstuk 4 opgestelde leidraad. Daarnaast wordt beschreven op welke manier deze bijdrage geleverd kan worden, waarmee een antwoord wordt gegeven op de hoofdvraag. Aan het einde van elk hoofdstuk is een korte samenvattende conclusie verbonden. Tot slot wordt een conclusie en advies beschreven.

Blauwe teksten verwijzen naar blauwe kaders (soms op volgende pagina's).

Werk in uitvoering bij de Regge

Figuur 1. Luchtfoto van Reggeherstelproject Visschebelt ⁵

1. Het proces van beekherstel

Voor dit onderzoek is het van belang om eerst duidelijk te hebben hoe het proces van beekherstelprojecten in zijn werk gaat. Hiervoor is een bureaustudie (Bijlage A) uitgevoerd en zijn er interviews (Bijlage B) gehouden. Van sommige projecten zijn weinig documenten direct beschikbaar en is dus besloten om de bureaustudie beknopt te houden. Daarnaast is de informatie van de interviews belangrijker dan de bureaustudie, omdat in de meeste documenten, afgezien van bijvoorbeeld nieuwsbrieven, niet staat hoe het proces is verlopen, maar vooral hoe het project is gepland.

Om inzichtelijk te krijgen hoe het proces van beekherstelprojecten verloopt, of hier een eenduidige aanpak in te ontdekken is en wat de mogelijke verschillen zijn, zijn interviews gehouden met een vijftal waterschappen uit Pleistoceen Nederland. Om zo kwalitatief mogelijke informatie te verkrijgen, zijn projectleiders geïnterviewd die al meerdere beekherstelprojecten hebben uitgevoerd en dus enige ervaring hebben met beekherstel. De geïnterviewde projectleiders zijn: Bart Pastor van waterschap Aa & Maas (Dynamisch Beekdal), Ben Ordelmans van waterschap Vechtstromen (Reggeherstelprojecten en Bolscherbeek), Hans Koekkoek van waterschap De Dommel (Essche Stroom en Tongelreep), Hans Stevens van waterschap Peel & Maasvallei (Bovenloop Groote Molenbeek) en Irma Huijnen van waterschap Vallei & Veluwe (Voorsterbeek). Deze projectleiders zijn bewust gekozen op basis van de omvang van de projecten (ruimtelijke ingrepen).

Projecten waar enkel kleine ingrepen in de watergang zelf (bijvoorbeeld enkel een stuwte verwijderen) voldoende zijn, zullen niet snel met het geconstateerde probleem, stagnatie, te maken hebben en zijn dus niet interessant voor dit onderzoek. De betreffende projecten zijn van tevoren bestudeerd door literatuur (zoals de projectplannen en, wanneer beschikbaar, door nieuwsbrieven) te lezen en te filteren op communicatie, samenwerking en gebruik van cultuurhistorie. Deze

vooronderzoeken zijn gedaan om met kennis over de betreffende beek de interviews in te gaan.

1.1 Interviews als input

De gehouden interviews zijn semigestructureerd. Dat wil zeggen dat van tevoren wel onderwerpen zijn vastgesteld, maar geen standaard set vragen. De interviews zijn ingegaan op de volgende onderwerpen:

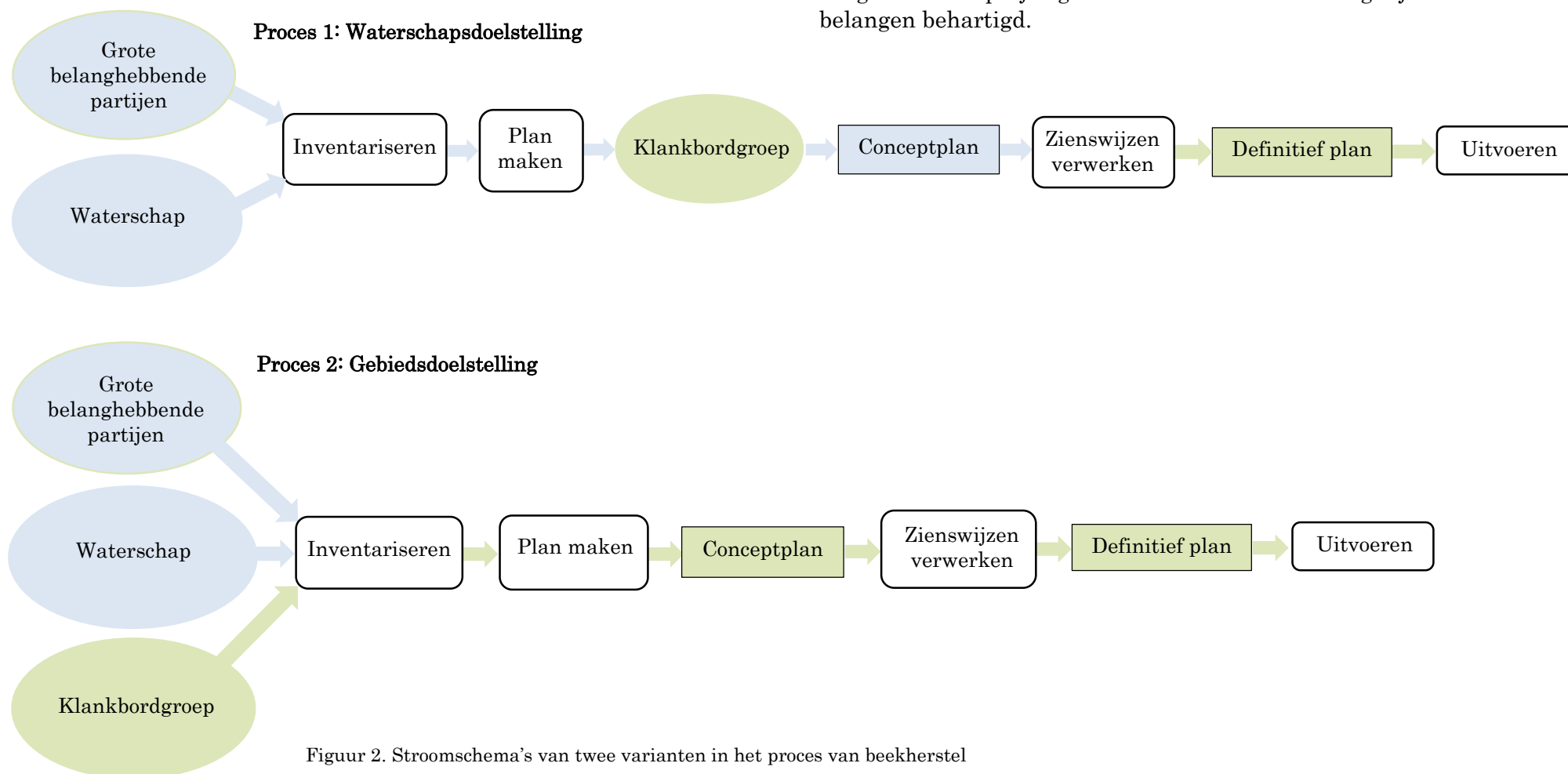
- Algemene informatie: Opvattingen over beekherstel en wat volgens de waterschappen voor oponthoud zorgt bij beekherstelprojecten (Hoofdstuk 2).
- Vooronderzoek: Informatie over vooronderzoeken die het waterschap doet voorafgaand aan het project en waar de projectgrenzen liggen.
- Planvorming: Hier moet duidelijk worden welke partijen betrokken worden om tot een concreet plan te komen.
- Communicatie: Informatie over de momenten wanneer belangen worden betrokken door het hele project heen.
- Cultuurhistorie: Opvattingen over cultuurhistorie en wat de waterschappen vinden wat voor betekenis dit onderwerp kan hebben binnen beekherstelprojecten.

De samenvattingen van de interviews staan in Bijlage B en de informatie hieruit is in de volgende hoofdstukken benut.

1.2 Verschillende processen

Elk beekherstelproject wordt anders aangepakt. De projecten die tijdens de interviews aan bod zijn gekomen, zijn in grote lijnen onder te verdelen in twee varianten van processen (Figuur 2). Proces 1 is vooral gericht op de waterschapsdoelstellingen (KRW en WB21). Proces 2 is meer gericht op de belangen uit het plangebied en het betrekken van de belanghebbenden. Hieronder zijn de twee processen op een rijtje gezet:

Proces 1 dat vanuit een waterschapsdoelstelling werkt, wordt nog wel eens het ‘traditionele proces’ genoemd. Het waterschap maakt het plan, legt het voor aan een klankbordgroep en het plan komt ter inzage te liggen. Hierop worden zienswijzen ingediend, welke vervolgens worden verwerkt tot een definitief plan. Daarna wordt dit plan uitgevoerd. Proces 2 is meer een participatief proces. Naast de grote belanghebbende partijen werkt het waterschap ook intensief samen met kleinere belanghebbende partijen en vertegenwoordigers namens de burgers uit het projectgebied. Er worden zoveel mogelijk belangen behartigd.

Figuur 2. Stroomschema's van twee varianten in het proces van beekherstel

Elk project is anders

Van de besproken projecten is er geen die precies volgens een van de twee processen is verlopen. Elk project is net weer even anders. Om een voorbeeld te geven: Soms wordt er bijvoorbeeld door het waterschap van tevoren al een soort inrichtingsvisie gemaakt om te kijken wat het waterschap ongeveer wil met de beek. Dit is bijvoorbeeld gedaan bij de Essche Stroom en de Tongelreep van waterschap De Dommel. Bij andere projecten kwam dit niet voor.

Reggeherstelproject “De Koemaste” van waterschap Vechtstromen en het **tweede gedeelte** van het project “Dynamisch Beekdal” van waterschap Aa & Maas passen het beste bij het participatieve proces. Bij het Reggeherstelproject is door het waterschap en grote belanghebbende partijen eerst een plan op hoofdlijnen gemaakt, waarna de kleinere belanghebbende partijen en geïnteresseerde burgers het plan tot in detail mochten uitwerken. Het **Dynamisch Beekdal** is eigenlijk volgens allebei de processen uitgevoerd, maar een verandering van proces 1 naar proces 2 (Figuur 2), heeft pas geleid tot goede resultaten.

Opvallend is dat de Bolscherbeek en Reggeherstelproject “De Koemaste” allebei van waterschap Vechtstromen zijn, maar er twee totaal verschillende processen hebben plaatsgevonden. De Bolscherbeek is hersteld vanuit waterschapsdoelstellingen. Mogelijke problemen met grondeigenaren en andere belanghebbende partijen zijn zoveel mogelijk uit de weg gegaan, terwijl bij de Regge juist veel met belanghebbenden is samengewerkt. Dit laat zien hoe verschillend, ook binnen een waterschap zelf, projecten worden aangepakt. De overige projecten (Essche Stroom, Bovenloop Groote Molenbeek en Voorsterbeek) vallen voornamelijk onder het meer traditionele proces (proces 1).

Dynamisch Beekdal (Tweede gedeelte)

Het Dynamisch Beekdal is een beekherstelproject van de Aa van waterschap Aa & Maas, welke ongeveer een doorlooptijd van 15 jaar heeft gehad. Het project is begonnen volgens het “traditionele proces” (Proces 1, Figuur 2). Dit is echter vastgelopen en kwam niet van de grond. Zeven jaar later heeft het waterschap het project weer opgepakt, maar nu volgens een bepaalde methode: De Mutual Gains Approach (MGA). De MGA is een participatieve methode. Dat wil zeggen dat met alle belanghebbende partijen wordt samengewerkt. Bij het Dynamisch Beekdal is met de vertegenwoordigers van alle belanghebbende partijen een klankbordgroep samengesteld. Met deze groep is de inventarisatie gedaan en is het plan gemaakt. Door dit samen met alle belanghebbenden te doen en voor iedereen een win-winsituatie te creëren, is er veel draagvlak ontstaan. Met behulp van de MGA, wat globaal werkt volgens Proces 2 (Figuur 2) is in ongeveer anderhalf jaar een nieuw plan gerealiseerd.

Conclusie

Er is geen algemeen proces voor beekherstel te beschrijven. Elk project wordt anders aangepakt. Wel zijn er twee globale processen in hoofdlijnen te onderscheiden, waarbij het verschil ligt in de doelstelling van het project en de omgang met belanghebbende partijen.

Beerze bij Spoordonk

Figuur 3. Luchtfoto van een hersteld gedeelte van de Beerze nabij Spoordonk. ⁶

2. Oorzaak van stagnatie

Als er naar het complete doel voor de beken in Nederland wordt gekeken, namelijk ca. **5.000 kilometer** herstelde beken die voldoen aan de vastgestelde KRW-doelen, kan er gesteld worden dat het te langzaam gaat. Eind 2014 is pas ongeveer 900 kilometer beekherstel gerealiseerd en als het in dit tempo doorgaat, wordt het doel voor 2027 niet op tijd gehaald.² Uit de interviews (Bijlage B) blijken er een aantal opvallende zaken die voor stagnatie zorgen. *Grondverwerving, zienswijzen en gebrek aan draagvlak* zijn drie termen die meermaals in de interviews naar voren kwamen als vertragende factoren in het proces.

Grondverwerving:

Het blijkt dat grondverwerving een grote belemmerende factor is in het proces. Bij elk interview (Bijlage B) kwam naar voren dat de grondverwerving veel tijd kost en dat dit een zeer bepalende factor is voor wat er uiteindelijk uitgevoerd kan worden. Een project kan immers pas uitgevoerd worden als de benodigde gronden zijn verkregen. Niet bij elk project is de grondverwerving een even groot probleem. Dit heeft vooral te maken met de omgeving waarin de beek stroomt. In een natuurgebied is het over het algemeen makkelijker om gronden te verwerven dan in een agrarisch gebied.

Naast de vertraging die grondverwerving op kan leveren, is het ook aannemelijk dat het ten koste kan gaan van de kwaliteit van een beekherstelproject. Als het project sterk geleid wordt door de gronden die verkregen kunnen worden, kan het zijn dat bepaalde inrichtingsmaatregelen die van groot belang zijn voor de waterkwaliteit niet kunnen worden uitgevoerd.

5.000 kilometer

In dit rapport wordt alleen ingegaan op de oorzaak van stagnatie binnen beekherstelprojecten, maar de oorzaak kan ook hogerop liggen. Een interessante vraag/stelling is dan ook of de oorzaak van stagnatie niet ligt in het feit dat er akkoord is gegaan met de ambitieuze lengte van 5.000 kilometer beekherstel.

Zienswijzen:

Een ander aspect dat bij de interviews (Bijlage B) veelvuldig terug kwam, is dat er zienswijzen worden ingediend. Zienswijzen op het plan betekent dat er opnieuw naar het plan gekeken moet worden en waar nodig aanpassingen moeten worden gemaakt. Dit levert dus extra vertraging op. Een goed voorbeeld is de Bolscherbeek, waarbij door een zienswijze het plan op de schop ging. Iemand was bezig met het ontwikkelen van een landgoed en het projectplan werd zo aangepast dat de beek op het landgoed op het oorspronkelijke tracé werd gelegd. Dat het plan is aangepast is niet erg, want het plan won aan kwaliteit, echter heeft het wel tot vertraging geleid. Dit had voorkomen kunnen worden door eerder in het proces meer samen te werken met de omgeving. (Bijlage B2).

Gebrek aan draagvlak:

Ook het aspect gebrek aan draagvlak kwam bij elk interview (Bijlage B) ter sprake als een factor die zorgt voor stagnatie. Draagvlak is de mate waarin een project ondersteund wordt door de belanghebbenden. Als er geen of weinig draagvlak is voor het project, moeten belanghebbenden achter het plan gekregen worden en dat is een proces dat veel tijd kan kosten. Ook in het rapport “**Versnel beekherstel**”² wordt genoemd dat plannen die op te weinig belangen zijn gericht en weerstand bij gebiedsgebruikers, oorzaken zijn van het gebrek aan voortgang van beekherstelprojecten. Kortom: Een gebrek aan draagvlak.

Het aspect zienswijzen kan voor een groot deel onder draagvlak geplaatst worden. Een gebrek aan draagvlak betekent een grotere kans op zienswijzen van burgers, grondgebruikers en andere belanghebbende partijen. Daarnaast kan het aspect grondverwerving ook deels geplaatst worden onder draagvlak. Er wordt niet gesuggereerd dat gebrek aan draagvlak het enige probleem is van dat gronden niet verworven kunnen worden, maar het speelt wel een grote rol. Een voorbeeld:

Als er geen medewerking is van grondgebruikers, bijvoorbeeld het vaak voorkomende probleem bij boeren, omdat ze bang zijn dat hun grond te nat wordt of ze simpelweg geen grond willen afstaan, heeft dat vooral te maken met draagvlak. Als óók de grondeigenaren profijt hebben bij het afstaan van de gronden en intensief met hen wordt samengewerkt, zullen zij eerder geneigd zijn om hun grond af te staan², oftewel er ontstaat draagvlak bij de grondeigenaar, in dit geval de boer, voor het afstaan van de grond.

Waar in het proces zit de stagnatie?

Het is moeilijk om te zeggen wanneer in het proces stagnatie optreedt. Dit komt door het feit dat elk project anders verloopt. De grondverwerving, bijvoorbeeld, wordt niet bij elk project op hetzelfde moment in het proces aan gewerkt. Bij het ene project wordt er al bij het begin van het project gewerkt aan de grondverwerving (Bovenloop Groote Molenbeek, Bijlage B4) en bij andere projecten gebeurt dit pas bij, bijvoorbeeld, de planfase. Dit betekent dat bij het ene project de grondverwerving al kan stagneren in het begin van het proces en bij een ander project pas tijdens de planfase.

Op welk moment in het proces gebrek aan draagvlak voor stagnatie zorgt, is ook moeilijk te zeggen, aangezien draagvlak door het gehele proces van groot belang is. Wel is het vanzelfsprekend dat draagvlak een aspect is waar van begin tot eind van het proces aan moet worden gewerkt. Soms komt het voor dat belanghebbenden pas laat in het proces worden betrokken of het plan is niet op voldoende belangen gericht. Dit komt een tot stand gekomen plan, dus na de planfase, niet ten goede qua draagvlak. Dit kan dan aan het einde van de planfase zorgen voor stagnatie door een oorzaak die eerder in het proces ligt: Belanghebbenden zijn te laat betrokken.

Rapport Versnel Beekherstel (Weeren, 2015)

In het rapport Versnel Beekherstel worden ook een aantal oorzaken genoemd die zorgen voor stagnatie bij beekherstelprojecten, welke overeenkomen met de oorzaken die eerder in dit hoofdstuk zijn beschreven, een extra bevestiging op het rapport Versnel Beekherstel.

Hieronder twee citaten uit het rapport die nogmaals benadrukken waar de oorzaak van stagnatie ligt.

“Het gebrek aan voortgang en effectiviteit bij beekherstel kent verschillende oorzaken, waaronder de gehanteerde aanpak, trage grondverwerving, weerstand bij bewoners en grondgebruikers en wellicht (te) ambitieuze, op te weinig belangen gerichte plannen”².

“De verwerving van benodigde gronden verloopt stroef. Boeren zeggen vaak dat ze geen grond kunnen missen, terwijl de werkwijze is gebaseerd op vrijwillige verwerving. Ze willen bovendien alleen meewerken als we ze zwart op wit kunnen garanderen dat voor hen waterstaatkundig alles bij het oude blijft”².

Conclusie

Er kan gesteld worden dat het gebrek aan draagvlak de grootste oorzaak is van de stagnatie binnen het proces van beekherstelprojecten. Om deze reden wordt er verder in het rapport vooral ingegaan op een oplossing die dit probleem kan verkleinen.

3. Invloed op het proces

In Hoofdstuk 1 is kort beschreven hoe het proces van beekherstelprojecten bij de geïnterviewde waterschappen er globaal uitziet. Deze informatie wordt in dit hoofdstuk gebruikt om een antwoord te geven op de vraag welke criteria een grote invloed hebben op het proces van beekherstelprojecten (deelvraag 3). Als dit duidelijk is, kan er gericht worden gekeken naar een oplossing om de kans op stagnatie, waarvan een gebrek aan draagvlak het grootste probleem is (Hoofdstuk 2), te verkleinen.

3.1 Aspecten met invloed op het proces

Uit Hoofdstuk 1 blijkt dat beekherstelprojecten op verschillende manieren worden aangepakt en zijn twee voorkomende processen op hoofdlijnen beschreven (Figuur 2). Uit deze processen en de interviews (Bijlage B) zijn twee aspecten te ontdekken die van grote invloed zijn op hoe het proces verloopt, namelijk:

- *De doelstelling van het project*
- *De omgang met belanghebbende partijen*

Deze aspecten zijn onder de volgende kopjes toegelicht en opgedeeld in **twee uitersten**, welke in de volgende paragraaf als criteria worden gebruikt in een scenarioanalyse.

De doelstelling van het project

Uit de informatie van de interviews blijkt dat er een verschil zit tussen de doelstellingen van de verschillende projecten. Sommige projecten zijn vooral gericht op alleen de beek en het behalen van de doelen van de KRW en WB21, maar er zijn ook een aantal projecten waarbij juist breder wordt gekeken en meer vanuit een gebiedsdoelstelling wordt gewerkt, waarbij de doelen van het waterschap een onderdeel zijn van een gezamenlijk doel van andere belanghebbende partijen in het gebied. Daarom kan dit

aspect worden opgedeeld in **“waterschapsdoelstelling”** en **“gebiedsdoelstelling”**.

De omgang met belanghebbende partijen.

De omgang met belanghebbende partijen is een zeer bepalende factor voor hoe het proces verloopt. Theoretisch gezien zal een project beter verlopen wanneer belanghebbende partijen van het begin af aan participeren binnen een project. Bij de geïnterviewde waterschappen is ook hier een verschil te zien, namelijk het moment waarop belanghebbende partijen worden betrokken en/of mee wordt samengewerkt. Er zit een verschil tussen “betrekken” en “samenwerken”. Een waterschap kan belangen inventariseren, waarbij het waterschap vooral zelf de afwegingen en het plan maakt (betrekken) of dat het plan tot stand komt door intensief gezamenlijke planvorming met belanghebbenden (samenwerken). Bij sommige van de onderzochte projecten participeerden belanghebbende partijen van begin af aan, in tegenstelling tot andere projecten, waarbij belanghebbende partijen pas laat in het proces (bijvoorbeeld pas bij inzage van het plan) participeerden. Er is bij dit aspect dus een tegenstelling te maken in tijd: **“vroeg”** en **“laat”**, en tussen de vorm van participatie **“samenwerken”** en **“betrekken”**.

Op de volgende bladzijde zijn in het blauwe kader definities gegeven aan **de uitersten**.

De uitersten

Waterschapsdoelstelling:

Gericht op de Kaderrichtlijn Water en Waterbeheer 21^e eeuw. Belangen uit het gebied worden wel meegenomen, maar minimaal, want uitgangspunt is dat het bijdraagt aan het voldoen aan de KRW en WB21.

Gebiedsdoelstelling:

Afstemming op alle gebiedsbelangen. Er wordt gestuurd op gebiedsdoelen, waarbij alle belangen uit het gebied worden meegenomen. De belangen zijn op het gebied van, bijvoorbeeld: Natuur/ecologie, cultuurhistorie/archeologie, hydrologie, recreatie en landbouw.

Vroeg samenwerken met belanghebbenden:

Vanaf het begin van het project wordt er met belanghebbende partijen actief samengewerkt. Ook het plan wordt actief samen met alle partijen gemaakt.

Belanghebbenden laat betrekken:

Belanghebbende partijen worden laat betrokken bij het project. Na bijvoorbeeld het conceptplan worden belanghebbende partijen pas meer betrokken.

3.2 Mogelijke processen

Een proces dat vanuit een gebiedsdoelstelling werkt, levert andere resultaten op dan dat er vanuit een waterschapsdoelstelling wordt gewerkt. Middels een [scenarioanalyse](#) kan er inzicht worden verkregen in deze mogelijke resultaten.

De scenario's worden op de volgende pagina weergegeven (Figuur 5). De linker helft van het assenstelsel is gericht op een waterschapsdoelstelling en de rechter helft op een gebiedsdoelstelling. De onderste helft betreft belanghebbende partijen laat in het proces en de bovenste helft werkt vroeg in het proces al samen met belanghebbenden. De combinaties van deze criteria leiden tot verschillende, mogelijke resultaten.

De verwachting was dat het scenario van “waterschapsdoelstelling & laat betrekken” en het scenario van “gebiedsdoelstelling & vroeg samenwerken” de meest waarschijnlijke scenario's zijn die in de praktijk voorkomen, dit blijkt in Figuur 7 ook zo te zijn. Aangezien de scenario's voor zichzelf spreken, worden alleen deze twee scenario's op de volgende pagina kort en bondig beschreven.

Scenarioanalyse

Een scenarioanalyse is een methode waarmee kan worden bekeken hoe bepaalde uitkomsten, de scenario's, er mogelijk uitzien. Een scenarioanalyse bestaat uit een assenstelsel, waarbij aan elk uiteinde een criterium staat. In dit geval zijn de gevonden criteria uit paragraaf 3.1 gebruikt. Het assenstelsel levert vier kwadranten op en aan elk kwadrant grenzen twee criteria. De combinaties van twee criteria leveren een aantal aannames/verwachtingen op. Op deze manier kan een goed beeld geschept worden van de mogelijke (positieve en negatieve) resultaten als een beekherstelproject volgens het betreffende scenario wordt uitgevoerd.

Regge - Veldkamp

Bij het scenario *“gebiedsdoelstelling & vroeg samenwerken”* wordt er vanaf het begin af aan met alle belanghebbenden uit het gebied samengewerkt, waarbij geen aspect sterk leidend is, wat resulteert in een project waarbij voor elke belanghebbende partij een win-winsituatie ontstaat. Er worden in het begin geen grenzen gesteld, maar er wordt juist met een brede kijk naar het gebied gekeken. Er wordt samengewerkt aan elkaars doelen wat resulteert in draagvlak en waarschijnlijk ook een vlotte grondverwerving. De aannames die dit scenario vorm hebben gegeven lijken het beste resultaat te hebben, juist in tegenstelling met het scenario *“waterschapsdoelstelling & laat betrekken”*. Hierbij is alles namelijk precies het

tegenovergestelde van het vorige beschreven scenario. Bij dit scenario is de doelstelling van het waterschap leidend. Hierdoor zullen alleen de hoofdzakelijke belanghebbende partijen worden betrokken, wat overigens pas laat in het proces gebeurt. Het draagvlak wordt hierdoor niet bevorderd, want veel belanghebbenden kunnen pas inspraak hebben op het plan bij de zienswijzen. De kans op zienswijzen is dus ook groot bij dit scenario, wat mogelijk resulteert in vertraging. Daarnaast zal het erg moeilijk worden en lang duren om (vrijwillig) gronden te verkrijgen, wat kan resulteren in een project waarbij de juiste gronden niet verkregen worden, wat weer kan resulteren in kwaliteitsvermindering van het plan.

Met belanghebbenden vroeg samenwerken

Waterschapsdoelstelling	• Er wordt samengewerkt met belanghebbenden, maar waterschapsdoelstelling (KRW en WB21) is leidend voor het project • Draagvlak krijgen verloopt moeizaam • Vertraging door indienen zienswijzen • Grondverwerving verloopt moeizaam • Projectgebied betreft vooral de beek, oevers en onderhoudspaden	• Gebiedsdoelstelling waarin beekherstel onderdeel is • Win-winsituatie voor iedereen • Met z'n allen werken aan elkaars doelen • Doordat ieders belang serieus wordt genomen, zorgt het snel voor veel draagvlak en ook weinig kans op zienswijzen • In het begin geen grenzen stellen, gebiedsbreed onderzoeken en naarmate het proces vordert trechteren • Plan wordt vanaf het begin af aan samen met alle belanghebbenden vorm gegeven • Alle aspecten uit het gebied worden serieus meegenomen en in het begin is er niks leidend. • Vlotte grondverwerving	Gebiedsdoelstelling
	• Waterschapsdoelstelling (KRW en WB21) is leidend • Alleen de hoofdzakelijke belanghebbende partijen worden betrokken, al is dit pas (te) laat in het proces. • Grondverwerving verloopt moeizaam • Grote kans op zienswijzen • Draagvlak krijgen verloopt moeizaam • Projectgebied betreft vooral de beek, oevers en onderhoudspaden	• Plan wordt door het waterschap gemaakt, maar wordt pas na het conceptplan afgestemd met de belanghebbenden. • Uiteindelijk een plan waarin voor de meeste belanghebbenden een win-win situatie wordt gehaald • Draagvlak komt pas laat in het proces • Grondverwerving komt laat op gang	

Conclusie

De doelstelling van het project en de omgang met belanghebbende partijen zijn twee aspecten die een grote invloed hebben op hoe het proces verloopt. Het werken volgens een gebiedsdoelstelling, waarbij vanaf het begin wordt samengewerkt met belanghebbenden levert theoretisch (scenario) het beste resultaat.

Figuur 5. Scenarioanalyse

Belanghebbenden laat betrekken

Oude arm de Aa (Dynamisch Beekdal)

Figuur 6. Luchtfoto van een oude slingerende arm van de Aa (Brabant) ⁸

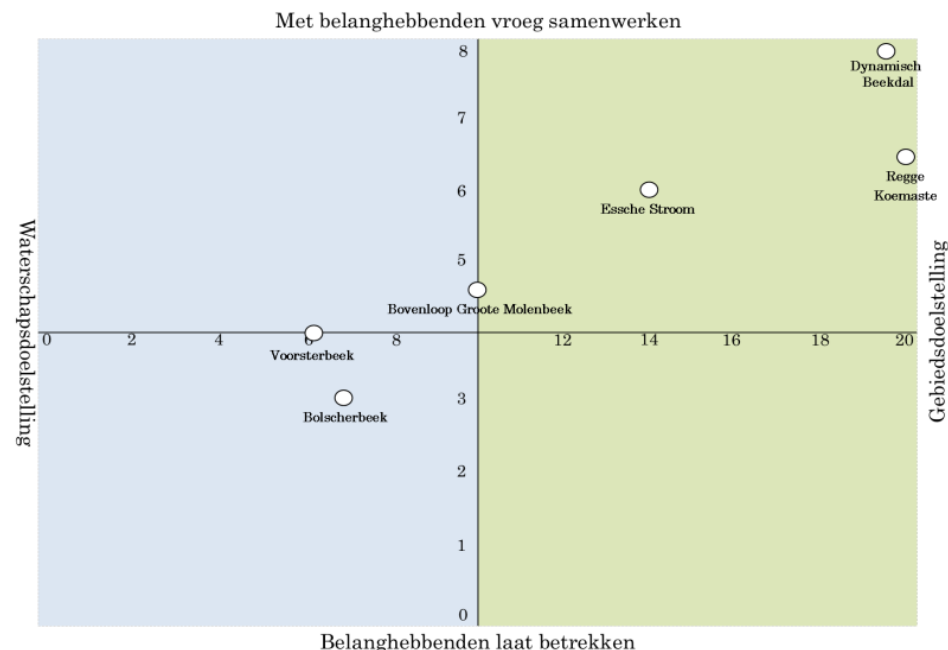
4. Verbeteringen in het proces

Het vorige hoofdstuk heeft duidelijk gemaakt dat draagvlak de grootste oorzaak is van stagnatie binnen beekherstelprojecten. Een oplossingsrichting moet dus een verbetering in het proces zijn die draagvlakbevorderend werkt. Als het duidelijk is wat er over het algemeen verbeterd moet worden in het proces (Deelvraag 4), kan er gekeken worden op welke manier cultuurhistorie daar een bijdrage aan kan leveren, waarmee een antwoord wordt gegeven op de hoofdvraag (Zie hoofdstuk 5).

4.1 Probleem aanpakken bij de oorzaak

Gebrek aan draagvlak is de grootste oorzaak van stagnatie binnen het proces. Daarom wordt er in dit rapport vooral gekeken hoe deze oorzaak opgelost kan worden. Vanuit de scenarioanalyse gezien zou de oplossingsrichting zijn om te werken volgens de uitgangspunten: *“gebiedsdoelstelling & vroeg samenwerken”*. Deze uitgangspunten zorgen voor aannames die beschrijven dat draagvlak wordt bevorderd en er een vlottere grondverwerving optreedt (Figuur 5). Ook in het rapport *“Versnel Beekherstel”*² worden enkele punten genoemd die ten goede komen aan de voortgang van beekherstelprojecten, die overeenkomen met bovenstaande oplossingsrichting.

In Figuur 7 zijn de onderzochte projecten geprojecteerd op het assenstelsel van de scenarioanalyse. De projectie is gebaseerd op een multicriteria-analyse (MCA), welke is uitgewerkt in Bijlage C en D. Met een MCA worden er scores gegeven op opgestelde criteria, welke op het assenstelsel zijn gezet, waardoor duidelijk wordt volgens welke uitgangspunten de projecten zijn verlopen. (Het verschil in waardering, van 0 tot 8 op de verticale as en 0 tot 20 op de horizontale as, heeft enkel te maken met het aantal criteria waarop punten gegeven kon worden). De projectie bevestigt ook de verwachting (Paragraaf 3.2) dat projecten in de praktijk vooral werken volgens de scenario's *Waterschapdoelstelling & laat betrekken* of *Gebiedsdoelstelling & vroeg samenwerken*.

Figuur 7. Projectie van projecten op het assenstelsel van de scenarioanalyse

Rapport Versnel Beekherstel (Weeren, 2015)

*“Een goed beekherstelplan is een plan waar **alle partijen voordeel bij hebben**.” “Als je het maar met elkaar doet. Boeren zullen dan veel meer genegen zijn gronden over te doen aan het waterschap.”²*

*“Goede **samenwerking** tussen alle betrokken partijen in het hele stroomgebied van een beek is een belangrijke voorwaarde voor succes. Overheden, burgers, boeren, recreanten, grondeigenaren, natuurbeheerders: iedereen kan zijn steentje bijdragen aan het (her)inrichten van het stroomgebied, zodanig dat **alle belangen** zoveel mogelijk worden gediend en het totaal meer is dan de som der delen.”²*

*“Met elkaar moeten we doelen durven formuleren die het **gezamenlijk**, maatschappelijk belang dienen, in plaats van doelen voor een individueel belang.”²*

Voorbeeldprojecten

De projectie van de Regge - De Koemaste (Vechtstromen) en het tweede gedeelte van het Dynamisch Beekdal (Aa en Maas) op het assenstelsel (Figuur 7) laat zien dat deze twee projecten min of meer werken volgens de oplossingsrichting. Met de kennis die er is over deze twee projecten kunnen ze als 'bewijs' worden gezien dat het succesvol en haalbaar is om met partijen vroeg samen te werken en juist ook te richten op de belangen van andere partijen. De Regge - De Koemaste is een project waarbij het hele gebied rondom de Regge is ontwikkeld. Hierbij is vanaf het begin af aan samengewerkt en het draagvlak voor het project was groot, waardoor het een succesvol project is en het gebied nu beekdalbreed is ingericht. (Bijlage B2)

Ook bij het Dynamisch Beekdal (tweede gedeelte) is het project gebiedsbreed aangepakt, waarbij alle belanghebbende partijen vanaf het begin participeerden en ook gelijkwaardig werden behandeld. In de zin van 'gebiedsbreed aanpakken' en 'vroeg samenwerken' verschillen de Regge en het Dynamisch Beekdal niet veel. Bij het Dynamisch Beekdal valt het echter extra op dat de uitgangspunten "vroeg samenwerken" & "gebiedsdoelstelling" zorgen voor een goed verloop van het proces. Hoe het project eerder door het 'traditionele proces' vastliep, ging het proces opmerkelijk snel toen er werd besloten om het anders aan te pakken, namelijk volgens de Mutual Gains Approach. In ongeveer 1,5 jaar tijd was het project afgerond (Bijlage B3)

De uitgangspunten "vroeg samenwerken" & "gebiedsdoelstelling", de verbeterpunten die worden genoemd in "Versnel Beekherstel", de aanpak en het succes van de Regge – De Koemaste en de MGA van het Dynamisch Beekdal hebben een ding gemeen: ***Gebiedsparticipatie***

4.2 Wat is gebiedsparticipatie?

De term participatie kan omschreven worden als 'actieve deelname' aan, in dit geval, een beekherstelproject.

Gebiedsparticipatie komt dus neer op een actieve deelname van het gebied, oftewel de belanghebbenden in het gebied, aan het beekherstelproject. Een intensieve participatie zorgt voor een breder draagvlak voor het gezamenlijk gevonden plan.⁹ Er is de laatste jaren bij verschillende waterschappen al wel een beweging te zien naar een meer gebiedsparticipatieve aanpak.¹⁰ Deze beweging is bij bijvoorbeeld de Regge en het Dynamisch Beekdal goed te zien en het zal in **de toekomst** alleen maar een grotere rol gaan krijgen.

De rol van participatie in de toekomst

Naar verwachting treedt in 2019 de omgevingswet in werking.

"Met de omgevingswet worden alle regels voor ruimtelijke plannen vereenvoudigd en samengevoegd, waardoor het bijvoorbeeld makkelijker wordt om projecten te starten." ¹¹ Door de omgevingswet gaat participatie (aan de voorkant) bij veel projecten een grotere rol spelen. De burger (ook bedrijfsleven, organisaties, etc.) krijgt door de omgevingswet een stevigere plek op het speelveld. Participatie zal namelijk gestimuleerd worden en bij grote projecten zal participatie bij projectbesluiten zelfs verplicht worden gesteld.¹¹

"De komst van de Omgevingswet ondersteunt volgens geïnterviewden van een aantal waterschappen maatschappelijke tendensen en al door sommige waterschappen ingezette ontwikkelingen, zoals gebieds- en zaakgericht werken en het streven vroeg in het planproces met verschillende partijen rond de tafel te gaan zitten".¹⁰

Gebiedsparticipatieve methoden

Het Dynamisch Beekdal en de Regge laten de beweging naar een gebiedsparticipatieve aanpak al goed zien en kan er dus gesteld worden dat het algemene proces 2 (Figuur 2, gebiedsdoelstelling) al een goede globale opbouw heeft. Partijen worden vanaf het begin meegenomen en er wordt gezamenlijk een plan gemaakt. Bij het Dynamisch Beekdal is dit door middel van de Mutual Gains Approach aangepakt en dat had een goed resultaat. Echter is elk project anders en vergt elk project maatwerk. Een methode moet daarom vooral dienen als leidraad. Hieronder zijn enkele succesvolle gebiedsparticipatieve methoden/leidraden kort en bondig beschreven en zijn belangrijke elementen hieruit gebruikt om bij het globale proces 2, per fase, te beschrijven wat nou belangrijk is voor een gebiedsparticipatief beekherstelproces en welke resultaten elke fase oplevert (Figuur 11). Als dit duidelijk is kan er bekeken worden waar en hoe in dit proces cultuurhistorie een bijdrage kan leveren om de kans op stagnatie te verkleinen.

Mutual Gains Approach (MGA)

De Mutual Gains Approach is een onderhandelingsproces dat uitgaat van ieders belangen en niet op grond van standpunten. Er wordt gezocht naar de gemeenschappelijke meerwaarde voor alle belangen. De aanpak is ontwikkeld door Harvard/MIT in Amerika en hiermee zijn al vele internationale successen geboekt. Ook in Nederland wordt de aanpak, vooral in de gebiedsontwikkeling, steeds meer gebruikt.¹² Met de MGA wordt er een oplossing gecreëerd die nooit bedacht kan zijn op basis van enkel standpunten uitwisselen. De oplossing die gezamenlijk wordt gevonden voldoet aan de meeste belangen van alle partijen, waardoor er een echte ‘win-winsituatie’ ontstaat.¹³ Het succes van het Dynamisch Beekdal is een goed voorbeeld, waarbij (bijna) iedereen een winsituatie had.

Strategisch Omgevingsmanagement (SOM)

De ambitie van Strategisch Omgevingsmanagement (SOM) is om vanuit een oprechte interesse in de belangen van anderen te zoeken naar een oplossing die door iedereen gedragen én als winst beoordeeld wordt, omdat ieders belang ermee gediend is. Daarmee is de SOM-aanpak, gebaseerd op vertrouwen, door transparant en betrouwbaar te blijven, anders dan aanpakken die op zoek gaan naar een oplossing die voor alle partijen ‘acceptabel’ is. Het gaat erom oplossingen te vinden waarvan alle betrokkenen beter kunnen worden: Oplossingen die een wederzijds belang dienen.¹⁴ De SOM-aanpak is gebaseerd op de MGA en Projectmatig werken.¹⁵ Een voorbeeld van een project waar de SOM-aanpak succesvol is geweest, is de Tweede Maasvlakte.¹⁶

Gebiedsontwikkeling 3.0 (ook wel “nieuwe stijl”)

Gebiedsontwikkeling 3.0 is een nieuwe visie op gebiedsontwikkeling. In het rapport “Crisis creëert ruimte”¹⁷ wordt vooral ingegaan op de toepassing op steden/dorpen/vastgoed, maar natuurlijk is deze nieuwe stijl van gebiedsontwikkeling ook toe te passen op een beekherstelproject (dat gebiedsbreed wordt uitgevoerd). Gebiedsontwikkeling 3.0 gaat om de wisselwerking tussen mens en gebied, waarbij ontwikkeling centraal staat in plaats van groei. Het gaat om duurzaamheid in relatie tot gebiedsontwikkeling. Hierbij is het belangrijk dat er geen afwenteling plaatsvindt op andere gebieden en dat kringlopen (zoveel mogelijk) worden gesloten.

“Gebiedsontwikkeling 3.0 kan daarom het beste worden gekarakteriseerd als een praktische zoektocht naar de identiteit van een gebied van waaruit de kernwaarden van een gebied elkaar maximaal kunnen versterken zodat een gebied zich organisch en in balans kan ontwikkelen.”¹⁷

4.3 Gebiedsparticipatie en duurzaamheid

Tegenwoordig is het begrip duurzaam niet weg te denken. Veel projecten, al dan niet van een waterschap, worden tegenwoordig op een duurzame manier uitgevoerd. Beekherstel moet dan zeker ook op een duurzame manier worden uitgevoerd. Maar wat is duurzaamheid nou eigenlijk? In deze paragraaf wordt dit nog even kort uitgelegd. Er zijn verschillende manieren om duurzaamheid te omschrijven, een echte definitie is er eigenlijk niet. De term wordt tegenwoordig te pas en te onpas gebruikt, wat ervoor zorgt dat het begrip 'duurzaam' mogelijk verschillende (verkeerde) betekenissen krijgt.

Duurzaamheid gaat natuurlijk over het eindresultaat en de prestaties, maar het gaat vooral ook om het proces. Staan de keuzes die nu gemaakt worden in de toekomst niet in de weg (toekomstwaarde)? Is er over 10 of 15 jaar nog steeds profijt van de uitgevoerde maatregelen?

Figuur 8. People, Planet, Prosperity¹⁸

Duurzaamheid kan aan de hand van de *drie P's* worden uitgelegd. De drie P's staan voor People, Planet en Prosperity (vaak ook wel Profit genoemd). Als er een balans tussen people, planet en prosperity is, wordt er gesproken van duurzaamheid (Figuur 8).

Gebiedsparticipatie kan bijdragen aan het tot stand brengen van een duurzamer plan. Dit wil niet zeggen dat gebiedsparticipatie vanzelf altijd een duurzaam plan oplevert. Dit kan alleen als door middel van participatie alle partijen uit het gebied meedenken in het maken van win-winoplossingen. Hierdoor ontstaat een proces waar duurzame oplossingen kunnen ontstaan. De oplossingen zijn duurzaam, doordat alle partijen met verschillende belangen (people, planet en prosperity) samenwerken om gezamenlijk een plan te maken waar iedereen (balans) profijt van heeft.

Om een voorbeeld te geven wordt er even kort teruggeblikt op het Reggeherstelproject De Koemaste. Bij dit project zijn veel verschillende partijen betrokken en is er gebiedsbreed ontwikkeld. De natuur (planet) is veel aandacht aan geschonken in het licht van het beekherstel, voor de gebiedsgebruikers (people) is de beleevingswaarde van het gebied verhoogt, de natuur kan beter beleefd worden en de historie is hier en daar weer zichtbaar gemaakt. Een goed voorbeeld hiervan is het historische boothuis met de Enterse Zomp dat ook gebruikt wordt voor recreatieve doeleinden. Het gebied biedt iets voor iedereen en de economie (prosperity) speelt hier op in. Vooral de recreatie heeft een ontzettende boost gekregen. Er ontpoppen zich (kleine) recreatieve ondernemingen, wat het gebied nog aantrekkelijker maakt. Daarnaast heeft het gebied nu een grote rol in het bergen van water, wat het gebied robuuster en veerkrachtiger maakt voor de toekomst (klimaatverandering). Kortom, de kwaliteit van het gebied is verhoogd voor alle drie de P's (people, planet en prosperity), wat het een duurzaam plan maakt, mede dankzij het gebruik van gebiedsparticipatie. (Bijlage A2, B2, D2)

Breed beekdal van de Aa

Figuur 9. Foto van het brede beekdal van de Aa (Brabant) ⁴²

4.4 Gebiedsparticipatief beekherstelproces

Zoals eerder beschreven is proces 2 (Figuur 2) een fasering, waarbij belanghebbenden vanaf het begin participeren, al bij sommige beekherstelprojecten toegepast. Met de kennis van verschillende participatieve methoden/leidraden die op de pagina 27 zijn beschreven, kan er een verdere invulling worden gegeven aan de fasering van proces 2 om een **gebiedsparticipatief beekherstelproces** te creëren. Het proces gaat uit van een gebiedsdoelstelling. Dit betekent dus dat de doelen van het waterschap (KRW en WB21) onderdeel zijn van een gezamenlijk doel. In Figuur 11 zijn de fasen weergegeven en bij elke fase is beschreven wat de acties en resultaten per fase zijn om tot een gebiedsparticipatief beekherstelproces te komen. Natuurlijk is ook dit weer een leidraad, maar omdat het globaal wordt gehouden, kan het op veel projecten toegepast worden. Daarnaast is het te 'kneden' naar een proces dat voor een betreffend project werkt. Hieronder volgt een omschrijving van het gebiedsparticipatieve beekherstelproces (Figuur 11).

Initiatief

Aan het begin van het project, de initiatieffase, dienen alle actoren uit het stroomgebied (gebiedsdoelstelling!) in een klankbordgroep geplaatst te worden. Het is van belang om dit aan het begin van het project te doen, omdat het proces is gebaseerd op '*vroeg samenwerken*'. Belangrijk is dat er goed wordt gekeken of de vertegenwoordigers ook daadwerkelijk de groep vertegenwoordigen en werkt naar het belang van hun achterban.¹⁸ Een slechte vertegenwoordiging kan later in het proces leiden tot stagnatie van het proces. Het betrekken van een grote groep belanghebbenden zorgt voor een breed scala van aspecten waar rekening mee gehouden moet worden. Dit maakt het allemaal erg complex, maar dit kan juist een positieve werking hebben. Het opzoeken van de **complexiteit** kan ervoor zorgen dat processen in beweging komen.²⁰

Met de klankbordgroep dienen regels opgesteld te worden, zodat vanaf het begin duidelijk is hoe het proces in z'n werk zal gaan. Hiernaast moet er een keuze gemaakt worden of er wordt gekozen voor een **externe onafhankelijke project- of procesbegeleider**. Het Dynamisch Beekdal en ook andere gebiedsontwikkelingsprojecten in Nederland hebben goede resultaten geboekt met een onafhankelijke projectleider, omdat iedereen dan **gelijkwaardig** wordt behandeld, wat ten goede komt aan het **vertrouwen** en daardoor het **draagvlak** (Bijlage B3).²¹

Complexiteit

Een goed voorbeeld dat aantoont dat complexiteit opzoeken loont, is het ontwikkelingsproject Munnikenland (ruimte voor de rivier), waarbij het project vast dreigde te lopen. Belvedere had hier een studie op uitgevoerd en het bleek goed te zijn om de complexiteit te vergroten.²⁰ Complexiteit vergroten dus, in plaats van het ontwijken van complexiteit! Er werden meerdere aspecten meegenomen in het proces, met schetsschuiten konden alle partijen meedenken (en schoven steeds meer partijen aan) en ontstond er meer draagvlak. Dit voorbeeld komt aardig overeen met het project Dynamisch Beekdal van waterschap Aa & Maas. In feite werd dit project, nadat het vastliep, ook complexer gemaakt, door meer partijen mee te nemen en meer aspecten aan te pakken, wat uiteindelijk resulteerde in een door alle belanghebbenden gedragen plan.

Procesbegeleiding in participatietrajecten

In A. Kramer, 2010, “procesbegeleiding in participatietrajecten”²¹ wordt genoemd:

“Eigenlijk kunnen alle participatieprocessen waarbij verschillende belangen en gezichtspunten samenkomen, worden beschreven als pogingen om vertrouwen te wekken, bruggen te slaan en open te staan voor de inbreng van anderen. Dit kan alleen lukken als het professioneel wordt aangepakt.”²¹

”Ook als bestuurders of ambtenaren ervoor kiezen het zelf te doen, lukt het alleen als zij zich ervan bewust zijn dat zij zich niet teveel moeten vereenzelvigen met een standpunt om profijt te kunnen hebben van burgerparticipatie. Ook als zij zich hiervan weten los te maken, hebben zij onwillekeurig een achterstand bij het wekken van vertrouwen zolang zij door burgers worden vereenzelvigd met hun opvattingen en voorstellen.”²¹

Inventarisatie

De volgende fase is de inventarisatiefase, waarin gezamenlijk onderzoek (Joint Fact Finding) wordt uitgevoerd. De vroegtijdige samenwerking van de belanghebbenden en gebiedsgebruikers, draagt bij aan het draagvlak.²² De standaard gebiedsanalyse, zoals water, bodem, geomorfologie, etc. wordt uitgevoerd, maar daarnaast wordt er gezamenlijk gezocht naar de (kern)waarden en identiteit van het gebied. Hierbij wordt juist met een waarderende blik gekeken, in plaats van vanuit problemen. Resultaten worden altijd met elkaar besproken zodat iedereen op de hoogte is van dezelfde informatie (Joint Fact Finding). Een goede bepaling van de identiteit en de (kern)waarden van een gebied zijn van belang om een goed plan te maken. Daarnaast worden alle belangen van alle partijen geïnventariseerd, waarbij ook iedereen op de hoogte is van elkaars belangen. Creëer begrip voor elkaars belangen door vanuit elkaars belang naar het gebied te kijken. Maak bijvoorbeeld belangenkaarten (een kaart waar alle belangen op zijn geprojecteerd) met elkaar en leg deze bij elkaar om zo het gebiedsbelang te achterhalen. Hierdoor

wordt er mogelijk makkelijker respect gecreëerd voor elkaars belangen. Belangrijk in deze fase is om nog niet te zoeken naar oplossingen, dit komt pas aan bod in de planfase.

Visie

Na de inventarisatiefase wordt er een visie gemaakt. Dit hoeft geen uitgebreid document te worden, maar vooral een leidend document. Maak er een intensief gezamenlijk traject van, waarbij veel wordt samengewerkt in bijeenkomsten, workshops, veldbezoeken etc. Om tot een visie te komen voor het gebied worden een overkoepelend belang en leidende principes opgesteld. Hierbij zijn in ieder geval ‘**duurzaamheid**’ en ‘**waardecreatie**’ belangrijk. Duurzaamheid is een onderwerp dat tegenwoordig niet meer mag ontbreken in een gebiedsontwikkeling. Het creëren van waarden voegt kwaliteit toe aan een gebied wat kan resulteren in een breder draagvlak. Andere leidende principes kunnen gezamenlijk bepaald worden en zijn per gebied verschillend. De visie zorgt ervoor dat er tijdens de planfase geen sprake is van een geheel open planvorming. Zonder visie kan in de planfase de vraag ontstaan wat er allemaal gedaan moet worden met de inspraak uit de workshops en bijeenkomsten van de inventarisatiefase. Dit wil niet zeggen dat het proces geheel statisch moet zijn, juist niet zelfs, maar de visie zorgt er voor dat er wel een focus is op een langere termijn.²⁰ Belangrijk is om vooral te werken aan het creëren van begrip voor elkaars belangen. Bij het maken van de visie gaat het nog niet over het zoeken naar oplossingen voor alle belangen, maar er wordt juist een visie op de langere termijn, een gezamenlijke droom, ontwikkeld. Tussentijdse resultaten worden tijdig besproken met de achterban, zodat zij niet voor verassingen komen te staan. Om geen verkeerde verwachtingen te scheppen is verwachttingsmanagement in deze fase van groot belang, maar door goede regels in het begin van het proces op te stellen, kunnen verkeerde verwachtingen voorkomen worden. De visie moet vooral zorgen om met een breder draagvlak de planfase in te gaan.

Plan

Na de visiefase is het in de planfase het doel om te zoeken naar win-winsituaties voor elke belanghebbende partij. Ook in deze fase zijn de bijeenkomsten/workshops weer van groot belang om samen tot consensus te komen. Op zoek naar win-winoplossingen op basis van consensus wil zeggen dat er een breed gedragen overeenstemming wordt bereikt, waarbij partijen niet hoeven in te leveren, wat bij een compromis wel het geval is. Belangrijk hierbij is om oplossingen te zoeken op basis van belangen in plaats van standpunten. In de planfase staat waardecreatie centraal. Niet voor niets wordt er in de inventarisatie- en visiefase gezocht naar de (kern)waarden en identiteit van het gebied. Door de identiteit te versterken en meerwaarde te creëren, ontstaat er draagvlak voor het plan. Er wordt een conceptplan opgesteld als alle win-winoplossingen zijn gevonden. Het is ook in deze fase belangrijk om de achterban vaak te informeren en zelfs af en toe mee te nemen tijdens bijeenkomsten/workshops. Als het goed is zorgen de win-winoplossingen en de intensieve participatie voor een breed draagvlak voor het gevonden plan. Het conceptplan doorloopt de inzageprocedures. Eventuele zienswijzen, welke zoveel mogelijk worden voorkomen door het participatieve proces, worden verwerkt tot een definitief plan. Belangrijk is om een soort overeenkomst te sluiten met alle partijen, zodat er daadwerkelijk ook uitgevoerd wordt wat er is overeengekomen. Een soort borging van het plan en de ideeën.

Realisatie & Evaluatie

Nu is het plan klaar om te realiseren en is een goede evaluatie over het proces belangrijk om de successen en de gemaakte fouten te bespreken. Dit is van belang om in volgende projecten op in te spelen/rekening mee te houden.

Duurzaamheid en waardecreatie

In het gebiedsparticipatief beekherstelproces (Figuur 11) wordt de nadruk gelegd op waardecreatie. Dit houdt in dat er wordt gekeken wat voor waarden er in het gebied zijn, hoe waarden versterkt kunnen worden en hoe/welke waarden toegevoegd kunnen worden. Waarden toevoegen moet altijd gedaan worden met het oog op de toekomst. Heeft het gebied over 15 jaar nog steeds wat aan deze toegevoegde waarden? Zo nee, dan heeft het misschien ook niet veel zin om deze toe te voegen. Oftewel waarden toevoegen moet toekomstgericht en dus duurzaam worden gedaan.

Meanders in de Geul

Fase	Actie	Beoogd resultaat
Initiatief	- Actorenanalyse → Inventarisatie van alle belanghebbende partijen en het zoeken naar de juiste vertegenwoordigers van deze partijen. - Spelregels opstellen → Regels opstellen van het proces en overeenstemming bereiken hierover en het toekennen van de rollen van de vertegenwoordigers binnen het proces. - Keuze maken voor wel of geen onafhankelijke projectleider. Een onafhankelijke projectleider zal meer vertrouwen wekken, waarbij de partijen verzekerd zijn dat alle betrokken partijen gelijkwaardig aan elkaar zijn, wat ten goede komt aan het draagvlak	- Gebiedsdekkende klankbordgroep met de juiste vertegenwoordigers burgers, bedrijven, overheid, organisaties, verenigingen) - Overeenkomst over het proces met alle belanghebbende partijen - Mogelijk een onafhankelijke projectleider
Inventarisatie	- Analyse van het gebied (water, bodem, geomorfologie, landgebruik, functies, cultuurhistorie, etc.) (Joint Fact Finding) - Gezamenlijk de (kern) waarden van het gebied vaststellen -> Bepaal de identiteit van het gebied → o.a. door bijv. workshops/ bijeenkomsten/spellen/veldbezoek. Niet alleen met de klankbordgroep, maar ook met mensen van de achterban. - Kijk met een waarderende blik i.p.v. vanuit problemen. - Belangeninventarisatie. Zorgen dat iedereen op de hoogte is van elkaars belangen (Joint Fact Finding) en respecteer deze → Maak belangenkaarten - Zorgen dat iedereen op de hoogte is van de verworven kennis (Joint Fact Finding). Vertegenwoordigers dienen hun achterban altijd op tijd op de hoogte te houden. - Zet pas de stap naar de visiefase, als voor iedereen de belangen van elkaar duidelijk zijn en het landschap goed in kaart is gebracht.	- Gebiedsanalyse - Knelpuntenanalyse - Duidelijk beeld van de (kern)waarden en de identiteit van het gebied. - Lijst met alle belangen - Belangenkaarten - Beginnend draagvlak
Visie	- Stel leidende principes op. Deze zullen in ieder geval 'duurzaamheid en waardecreatie' moeten bevatten - Creëer begrip voor elkaars belangen, door vanuit elkaars belangen naar het gebied te kijken. - Maak een overkoepelend belang. - Stel gezamenlijk op korte termijn een visie op voor het gebied op basis van de leidende principes en alle belangen → intensief gezamenlijk traject (bijeenkomsten, workshops, veldbezoeken) - Ga hier nog niet op zoek naar oplossingen, maar ontwikkel een gezamenlijke droom waarin de identiteit van het gebied benut wordt. - Leg tussentijdse resultaten van de visie voor aan de achterban en communiceer dat tijdens de visievorming met de andere partijen	- Leidende principes - Overkoepelend belang - Gezamenlijke droom - Breder draagvlak
Plan	- Gezamenlijk zoeken naar oplossingen waar elke belanghebbende wat aan heeft (win-winsituatie). - Doe dit vooral door middel van workshops/bijeenkomsten, waarin regelmatig de achterban wordt betrokken - Zoeken naar oplossingen op basis van belangen i.p.v. standpunten - Zoek naar consensus en niet naar compromissen, waarbij partijen moet inleveren - Kijk niet alleen vanuit het eigen belang, maar ook vanuit dat van een ander. Op deze manier ontstaat er meer begrip voor elkaars belangen en ontstaan er sneller oplossingen - Waardecreatie staat centraal → Door de identiteit te versterken en meerwaarde te creëren ontstaat er draagvlak voor het plan. - Als er met alle belanghebbenden win-winoplossingen zijn ontstaan en besproken met de achterban, wordt er een conceptplan gemaakt. - Inzageprocedures worden doorlopen en mogelijke zienswijzen worden verwerkt tot een definitief plan - Overeenkomst maken tussen alle belanghebbenden over het plan, zodat alle ideeën geborgen worden	- Een lijst met win-winoplossingen - Conceptplan - Definitief plan - Breed draagvlak. - Een overeenkomst
Realisatie	- Realisatie van het plan - Eventuele onvoorziene zaken moeten worden opgelost in samenspraak met de belanghebbenden, waarbij ook weer wordt gewerkt op basis van consensus	Duurzame uitvoering en resultaat
Evaluatie	- Gezamenlijke evaluatie van het doorlopen proces - Leren van gemaakte fouten voor volgende projecten	Evaluatieverslag

Figuur 11. Leidraad gebiedsparticipatief beekherstelproces

Conclusie

Een proces gebaseerd op een gebiedsdoelstelling, waarvan de waterschapsdoelen een onderdeel zijn, gebiedsparticipatie, waarbij wordt uitgegaan van belangen in plaats van standpunten en het versterken van (kern)waarden en de identiteit (waardecreatie) centraal staan, kan bijdragen aan het creëren van een breder draagvlak bij beekherstelprojecten.

Meander in de Reest

5. Cultuurhistorie in het proces

Voorgaande hoofdstukken zijn ingegaan op het proces van beekherstelprojecten, de oorzaak van stagnatie van het proces en wat van grote invloed is op hoe het proces verloopt. Dit heeft geresulteerd in een leidraad waarbij vroeg samenwerken met alle belanghebbenden, het versterken van de identiteit en waardecreatie centraal staan, wat samen moet zorgen voor een breed gedragen (draagvlak) overkoepelend plan: Het gebiedsparticipatieve beekherstelproces. Aan de hand van dit gebiedsparticipatieve beekherstelproces kan worden bekeken hoe cultuurhistorie een bijdrage kan leveren in het verkleinen van de stagnatie, oftewel het creëren van een breder draagvlak en op welke manier dit gedaan kan worden (hoofdvraag). Onder andere een essay, opgesteld door Govert D. Geldof en Paul Berends, waar elf mensen aan het woord komen over cultuurhistorie en gebiedsontwikkeling, welke allen op de een of andere manier betrokken zijn geweest bij projecten van Belvédère, gaven voor dit onderdeel veel inspiratie.²⁰

5.1 Wat is cultuurhistorie?

Voordat ingegaan kan worden op de hoofdvraag, moet eerst duidelijk zijn wat cultuurhistorie is en wat de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed en de waterschappen er onder verstaan.

Definitie cultuurhistorie

Cultuurhistorie is een breed begrip. Er is dan ook geen eenduidige definitie voor. Wel is op te maken uit alle verschillende definities dat cultuurhistorie gaat over de verschillende elementen uit verschillende tijden. Deze elementen kunnen zich onder de grond bevinden (archeologie), op maaiveldhoogte in de vorm van vormen in het landschap (structuren, zoals lijn-, punt- en vlakelementen) of boven de grond in de vorm van gebouwde elementen (watermolens, karakteristieke boerderijen, etc.). Cultuurhistorie is een archief dat zich in de tijd heeft opgebouwd en waarden

vertegenwoordigt. Dit archief kan smal en breed worden geïnterpreteerd. Een **smalle interpretatie** houdt in dat deskundigen een waarde geven aan een element. Dit is wat waterschappen vaak gebruiken als het gaat over cultuurhistorie. Echter kan de gebruiker van het gebied niet zo veel met deze waardering. Voor de eindgebruiker en ook voor het uiteindelijke project (par 5.2) is een **brede interpretatie** veel interessanter. Binnen deze interpretatie gaat het ook om de waarden die mensen die in een gebied wonen, werken en recreëren aan de elementen geven. Mensen kunnen waarde hechten aan verhalen over het element of de streek, maar er kunnen ook bepaalde gevoelens en emoties aan worden gekoppeld. Dit heeft te maken met de identiteitswaarde.²⁰ De waardevolle elementen vormen oriëntatiepunten, zorgen voor afwisseling en maken dat bewoners zich met een gebied kunnen identificeren. Het proeven van deze identiteit, bepaalt de belevingswaarde. Verder zijn er nog de gebruiks-, economische en intrinsieke waarden. De intrinsieke waarde verwijst naar een waarde die een eigenschap is van het object zelf. Echter heeft een object geen waarde, maar worden waarden door mensen toegekend. “Wat mensen als waardevol bestempelen is afhankelijk van de binnen een gemeenschap geldende waarden en normen”.²⁶ Dit gebeurt op basis van smaak en gevoel. De gebruikswaarde gaat in op het nut van iets voor het alledaags leven of dat het dienstbaar kan zijn voor niet-alledaags gebruik.²⁷ De economische waarde van cultuurhistorie gaat niet zo zeer over wat mensen vinden van een element of gebied, maar over de kosten en baten. Het kost geld om een historisch element te herstellen, maar het kan daarna, direct of indirect, ook geld opleveren. Een goed voorbeeld is de [Spoordonkse watermolen](#).

Spoordonkse watermolen

Het heeft veel geld gekost om deze watermolen weer in oude glorie te herstellen. De molen had twee waterraden, één voor graan en één voor olie. Het rad voor graan is hersteld en draait op volle toeren om het graan te gebruiken in het in pandige restaurant en te verkopen in de winkel. In 2012 is ook het rad voor olie weer geplaatst. Deze is met verschillende subsidies ingericht voor groene stroom uit waterkracht. Het restaurant, het graan en de groene energie leveren ook weer geld op.²⁸

Figuur 13. Foto van de Spoordonkse watermolen²⁹

Daarnaast kan de vraag gesteld worden of alles per se geld op moet leveren. Cultuurhistorie in het gebied zorgt voor kwaliteit en kwaliteit op zich is ook veel waard. Hoewel cultuurhistorie vaak nog als last wordt gezien³⁰ houden natuurbeheerders, waterschappen en andere terreineigenaren al wel steeds vaker rekening met cultuurhistorie en wordt de potentie ervan duidelijk.³¹

Opvatting cultuurhistorie van waterschappen en RCE

Volgens de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed is cultuurhistorie de geschiedenis van alles dat door de mens gemaakt is en niet op natuurlijke wijze ontstaan is.³ De waterschappen gebruiken over het algemeen dezelfde definitie van cultuurhistorie, alhoewel waterschappen toch meer een smalle interpretatie hanteren (Bijlage B). Daarnaast vinden de waterschappen dat cultuurhistorie niet tot hun takenpakket behoort (Bijlage B). Opvallend is ook dat de geïnterviewde projectleider van waterschap Peel & Maasvallei betwijfelt of cultuurhistorie voor meer draagvlak zorgt (Bijlage B4).

Cultuurhistorie behouden door ontwikkeling

“Sinds 1 januari 2012 is er een zorgplicht voor cultuurhistorie. Alle cultuurhistorische waarden dienen in ruimtelijke plannen meegewogen te worden. Deze maatregel is een gevolg van het project Modernisering van de Monumentenzorg (MoMo). Cultuurhistorische waarden kunnen bijdragen aan het landschap van de toekomst. Ze kunnen een bron van inspiratie zijn bij de inrichting van onze ruimte en tegelijk iets van het verleden zichtbaar houden. Zo verhoogt cultuurhistorie de kwaliteit van onze leefomgeving. Dat behoud en nieuwe ontwikkelingen prima kunnen samengaan, is al gemeengoed sinds het uitbrengen van de Nota Belvedere in 1999.”³¹

Ondanks de plicht om cultuurhistorische waarden mee te wegen in ruimtelijke plannen, blijft het bij een aantal beekherstelprojecten vaak bij het meewegen en wordt er in het proces en het uiteindelijke plan vaak weinig mee gedaan. (Bijlage B)

5.2 Identiteit is cultuurhistorie

In het gebiedsparticipatieve beekherstelproces dat moet zorgen voor een breed gedragen overkoepelend plan, wordt de nadruk gelegd op het vaststellen en versterken van de (kern)waarden (waardecreatie) en identiteit van een gebied. Dit is het aspect waar cultuurhistorie een bijdrage kan leveren in het proces.

Identiteit

Elk gebied heeft een eigen identiteit, een eigen karakter, dat voor een groot deel wordt gevoed door de historie van dat gebied.³² Identiteit zorgt ervoor dat mensen zich verbonden voelen met het gebied en als deze wordt behouden en/of versterkt, draagt dat bij aan het creëren van draagvlak. Nederland is een cultuurland en bijna alles is wel geraakt door iets wat mensen hebben gedaan. Dit valt allemaal onder cultuurhistorie en bestaat uit meer dan alleen maar ‘dat oude element’ in het landschap (Paragraaf 5.1). Het zou vanzelfsprekend moeten zijn om juist met deze cultuurhistorie van een gebied meer te doen bij een gebiedsinrichting, zoals een beekherstelproject.

Het vaststellen van de (kern)kwaliteiten en de identiteit van een gebied en hierop doorontwikkelen en versterken is belangrijk om tot een succesvolle gebiedsontwikkeling te komen. Dit kan samengevat worden in één term: Waardecreatie. Omdat cultuurhistorie dus eigenlijk met bijna alles wel is geraakt, kan cultuurhistorie een grote rol krijgen in het vaststellen, versterken en doorontwikkelen van de (kern)waarden en identiteit van een gebied. Hiermee wordt respect getoond en aangesloten op het verleden: Een basisvoorwaarde voor een succesvolle duurzame gebiedsontwikkeling.³³

“Je moet het verleden kennen om het heden te begrijpen en de toekomst vorm te geven.”²⁰

Cultuurhistorie verbindt

In het participatieve beekherstelproces gaat het om samenwerken en alle belangen meenemen op basis van consensus. Het vaststellen, doorontwikkelen en versterken van de identiteit draagt bij aan de samenwerking en het verbinden van belangen tot een overkoepelend belang. Bezig zijn met cultuurhistorie creëert saamhorigheid, wat de samenwerking, kwaliteit en het draagvlak van het te maken plan ten goede komen³⁵ Een voorbeeld hiervan is het Deurzerdiep, hierover werd in een verslag van een bijeenkomst in 2015, over cultuurhistorie, archeologie en waterbeheer, geschreven dat erfgoed en cultuurhistorie een mooie verbindende elementen zijn geweest in het proces met de omwonenden.³⁰ Ook de **Tungelroyse Beek** in Noord-Brabant geeft een mooi voorbeeld van verbinding van belangen en bewoners. Als er vanuit zoveel mogelijk invalshoeken, zoveel mogelijk belanghebbende partijen, wordt gezocht naar de identiteit, waarbij cultuurhistorie dus een grote rol speelt, ontstaat een sterk instrument om belangen te verbinden en waarden te creëren.³³ Het blauwe kader op de volgende pagina laat zien dat gezamenlijk het gebied verkennen kan leiden tot nieuwe vondsten. En dat het herstellen hiervan het verhaal en de identiteit van het gebied versterkt en **betekenisvolle plekken** creëert waarmee omwonenden zich met het gebied verbinden.

Tungelroyse Beek

Bij de Tungelroyse Beek is archeologie op zo’n manier meegenomen dat het belangen heeft verbonden. Er waren bijvoorbeeld resten gevonden van een Romeinse brug. Hiermee werd aansluiting gevonden met samenwerking met bewoners en de gemeente om recreatieve wandelroutes te ontsluiten. Bewoners hebben enthousiast meegewerkt met het reconstrueren van de oude Romeinse brug. In het begin voelde archeologie en cultuurhistorie als een belemmerende verplichting, maar uiteindelijk is het als een belangrijke drager, inspiratiebron en ‘draagvlakvergroter’ gebruikt.³⁰

Betekenisvolle plek

“Zo hebben we tijdens een veldexcursie met bewoners voor een dorpsomgevingsplan in Spijkerboor een ‘lent’ ontdekt. Lenten zijn middeleeuwse stapelplaatsen voor turf die tegen de boorden van de Hunze lagen. De betreffende landbouwer heeft de met grote veldkeien beklede stootoever weer netjes hersteld en het verlande meanderslootje zorgvuldig uitgegraven. Het dorp is nu **apetrots op deze betekenisvolle plek.**”³⁵

Herkenning en herinnering

Cultuurhistorische waarden in een gebied kunnen fysieke elementen zijn, zoals oude watermolens, oude slotenpatronen, houtwallen, etc. Deze elementen identificeren een plek en zijn daarnaast verbonden met herinneringen van mensen uit het gebied. Naast de fysieke elementen bestaan cultuurhistorische waarden ook uit verhalen. De eindgebruikers van een gebied, burgers en mensen die er werken of recreëren, hechten zich aan verhalen en herinneringen uit het gebied. Al deze cultuurhistorische waarden dragen bij aan de identiteit van een gebied. Een plan zal draagvlak van de eindgebruikers ontvangen, wanneer er herkenning en herinnering in het plan is.²⁰ Oftewel als de identiteit versterkt wordt en/of op wordt doorontwikkeld kan een breder draagvlak verwacht worden van de eindgebruikers van een gebied.

Cultuurhistorie als criterium

Uitgangspunt van het participatieve beekherstelproces moet zijn dat er waarde wordt gecreëerd voor iedereen en dat het plan duurzaam is (Paragraaf 4.3). Met het oog hierop kan er gesteld worden dat cultuurhistorie als een soort criterium kan worden gezien voor wat er wel of niet toegevoegd kan worden in een gebied. Cultuurhistorie kan dienen als een **inspiratiebron** voor ontwikkelingen. Het wordt namelijk zeer gewaardeerd als alle verschillende ontwikkelingen in de loop van de geschiedenis nog aanwezig zijn in een landschap.²⁰ Dit zorgt voor een gelaagdheid van verschillende ontwikkelingen in een gebied. Belangrijk is dus om te kijken of nieuwe ontwikkelingen nieuwe waarden

toevoegt aan het gebied. Wordt er niet klakkeloos een ‘nieuw landschap’ over alle historische ontwikkelingen heen gelegd? Als dit wel het geval is komt het de kwaliteit van het gebied niet ten goede.

“Als je even wat meer tijd neemt in het ontwerp en de grens verlegt en je gaat na wat de cultuurhistorie van de toekomst kan zijn, over 40 jaar, waar mensen trots op kunnen zijn, dan kom je tot kwaliteit.”²⁰

Dit citaat laat zien dat wat nu ontwikkeld wordt, in de toekomst cultuurhistorie is of kan zijn. Daarnaast is dit ook een duurzame manier van denken. Duurzaam in de zin van toekomstwaarde. Onderstaand citaat maakt nog eens duidelijk dat wat nu ontwikkeld wordt in de toekomst cultuurhistorie kan zijn.

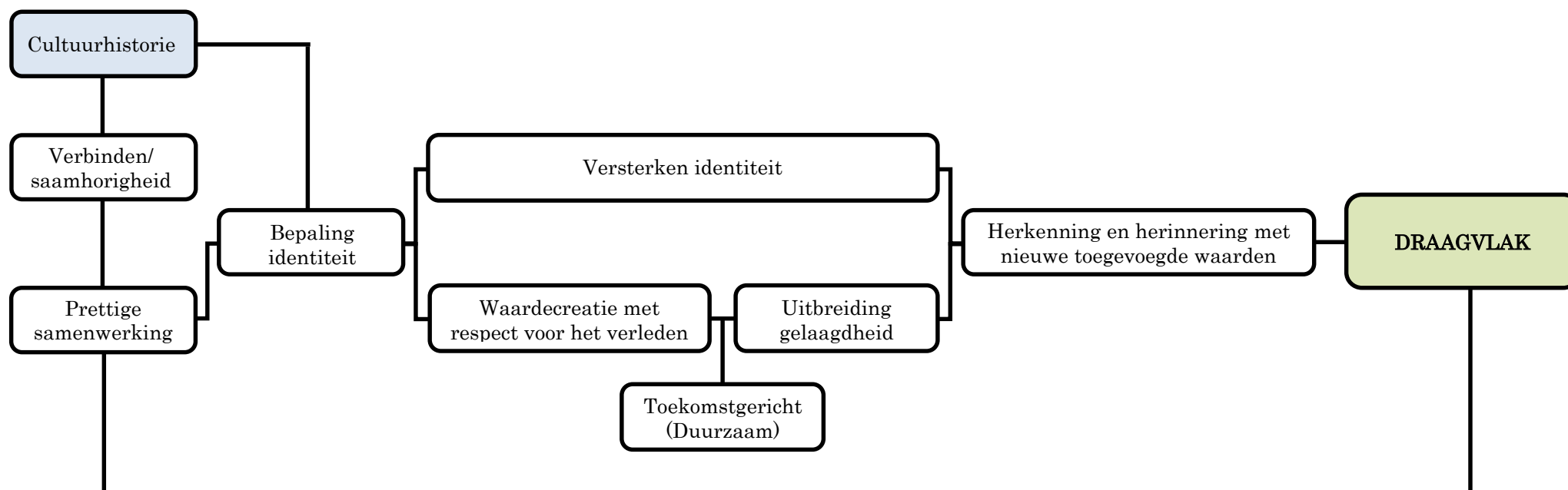
“De geschiedenis gaat door. De geschiedenis voltrekt zich voortdurend. De geschiedenis loopt. En je kunt dus ook bij gebiedsontwikkeling, met respect voor de geschiedenis, ook snappen dat je hedendaagse geschiedenis aan het schrijven bent, als een logisch vervolg wat in het verleden gebeurd is.”²⁰

Het is dus niet zo dat er niks nieuws ontwikkeld moet worden en dat alleen maar alle cultuurhistorie moet worden behouden. Sterker nog, wat mensen nu allemaal mooi vinden, zijn soms juist heel abrupte ontwikkelingen geweest.²⁰ Een ontwikkeling mag dus wel nieuw zijn en niet alleen maar een behoud van een historisch gegeven, als het maar een waarde toevoegt aan een gebied en niet over alle waarden heen ‘walst’. Op deze manier wordt de identiteit van een gebied behouden en versterkt en zorgt dat voor draagvlak door herkenning van het landschap met nieuwe toegevoegde waarden.

Samengevat kan cultuurhistorie in een gebiedsparticipatief beekherstelproces dus zorgen voor een breder draagvlak door:

- Het gezamenlijk bepalen en versterken van de identiteit van een gebied.
- Het verbinden van partijen/mensen en belangen en het creëren van saamhorigheid.
- Herkenning en herinnering in het plan.
- Met respect voor de aanwezige gelaagdheid van ontwikkelingen (mensen waarderen deze gelaagdheid) nieuwe waarden toe te voegen (waardecreatie).

Het stroomschema (Figuur 14) hieronder verduidelijkt nogmaals bovenstaande: De bijdrage die cultuurhistorie kan leveren aan het gebiedsparticipatieve proces van beekherstel.

Figuur 14. Stroomschema : De bijdrage van cultuurhistorie aan het gebiedsparticipatieve proces van beekherstel

Cultuurhistorie als inspiratiebron

Bij de Essche Stroom is cultuurhistorie benut als inspiratiebron voor het herstel van de beek. Het gebruik van cultuurhistorie heeft voor kwaliteit gezorgd en tot versterking van de betrokkenheid en het draagvlak.³⁶

“Het werken vanuit de cultuurhistorische onderlegger heeft streekkennis gemobiliseerd, waardoor kwaliteit is ontstaan, en heeft andersom voor veel enthousiasme en draagvlak gezorgd.”³⁶

Het Reestdal

Figuur 15. Foto van een plek in het Reestdal ²⁵

5.3 Participatief cultuurhistorie benutten

In paragraaf 4.3 werd beschreven dat het lonend kan zijn om de complexiteit bij een gebiedsontwikkelingsproject op te zoeken. Cultuurhistorie intensief meenemen in een project maakt een project dus nog complexer en sluit aan bij het uitgangspunt ‘gebiedsdoelstelling’: Alle belangen moeten worden meegenomen in een project. In de vorige paragraaf werd duidelijk dat cultuurhistorie voor een groot deel de identiteit van een gebied bepaalt en welke bijdrage cultuurhistorie kan leveren in het gebiedsparticipatieve beekherstelproces (Paragraaf 5.2). In deze paragraaf wordt ingegaan op welke manier cultuurhistorie deze bijdrage kan leveren.

Inventarisatiefase

In het gebiedsparticipatieve proces wordt in de inventarisatiefase de identiteit bepaald. Dit is dus de eerste fase en meteen de belangrijkste waarin cultuurhistorie een rol kan spelen, want cultuurhistorie bepaalt voor een groot deel de identiteit van een gebied. Deze moet duidelijk zijn, voordat er wordt gezocht naar een overkoepelend belang en win-situaties in de planfase.

Vanuit het uitgangspunt gebiedsparticipatie en het feit dat de identiteitsbepaling sterker wordt, naarmate deze wordt bepaald vanuit zoveel mogelijk invalshoeken³³, is het vanzelfsprekend dat de identiteit gezamenlijk met alle belanghebbenden wordt uitgezocht. Dit draagt vroeg in het proces bij aan de eerder beschreven saamhorigheid en later in het proces het verbinden van belangen. Vaak worden cultuurhistorische waarden en de identiteit van een gebied door experts bepaald³⁷, terwijl juist die participatieve kant zo belangrijk is. Echter het maken van een landschapsbiografie, “een levensloopbeschrijving van een steeds veranderend cultuurlandschap”³⁸, biedt wel mogelijkheden om gebiedsparticipatie toe te passen. Een landschapsbiografie kan vanuit een wetenschappelijke aanpak gemaakt worden, maar ook door middel van gebiedsparticipatie. Wordt een

wetenschappelijke en participatieve insteek voor het maken van een landschapsbiografie samengevoegd, kan een sterkere identiteitsbepaling van een gebied ontstaan. Hieronder wordt globaal beschreven wat een gebiedsparticipatieve landschapsbiografie inhoudt.

Landschapsbiografie

Onderstaande beschrijving is voornamelijk gebaseerd op de informatie uit een document van de Rijksuniversiteit Groningen, waarin wordt ingegaan op het gebruik van historische kennis voor het toekomstige landschap.³⁴ Een landschapsbiografie geeft inzicht in de ontstaansgeschiedenis van het landschap, welke zich heeft gevormd door natuurlijke processen en antropogene (menselijke) ingrepen. Daarom is de lagenbenadering de basis voor een landschapsbiografie. Dit betekent dat het landschap opgedeeld wordt in een abiotische, biotische en een antropogene laag. Elke laag kent zijn eigen vakgebieden: De abiotiek omvat geologie, geomorfologie, bodemkunde en hydrologie, biotiek omvat ecologie en biologie en de antropogene laag omvat archeologie, historische geografie, geschiedenis, naamkunde en landschapsbeleving. Ook de verhalen van mensen uit het gebied spelen hier een grote rol in. Per laag wordt de geschiedenis bestudeerd en de samenhang in kaart gebracht. Om een levendig rapport te voorkomen is het aan te raden om de biografie kernachtig, maar verhalend naar voren te brengen, op zo’n manier dat het voor iedereen te begrijpen is. Daarnaast heeft de landschapsbiografie veel visualisaties als resultaat met onder andere een tijdlijn (Figuur 16), waarop een chronologisch overzicht van de ontstaansgeschiedenis van het landschap is weergegeven. Referentiebeelden en visualisaties dienen als ondersteuning van de biografie. De gevonden informatie wordt opgeslagen in een GIS-database, waarin de samenhang van de verschillende lagen en disciplines kan worden gezien.

Figuur 16. Voorbeeld van een tijdlijn: Energielandschappen (RCE)³⁹ (Enkel een visueel voorbeeld. Het gaat niet om de inhoud)

Een combinatie van een wetenschappelijke en gebiedsparticipatieve insteek voor het maken van een landschapsbiografie betekent dat experts van de verschillende disciplines, de belanghebbenden en gebiedsgebruikers samen moeten werken. Door middel van bijeenkomsten en workshops worden inventarisaties van het gebied gemaakt en verhalen over het gebied uitgewisseld. Dit is een eerste verkenning van het gebied en bestaat vooral uit de kennis die er al is bij de deelnemers en de gevonden informatie van diverse bronnen, zoals (historisch) kaartmateriaal, oude luchtfoto's, literatuur, ondergrondgegevens, etc. Om het voor iedereen begrijpelijk te houden, het gaat immers om veel verschillende vakgebieden en belanghebbenden, wordt er veel geschetst om alles visueel duidelijk te maken. Naast verschillende inventarisaties worden een of meerdere veldbezoeken gedaan. Tijdens veldbezoeken wordt het landschap 'gelezen' en kan kennis worden opgedaan die niet op kaartmateriaal staat. Belangrijk is om hierbij vooral veel lokale burgers en agrariërs te betrekken. Dit resulteert er in dat alle belanghebbenden het gebied beter gaan begrijpen en hierdoor later in het proces ook elkaars belangen. Naast het fysieke element van het 'lezen' van het landschap is er een grote aandacht voor de verhalen uit het gebied. Veel kennis uit een gebied is nooit opgeschreven en zit in de hoofden van mensen. Deze ongeschreven kennis kan tijdens de inventarisaties al los komen, maar vooral bij veldbezoeken speelt dit een grote rol. Dit is het moment waarop het landschap fysiek bekeken wordt en

deze informatie beter over komt. Daarnaast kan ongeschreven kennis over het gebied verteld worden door gesprekken met bewoners te voeren. De verhalen uit het gebied geven een extra dimensie aan de zichtbare elementen in het landschap. Ook maken verhalen de verbinding tussen het landschap en de gebiedsgebruikers duidelijk, wat een grote bijdrage heeft aan de identiteitsbepaling. Vanuit de landschapsbiografie kan de identiteit van het gebied bepaald worden en daar kan verder op worden gebouwd in de visiefase.

Omdat de rol van cultuurhistorie het grootst is in de inventarisatiefase, bij het bepalen van de identiteit, is dit uitgebreid beschreven. Hieronder wordt nog wel even kort ingegaan op wat de identiteit voor betekenis heeft in de visie- en planfase van het gebiedsparticipatieve beekherstelproces.

Visiefase

In het gebiedsparticipatieve beekherstelproces (Paragraaf 4.3) is beschreven dat er een visie gemaakt dient te worden aan de hand van leidende principes. Duurzaamheid en waardecreatie zijn hier belangrijk en vanuit de (kern)waarden en identiteit kunnen extra leidende principes gemaakt worden. Hierdoor wordt waardecreatie en het versterken van de identiteit in de visie geborgen, wat ook zijn doorwerking heeft in het ontwikkelen van het uiteindelijke plan. Daarnaast wordt er op deze manier ook deels invulling gegeven aan het leidende principe duurzaamheid als het gaat om toekomstgericht ontwikkelen (zie Paragraaf 5.2).

De Drentsche Aa

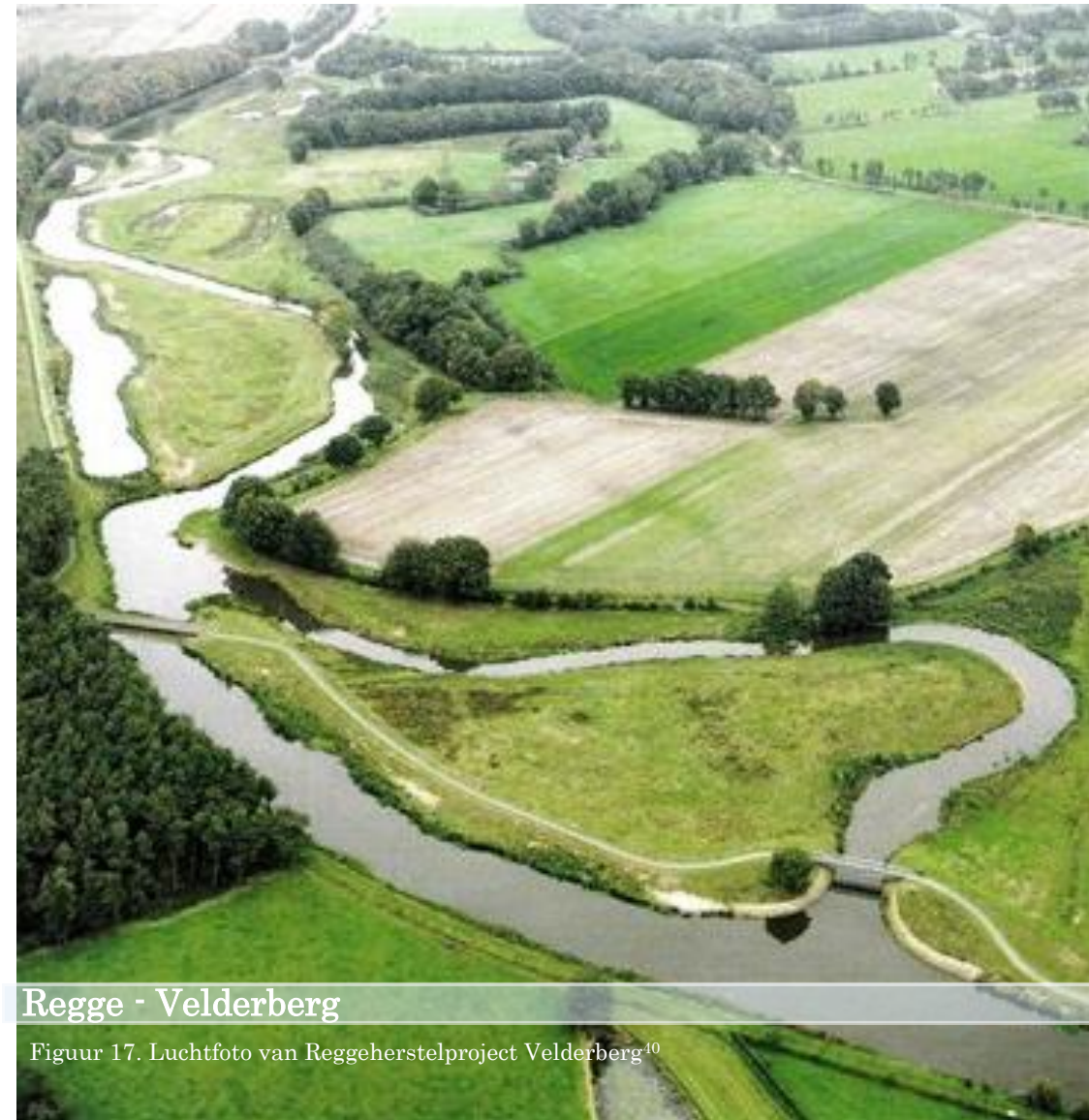
De Drentsche Aa is wel het bekendste voorbeeld van een landschapsbiografie. Deze bevat een wetenschappelijk deel en is daarnaast ook met kennis uit het gebied, door middel van gebiedsparticipatie aangevuld, waarin heel duidelijk het verhaal van het gebied naar voren komt. Met deze informatie kunnen gebiedsontwikkelingsprojecten, zoals een beekherstelproject, aansluiten op de identiteit van een gebied.

Planfase

In de planfase wordt vanuit de visie op basis van consensus een breed gedragen plan ontwikkeld. De identiteit van het gebied draagt hier bij aan het begrijpen en verbinden van de belangen. Daarnaast zorgt de identiteit ervoor dat er op een verantwoorde manier win-winoplossingen bedacht worden, waarbij waarden worden versterkt en toegevoegd, met behoud van de eerder beschreven gelaagdheid van ontwikkelingen. Hierdoor ontstaat een breed gedragen plan waarbij waarde wordt gecreëerd, het landschap aan kwaliteit wint en belangen worden behartigd.

Conclusie

Om cultuurhistorie optimaal te benutten in een beekherstelproject is het van belang om cultuurhistorie breed te interpreteren. Vanuit waterschappen betekent dit dus dat ze de achterliggende waarden, zoals economische of beleavingswaarde moeten inzien. Cultuurhistorie is meer als 'dat oude element', er kleven herinneringen en er zitten verhalen aan, wat het landschap een drager van verhalen maakt. Cultuurhistorie bepaalt voornamelijk de identiteit van een gebied. Insteken op het behouden en versterken van de identiteit voegt waarde toe aan het gebied. Het zorgt voor herkenning en herinnering wat zorgt voor draagvlak. Wanneer de identiteit door middel van een landschapsbiografie, in het begin van het proces (inventarisatiefase), vanuit zoveel mogelijk invalshoeken onderzocht wordt, ontstaat een sterke identiteitsbepaling en een sterk instrument om belangen te verbinden. Belangrijk hierbij is dat experts, belanghebbenden en omwonenden vanuit elkaars perspectief naar het gebied moeten kijken om zo elkaars gevoel of de wetenschappelijke waarde te begrijpen.

Regge - Velderberg

Figuur 17. Luchtfoto van Reggeherstelproject Velderberg⁴⁰

Recreatie op de Regge

Figuur 18. Foto van de Regge met recreatie en grazende pinken⁴³

Conclusie & advies

Hieronder worden de deelvragen en hoofdvraag nogmaals opgesomd, waarna er in de conclusie antwoord op wordt gegeven. Vervolgens wordt een advies geschreven aan de waterschappen en wordt er kort ingegaan op de haalbaarheid van het advies.

Op welke manier kan cultuurhistorie een bijdrage leveren aan het verkleinen van stagnatie van het proces van beekherstel?

1. *Hoe ziet het proces van beekherstel eruit?*
2. *Wat is de oorzaak van stagnatie van het proces van beekherstel?*
3. *Welke criteria hebben een grote invloed op het proces van beekherstel?*
4. *Wat kan er verbeterd worden in het proces van beekherstel?*
5. *Welke bijdrage kan cultuurhistorie leveren aan het proces van beekherstel?*

Conclusie

Het is duidelijk geworden dat er geen eenduidig proces is te beschrijven hoe beekherstelprojecten worden aangepakt. Echter, de behandelde projecten lijken wel op hoofdlijnen in twee verschillende processen opgedeeld te kunnen worden, waarbij de doelstelling van het project en de omgang met belanghebbende partijen verschilt.

Een trage grondverwerving, indienen van zienswijzen en een gebrek aan draagvlak zijn aspecten die leiden tot stagnatie in het proces. Veel hiervan is ook terug te leiden op een gebrek aan draagvlak, wat draagvlak de grootste oorzaak van de stagnatie maakt.

Er is al beschreven dat er twee grote verschillen zijn in de twee processen, namelijk de doelstelling van het project en de omgang met belanghebbende partijen. Dit zijn meteen ook de criteria die van grote invloed zijn op het proces van beekherstel. Een project waarbij vanaf het begin wordt samengewerkt met belanghebbende partijen, waarbij wordt gewerkt volgens een gebiedsdoelstelling en naar ieders belangen wordt gekeken levert

een heel ander proces op, dan wanneer belanghebbende partijen pas laat in het proces worden betrokken en er vooral gewerkt wordt naar enkel de doelstelling van het waterschap.

Het toepassen van (meer) gebiedsparticipatie vanaf het begin van het project is een grote verbetering in het proces van beekherstelprojecten. Hierbij moet het project worden gezien als een gebiedsdoelstelling waarvan de doelen van het waterschap een onderdeel zijn, waarbij wordt uitgegaan van belangen in plaats van standpunten, het gezamenlijk zoeken naar win-winoplossingen en waardecreatie (kernwaarden en identiteit versterken) centraal staan. Deze verbetering zal binnen projecten een breder draagvlak tot gevolg hebben wat de grootste oorzaak van stagnatie verkleint.

De bijdrage die cultuurhistorie kan leveren aan het proces van beekherstel kan gezocht worden in het onderdeel 'waardecreatie', het bepalen van de identiteit. Deze wordt namelijk grotendeels bepaald door de cultuurhistorie. Als de ontstaansgeschiedenis en het verhaal van het gebied worden begrepen kan hier verantwoord op ingespeeld worden. Een goede identiteitsbepaling en het behouden en versterken hiervan zorgt voor een kwalitatiever en breed gedragen plan.

De manier waarop cultuurhistorie bovenstaande bijdrage (het benutten van de identiteit) kan leveren is door in het begin van het proces (inventarisatiefase) een landschapsbiografie te maken. Niet alleen door experts van verschillende vakgebieden, maar juist gezamenlijk met alle belanghebbenden en gebiedsgebruikers (gebiedsparticipatie). Door een grote verscheidenheid aan invalshoeken wordt het verhaal van het gebied duidelijk en ontstaat een sterke identiteitsbepaling. De identiteitsbepaling helpt bij het opstellen van een visie waarbij waardecreatie centraal moet staan, wat zijn doorwerking heeft in planfase. In de planfase kan de identiteit mogelijk een bijdrage leveren in het verbinden van belangen.

Advies

Het advies aan waterschappen is om beekherstelprojecten meer als een gebiedsdoelstelling aan te pakken, waarbij vroegtijdige gebiedsparticipatie een grote rol heeft. De leidraad gebiedsparticipatief beekherstelproces dat in hoofdstuk vier is beschreven geeft hier handvatten voor. Daarnaast wordt geadviseerd om een overweging te maken om een externe procesbegeleider te gebruiken. Als een beekherstelproject wordt aangepakt volgens een gebiedsdoelstelling, waarbij veel belangen samen moeten komen tot een overkoepelend belang, zorgt een externe procesbegeleider voor een grote bijdrage in de gelijkwaardigheid van partijen/belangen en het vertrouwen. Dit draagt weer bij aan een prettige samenwerking en het draagvlak. Hiernaast wordt geadviseerd om pas win-winoplossingen te zoeken als de ontstaansgeschiedenis en het verhaal (de identiteit) van een gebied, waarbij cultuurhistorie een grote rol heeft, in kaart is gebracht (landschapsbiografie). Hierbij moeten experts, belanghebbenden en gebiedsgebruikers vanuit elkaars perspectief leren kijken om te begrijpen wat voor waarden iedereen aan het gebied toekent. Een externe procesleider kan ook hier een rol in spelen. Dit kan bijdragen in het begrijpen van elkaars belangen en daardoor het maken van een overkoepelend breed gedragen plan. Voor het waterschap betekent dit vooral dat ze cultuurhistorie breder moeten gaan interpreteren om te zien dat cultuurhistorie geen belemmerende factor moet zijn en te begrijpen wat voor bijdrage cultuurhistorie kan hebben voor een beekherstelproject.

Haalbaarheid

Hieronder wordt kort ingegaan op de haalbaarheid van het advies om vroegtijdige gebiedsparticipatie toe te passen waarbij wordt ingestoken op gezamenlijke identiteitsversterking, wat vanuit de waterschappen een bredere kijk vergt op cultuurhistorie.

Het advies vergt een aantal inspanningen van de waterschappen. Er dient, zij het bij het ene waterschap meer als het ander, een verandering van denken plaats te vinden (gebiedsdoelstelling in plaats van alleen waterschapsdoelstelling). Niet alleen bij de werknemers, maar ook binnen het bestuur. Projectleiders moeten mogelijk geschoold en of getraind worden in andere denkwijzen en participatietechnieken. Deze inspanningen kosten tijd en geld, maar zullen waarschijnlijk wel zijn vruchten afwerpen. Door de vroegtijdige samenwerking met alle belanghebbenden uit het gebied, het maken van een overkoepelend plan waar iedereen baat bij heeft (win-win) en in te steken op identiteitsversterking, ontstaat een kwalitatief beter plan en waarschijnlijk een breder draagvlak. Ook zal de kans op zienswijzen afnemen en de doorlooptijd van het project wordt mogelijk korter. Investeren in een langer voortraject (vooronderzoek, identiteitsbepaling) voorkomt problemen later in het proces en zorgt uiteindelijk voor een kwalitatief beter plan. Ook is een plan dat een grote hoeveelheid belangen uit het gebied vertegenwoordigt robuuster en toekomstbestendiger (duurzamer), dan een plan dat alleen gaat over de waterschapsdoelstelling. Het meenemen van een grote groep belanghebbenden neemt natuurlijk ook risico's met zich mee, zoals dat er geen overkoepelend belang/plan tot stand komt en/of dat belanghebbenden afhaken. Toch wegen de baten ruim op tegen de risico's en inspanningen. Verschillende projecten, zoals het Dynamisch Beekdal en de Regge, hebben al laten zien dat het lonend is om een bredere doelstelling en gebiedsparticipatie toe te passen. Daarnaast sluit het advies ook aan op het toekomstige beleid. Gekeken naar de komst van de nieuwe omgevingswet zal meer gebiedsparticipatie zeker een rol

gaan spelen bij gebiedsinrichtingen en dus ook beekherstelprojecten.

Er zullen dus verschillende inspanningen plaats moeten vinden binnen de waterschappen om volgens het advies te werken, maar de voorziene baten maken dat deze inspanningen het meer dan waard zijn. Daarnaast kan deze manier van werken meer vertrouwen wekken bij de belanghebbenden en omgeving wat bijdraagt in toekomstige projecten.

Afgesloten stuk gekanaliseerde Regge

Figuur 20. Foto van een stuk gekanaliseerde Regge die afgesloten is van de stromende Regge na een Reggeherstelproject⁴⁴

Reflectie

Hieronder volgt een reflectie op inhoud, proces en persoonlijk niveau. Dit is een verplicht onderdeel in het afstudeerrapport en is dus vooral bedoeld voor de docenten van Hogeschool Van Hall Larenstein.

Inhoud

Naar aanleiding van het tijdsbestek van ons onderzoek was het besluit gemaakt om vijf projectleiders van vijf verschillende waterschappen te interviewen, om een representatief beeld te krijgen van hun methodes om een beekherstelproject aan te pakken. Dit betekent dat niet alle waterschappen die beekherstelprojecten uitvoeren, met ook interessante projecten, zijn geïnterviewd. Het resultaat van dit onderzoek is vooral gebaseerd op projecten die zijn behandeld tijdens de interviews en is enkel een klein percentage van alle projecten die tot nu toe zijn uitgevoerd. Met meer tijd hadden er meer interviews plaats kunnen vinden, wat de validiteit van het onderzoek zou hebben vergroot (althoewel het rapport Versnel Beekherstel wel als bevestiging heeft gediend voor de gevonden resultaten).

Daarnaast is tijdens de vooronderzoeken en interviews duidelijk geworden dat veel onderzoeken worden gedaan en plannen worden gemaakt door externe partijen, zoals adviesbureaus. Het zou van meerwaarde zijn geweest om ook met deze partijen te praten, om een onafhankelijk en objectief beeld te krijgen over de aanpak van beekherstelprojecten. Het is een zwak punt van het onderzoek dat alleen waterschappen zijn geïnterviewd, omdat er bij een beekherstelproject (over het algemeen) veel partijen (ook burgers!) zijn betrokken en zij het project allemaal anders ervaren. Echter liet het tijdsbestek het niet toe om dit onderzoek zo groot op te pakken. Het is dus interessant om in een vervolgonderzoek een grotere hoeveelheid beekherstelprojecten te bekijken, waarbij niet alleen de ervaringen vanuit de waterschappen worden meegenomen, maar juist ook die van alle andere partijen die bij de projecten betrokken waren.

Een sterk punt van het onderzoek is dat aannames met voorbeelden uit de praktijk zijn gecombineerd. De scenarioanalyse bestaat grotendeels uit aannames/verwachtingen. Maar doordat de onderzochte projecten zijn geprojecteerd in het assenstelsel van de scenarioanalyse wordt hiermee bevestigd dat de aannames aardig overeenkomen met de praktijk. Daarnaast is de projectie op het assenstelsel niet 'ongeveer' bepaald, maar juist ook door een aparte methode (MCA), waardoor de projectie meer op feiten is berust. Een 'zwak punt' in deze projectie is dat er maar 6 projecten in het assenstelsel staan en er een soort tweedeling is te zien, wat door mensen opgevat kan worden als dat de helft van alle beekherstelprojecten volgens een 'goed' proces verloopt en de andere helft volgens een 'minder goed' proces. Dit is natuurlijk een verkeerde opvatting, omdat er maar een klein percentage van beekherstelprojecten is onderzocht, een steekproef. Zoals in de vorige alinea is beschreven, is het dus ook goed om een groter onderzoek op te stellen, waarbij meer projecten (en partijen) worden onderzocht. Hierdoor wordt de werkelijke verdeling van de aanpak van alle projecten/waterschappen ook duidelijker en kan de oplossingsrichting mogelijk nog meer aangepast worden aan de situatie.

Een sterk punt van het onderzoek is dat er niet meteen is gekeken hoe cultuurhistorie een bijdragen kan leveren aan het verkleinen van stagnatie, meteen nadat de oorzaak van stagnatie duidelijk is. Er is juist gekozen om eerst een algemene oplossing te zoeken voor het verkleinen van de oorzaak van stagnatie, wat het gebiedsparticipatieve beekherstelproces opleverde. Vervolgens is hieraan gekoppeld hoe cultuurhistorie hierin kan bijdragen. Daarnaast is voor de algemene oplossing ook gekeken naar de toekomst, wat liet zien dat meer gebiedsparticipatie een ontwikkeling is die al in werking is gezet door de komst van de nieuwe omgevingswet. Het is dus een algemene oplossing die ook past in het toekomstperspectief van gebiedsontwikkeling en dus beekherstel.

Als laatste sterke punt wordt genoemd dat de bijdrage die cultuurhistorie kan hebben binnen gebiedsontwikkeling en dus ook beekherstelprojecten is gebaseerd op theorie van mensen uit de praktijk, maar tevens is aangevuld met verschillende voorbeelden. Hierdoor wordt het voor mensen begrijpelijker hoe een bepaalde bijdrage er uit kan zien.

Proces 1^e gedeelte

In het begin van het project, het opstellen van het plan van aanpak, ontstond er al snel een probleem. De RCE heeft een opdracht naar adviesbureau Overland uitbesteed wat erg op ons onderzoek lijkt. Zij wilden ook interviews houden met waterschappen en waren bang dat waterschappen het niet fijn zouden vinden dat ze twee keer over (bijna) hetzelfde onderwerp geïnterviewd zouden worden. Na wat overleg was er een compromis ontstaan waarbij we elkaar niet in de weg zouden zitten. Echter, tijdens het vooronderzoek en discussies met de begeleider van de RCE en onderling, ontstond de gedachte dat niet alleen cultuurhistorische informatie een bijdrage kan leveren aan het proces van beekherstel, maar dat juist moet worden gekeken hoe de kennis uit een gebied een bijdrage kan leveren aan het proces van beekherstel. Dit zorgde dus vroeg in het proces voor een verandering van de hoofdvraag. Dit betekende ook dat ons onderzoek niet zo zeer meer hetzelfde was als dat van adviesbureau Overland. De kleine aanpassing van de hoofdvraag vonden wij zelf een sterke zet in ons afstudeerproces.

Omdat de analyse vooral gebaseerd zou zijn op basis van de informatie uit de interviews, was er onzekerheid wanneer er begonnen kon worden met de analyse. Als sommige waterschappen pas laat geïnterviewd konden worden, zouden we pas laat kunnen beginnen met de analyse. Echter ging het maken van de afspraken met waterschappen boven verwachting snel. Tevens konden ze gehouden worden binnen de tijd die we in de planning hadden opgenomen, wat betekende dat we op tijd konden beginnen met de analyse en niet in tijdnood zouden komen. Van te voren hebben we veel tijd besteed aan de

voorbereiding, omdat we wisten dat er voor een goed interview nogal wat ervaring nodig is. Hiervoor hebben we, bijvoorbeeld bij Hermine de Wolf aangeklopt voor wat tips, welke zeker hebben geholpen tijdens de interviews. Uiteindelijk zijn de interviews goed verlopen en merkten we dat de volgende steeds beter ging. Wel was het nog lastig om bij het laatste interview de juiste informatie los te krijgen, omdat er met nogal korte antwoorden werd gereageerd. Goed doorvragen was hier zeer van belang en dat blijkt op sommige momenten wel lastig te zijn. Interviewen zien wij beiden, ook al ging het goed, als een leerpuntje. Echter ontstaat goed kunnen interviewen natuurlijk pas na ervaring.

In het plan van aanpak was globaal opgenomen hoe we de verkregen informatie zouden verwerken om tot een oplossingsrichting te komen. Nadat de interviews waren gehouden moest er nog flink nagedacht worden hoe dit precies zou worden gedaan. Door discussies onderling, samen met Arne en de begeleider van de RCE, ontstond er een goed plan.

Naarmate we bezig waren met het verwerken en analyseren ontstond er een volgend probleem. Er moest een manier zijn hoe we de plaats van de projecten in het assenstelsel bepaalden, zodat het geen ‘ongeveer werkje’ werd. Door discussie kwam het idee om hiervoor een MCA te gebruiken. Echter was het lastig om criteria te bedenken en door overleg met Mia kwam het idee om een Habiformmatrix te gebruiken. Het invullen van deze matrix gaf ons inspiratie om goede criteria voor de MCA te bedenken.

Het verdere verloop van het afstudeerproces verliep voorspoedig met heel af en toe een knelpuntje, dat door overleg, al dan niet met Arne, snel werd opgelost. Ook de samenwerking onderling ging goed en heeft, op af en toe een meningsverschil na, geen grote problemen veroorzaakt.

Het conceptrapport was, zoals ook was opgenomen in de planning, drie weken voor de deadline af. Nadat we het rapport nogmaals hadden doorgelezen, maar dan met een nieuwe bril op, een bril van iemand die ons proces niet kent en niks van het

onderwerp af weet, merkten we dat het rapport wat ontbrak aan een goede structuur. Voor de lezer moest het vooral duidelijker zijn waarom bepaalde stappen zijn gezet en vooral ook hoe deze zijn gezet. Het heeft de nodige tijd gekost om alles op tijd goed te maken, maar uiteindelijk was het af binnen de beschikbare tijd.

Proces 2^e gedeelte

Er waren tijdens de beoordeling een aantal verbeterpunten opgegeven. Er diende dus nog wat aan het rapport gesleuteld te worden. Gezamenlijk met de examinerator en de procesbegeleider is er gekeken welke richting we op moesten. Het bleek nog flink wat werk, waarbij ook de hoofdvraag nog wat werd aangepast. Het rapport had nog wat aanvulling nodig. Er moest bijvoorbeeld meer theoretisch kader in en de structuur kon beter. Na het gesprek hebben we een plan opgesteld. Het oude gedeelte (het beoordeelde rapport) moest ingekort worden en de structuur hiervan moest beter. Daarnaast moest dit aangevuld worden met een paar nieuwe hoofdstukken. Het heeft veel tijd gekost om goed uit te werken hoe dit gedaan kon worden, maar doordat we hier veel tijd in hebben gestoken, wisten we precies wat er gedaan moest worden en wat het resultaat moest zijn. Hierdoor kon er goed doorgewerkt worden zonder al te veel tegenslag. We zijn het er beiden over eens dat de veranderingen erg veel hebben bijgedragen aan het nut en de kwaliteit van het rapport.

Persoonlijk niveau

Ter aanvulling van bovenstaande is er per persoon nog een korte en bondige persoonlijke reflectie geschreven.

Rick:

Helemaal vanaf nul onderzoek opstarten was aardig nieuw. In de afgelopen 3,5 jaar was er altijd wel veel hulp bij, maar nu kwam het er op aan of je alle vaardigheden ook goed in de praktijk kon brengen. Ik vind zelf dat dit goed is gelukt, want we hebben samen een mooi onderzoek afgerond met een mooi rapport als resultaat. Ik heb gemerkt dat ik steeds kritischer ben geworden, wat ook terugkomt in de feedback van de externe begeleider van de RCE. Dit is een goede eigenschap, maar ik moet oppassen dat

ik niet te kritisch wordt. Te kritisch zijn gaat naar mijns inziens averechts werken; het houdt je tegen in de voortgang van het proces. Ik merk dat ik soms op het randje zit van 'te kritisch zijn', maar merk dit dan ook op en hak dan knopen door. We zijn soms wel vastgelopen in het proces. Met name in de eerste weken van het onderzoek, waarbij eigenlijk nog niks duidelijk en concreet was. Het was dan soms lastig om alles te overzien, waardoor je even niet wist wat je moest doen. Even terugblikken op wat je hebt gedaan en hoe je ervoor staat helpt zeker om dan weer verder te komen en alles te blijven overzien. Het overzien waar je mee bezig bent zie ik ook als een belangrijke en goede vaardigheid, waar ik in ben gegroeid. De afgelopen stages heb ik meerdere malen interviews moeten houden en ook voor dit afstudeerrapport zijn er een aantal projectleiders geïnterviewd. De juiste vragen stellen en doorvragen op gegeven antwoorden om de juiste informatie lost te krijgen is wel lastig. Toch heb ik gemerkt dat ik hier steeds meer vaardigheid in krijg. Interviewen is zeker nog een leerpunt, maar is vooral een kwestie van ervaring opbouwen. Tot slot heb ik achteraf gemerkt dat de planning voor dit afstudeeronderzoek erg nauwkeurig was, ook een vaardigheid (plannen) wat mij steeds beter af gaat.

Frank:

Het begin van het project, het Plan van Aanpak opstellen, vond ik erg lastig. Het kwam nu op mij aan. Alles wat ik in de afgelopen jaren heb geleerd, moest nu uit mijzelf op papier komen. Het enige wat werd aangereikt waren de eisen waaraan het moest voldoen om een HBO-waardig rapport te krijgen. Het bedenken welke methode waarvoor nodig was en wat je met de resultaten moest doen, vond ik in het begin wat lastig. Ik had even tijd nodig om om te schakelen. Na de omschakeling vond ik het verder goed gaan. Na veel overleg tussen ons beiden en de begeleiders kwamen we tot een goed uitvoerbaar plan. Ook het interviewen was redelijk nieuw voor mij. Om goed voorbereid te zijn op wat komen ging, hebben we advies ingewonnen bij Hermine de Wolf. Op basis van haar tips hebben we een mooi interview kunnen maken. Het verschil tussen het eerste interview en de paar die daarop volgden was voor mij erg duidelijk. Na een paar keer oefenen, ging het steeds beter. In het

begin vond ik het lastig om te luisteren naar wat er gezegd werd en daar op door te vragen, maar dat ging steeds beter.

De feedback op de vorige stage was dat ik alles wel weet, maar dat ik moet proberen om het beter en zekerder te laten overkomen. Ook dat vond ik nu weer lastig. In mijn hoofd was alles heel helder, maar om het vervolgens duidelijk over te brengen, zodat een ander ook begrijpt wat ik bedoel, vind ik nog altijd lastig, al is het naar mijn idee wel verbeterd. Verder hadden we een aantal momenten dat we vastliepen in het onderzoek. We wisten niet meer hoe we verder moesten. Het was voor mij dan erg moeilijk om te focussen op het nadenken over een oplossing. Ik heb veel van deze opdracht geleerd en vond het over het algemeen leuk om te doen.

Literatuurlijst

1. Informatiehuis Water - Waterkwaliteitsportaal. (2015). *Factsheetsheets 2015*. Geraadpleegd van <http://waterkwaliteitsportaal.nl/Beheer/Rapportage/Publiek?viewName=Factsheets&jaar=2015&maand=December>
2. Weeren, B. J. van. (2015). *Versnel beekherstel: Natuurlijk aan de slag* (2014-49). Geraadpleegd van <http://www.stowa.nl/Upload/publicatie2014/2014-49.pdf>
3. A. Haytsma, Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed Persoonlijke communicatie, 15 januari 2016
4. De Boer, T. (2011). *Kiezen voor karakter - Visie erfgoed en ruimte*. Geraadpleegd van http://cultureelerfgoed.nl/sites/default/files/downloads/dossiers/publicatie_kiezen_voor_karakter.pdf
5. Erac impact. (z.j.). Luchtfoto beekherstel Regge [Illustratie]. Geraadpleegd van <http://zichtbareimpact.nl/projecten/item/wave-stimuleert-transnationaal-waterbeheer>
6. Marjoleinlemmensadvies. (z.j.). [Luchtfoto van De Beerze] [Illustratie]. Geraadpleegd van <http://www.marjoleinlemmensadvies.nl/>
7. Slijkhuis, J. (z.j.). Veldkamp [Illustratie]. Geraadpleegd van <http://mapio.net/s/43910337/>
8. Waterschap Aa en Maas. (z.j.). Dynamisch Beekdal [Illustratie]. Geraadpleegd van <http://www.aaenmaas.nl/pagina/bij-u-in-de-buurt/werk-in-uitvoering/bernheze/dynamisch-beekdal/dynamisch-beekdal.html>
9. Holway, J., Gabbe, C. J., Hebbert, F., Lally, J., Matthews, R., & Quay, R. (2012). *Opening Access to Scenario Planning Tools, Policy Focus Report*. Geraadpleegd van <https://scienceimpact.mit.edu/sites/default/files/documents/Opening%20Access%20to%20Scenario%20Planning%20Pools.pdf>
10. Kwaliteits instituut Nederlandse gemeenten (KING), Rijkswaterstaat en Royal HaskoningDHV. (2015). *Tweede verkennend onderzoek naar de impact van de Omgevingswet*. Geraadpleegd van <https://www.uvw.nl/wp-content/uploads/2015/12/Eindrapport-verkennende-impactanalyse.pdf>
11. Nijenhuis, A. (2015, 21 januari). [Positie van burger onder omgevingswet wordt juist versterkt]. Geraadpleegd van <http://www.binnenlandsbestuur.nl/burger-omgevingswet>
12. Leeuw, G. de, & Koobs, M. (z.j.). *De MGA-methode: Een handleiding voor toepassing van de MGA-methode bij maatschappelijke vraagstukken*. Geraadpleegd van <http://www.brabant.nl/~media/64820644293E43A18421186752813FEA.pdf>
13. NederLandBovenWater. (z.j.). Onderhandelen - Bereiken van consensus met de Mutual Gains Approach. Geraadpleegd van <http://www.nederlandbovenwater.nl/onderhandelen.html>
14. Prevaas, B., & Tak, T. van der. (2015). *Werken aan programma's*. Geraadpleegd van <http://werkenaanprogrammas.nl/assets/Werken%20aan%20Programma's%20-%20Hoofdstuk%206.%20Samenwerken.pdf>
15. Wesselink, M. J. F. (2011). *Strategisch OmgevingsManagement (SOM)® voor Maasvlakte 2*. Geraadpleegd van <http://www.wesselinkvanzijst.nl/wp/wp-content/uploads/Artikel-1-Som-Bij-Maasvlakte.pdf>

16. WesselinkVanZijst. (z.j.). Maasvlakte 2. Geraadpleegd van <http://www.wesselinkvanzijst.nl/cases/maasvlakte-2/>
17. Platform Duurzame Gebiedsontwikkeling. (2014). *Crisis creëert ruimte*. Geraadpleegd van http://www.platformdgo.nl/files/DGO_eindpublicatie_WEB.pdf
18. INFacilities. (z.j.). Schematisatie duurzaamheid: people, planet en prosperity [Illustratie]. Geraadpleegd van <http://www.infacilities-beheer.nl/infacilities-beheer/mvo/>
19. NederlandBovenWater. (z.j.). Onderhandelen - Bereiken van consensus met de Mutual Gains Approach. Geraadpleegd van <http://www.nederlandbovenwater.nl/onderhandelen.html>
20. Geldof, G. D., & Berends, P. (z.j.). *Cultuurhistorie en gebiedsontwikkeling*. Geraadpleegd van http://www.geldofcs.nl/pdf/Doc/Cultuurhistorie_en_gebiedsontwikkeling.pdf
21. Kramer, A. (2010). *Procesbegeleiding in participatietrajecten - Waarom, wanneer en door wie?*. Geraadpleegd van https://vng.nl/files/vng/pagina_attachments/2012/procesbegeleiding-in-participatietrajecten.pdf
22. Technische Universiteit Delft. (2011). *Duurzame gebiedsontwikkeling: doe de tienkamp!*. Geraadpleegd van <http://repository.tudelft.nl/islandora/object/uuid:a09b9f8e-29d5-4b6e-bac2-2507670ba4c4/datastream/OBJ/download>
23. Het Reestdal.nl. (2011, 27 augustus). Reestdal en Geuldal: verschillen en overeenkomsten [Illustratie]. Geraadpleegd van <http://hetreestdal.nl/?p=2087>
24. Het Reestdal.nl. (2013, 26 april). Meander [Illustratie]. Geraadpleegd van <http://hetreestdal.nl/?p=3407>
25. Het Reestdal.nl. (z.j.). Over deze website [Illustratie]. Geraadpleegd van http://hetreestdal.nl/?page_id=2
26. Projectbureau Belvedere. (z.j.). *Het cultuurhistorisch argument - Essaybundel*. Geraadpleegd van <http://www.omgevingseconomie.nl/wp-content/uploads/2012/03/Het-cultuurhistorisch-argument.pdf>
27. Projectbureau Belvedere. (z.j.). *Het cultuurhistorisch argument - Essaybundel*. Geraadpleegd van <http://www.omgevingseconomie.nl/wp-content/uploads/2012/03/Het-cultuurhistorisch-argument.pdf>
28. Het geslacht 'van de Lisdonk'. (z.j.). De Spoordonkse Watermolen. Geraadpleegd van <http://www.familievandelisdonk.nl/genealogie/watermolen-spoordonk/>
29. Lisdonk, A. van de. (2009, 12 juli). Spoordonkse Watermolen heeft weer zijn 2e waterrad [Illustratie]. Geraadpleegd van <http://www.familievandelisdonk.nl/genealogie/watermolen-spoordonk-2e-rad/>
30. Weeren, B.-J. van. (2015). *Verslag van de kennisbijeenkomst Cultuurhistorie, Archeologie en Waterbeheer*. Geraadpleegd van <http://www.stowa.nl/Upload/agenda/20151124%20Archeologie/Verslag%20bijeenkomst%20Erfgoed%20en%20waterbeheer%20defversie.pdf>
31. RAAP. (z.j.). Cultuurhistorie: onderzoek en advies. Geraadpleegd van <http://www.raap.nl/pages/cultuurhistorie.html>
32. Blecourt Designmanagement. (z.j.). Gebiedsidentiteit. Geraadpleegd van <http://www.blecourtmanagement.nl/index/-/p-163>

33. Ruimte met toekomst. (z.j.). Over de verbinding van kwaliteiten. Geraadpleegd van <http://www.ruimtexmilieu.nl/wiki/praktische-principes/creeer-identiteit>
34. Sloot, A. (z.j.). *Van waterbeleid en biografie tot visie?*. Geraadpleegd van https://www.rug.nl/staff/e.w.meijles/brochure_3_visievorming.pdf
35. Koops, L. (2015, 1 juni). Biografen van een landschap. Geraadpleegd van http://www.noorderbreedte.nl/themas/landschap_archeologie/biografen-van-een-landschap/
36. Ministerie van VROM. (2009). *Ontwerpen op het raakvlak van water en ruimte*. Geraadpleegd van <http://repository.tudelft.nl/islandora/object/uuid:03c19e51-0f58-4f68-bc35-73c880e9d355/datastream/OBJ/download>
37. Bleumink, H. (2014). *Eenheid en verscheidenheid - Een zoektocht naar een integrale cultuurhistorische waardestelling van het materiële erfgoed*. Geraadpleegd van <http://cultureelerfgoed.nl/sites/default/files/publications/eenheid-en-verscheidenheid-brochure.pdf>
38. Meijles, E., & Spek, T. (z.j.). *Het maken van een landschapsbiografie: Over het gebruik van historische kennis voor het toekomstige landschap*. Geraadpleegd van <http://cultureelerfgoed.nl/sites/default/files/publications/eenheid-en-verscheidenheid-brochure.pdf>
39. Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed. (z.j.). Tijdslijn van het Nederlandse energielandschap [Illustratie]. Geraadpleegd van <http://handreikingenerfgoedenruimte.nl/tijdslijn-van-het-nederlandse-energielandschap>
40. Regiocanons. (z.j.). [Luchtfoto meandering Regge] [Illustratie]. Geraadpleegd van <http://www.regiocanons.nl/overijssel/salland/den-ham-vroomshoop/ruilverkavelingen/afbeeldingen/de-regge>
41. Unie van waterschappen. (z.j.). Luchtfoto Regge De Koemaste [Illustratie]. Geraadpleegd van <https://innovatie2014.uvw.nl/de-regge-bouwen-met-water-en-natuur/>
42. Waterschap Aa en Maas. (z.j.). [Het dynamisch Beekdal] [Illustratie]. Geraadpleegd van <http://www.aaenmaas.nl/pagina/bij-u-in-de-buurt/werk-in-uitvoering/bernheze/aa-heeswijk-dinther.html>
43. Landgoed Schuilenberg. (z.j.). Afbeelding: Kanoën Regge. Geraadpleegd van <http://schuilenburg.nl/varen-op-de-regge/kanoen>
44. Wiltink, J. O. O. S. T. (z.j.). [De Regge] [Illustratie]. Geraadpleegd van <http://joostwiltink.nl/portfolio/herstel-midden-regge-hulsen/>

Bijlagen

Zie bijlagenrapport.

Bijlagen

Bijlagen bij het rapport:
Gebiedsparticipatie en cultuurhistorie versterkt beekherstel

Rick Kloekke
Frank Vandongen

Land- en Watermanagement
Hogeschool Van Hall Larenstein
Velp, Gelderland

30-08-2016

Bijlagen

Bijlagen bij het rapport:
Gebiedsparticipatie en cultuurhistorie versterkt beekherstel

Inhoud

Bijlage A: Vooronderzoeken.....	7	D6. Voorsterbeek	47
A1. Essche Stroom.....	8	Bijlage E: Habiforummatrix	49
A2. De Regge - Koemaste	12	Literatuurlijst	51
A3. Dynamisch Beekdal	14		
A4. Bolscherbeek	17		
A5. Bovenloop Groote Molenbeek	19		
A6. Graafsche Raam.....	21		
Bijlage B: Interviews	25		
B1. Waterschap De Dommel, Hans Koekkoek.....	26		
B2. Waterschap Vechtstromen, Ben Ordelmans	29		
B3. Waterschap Aa & Maas, Bart Pastor	31		
B4. Waterschap Peel- & Maasvallei, Hans Stevens	33		
B5. Waterschap Vallei & Veluwe, Irma Huijnen.....	35		
Bijlage C: MCA	37		
Bijlage D: Onderbouwingen MCA	39		
D1. Essche Stroom.....	40		
D2. Regge - De Koemaste	42		
D3. Dynamisch beekdal.....	43		
D4. Bolscherbeek	45		
D5. Bovenloop Groote Molenbeek	46		

Bijlage A: Vooronderzoeken

Zoals in het hoofdrapport is beschreven, bestaan deze vooronderzoeken vooral uit geciteerde teksten uit verschillende stukken literatuur. Deze vooronderzoeken dienden enkel om met informatie over de projecten de interviews in te gaan. Van de Voorsterbeek is geen vooronderzoek gedaan, omdat dit gesprek pas op het laatste moment is ingepland en er geen tijd meer was om nog een vooronderzoek te doen.

A1. Essche Stroom

Figuur 1. Overzichtskartaal beekherstel Essche Stroom¹.

Algemene informatie over de beek

De Essche Stroom is nu een traag stromende beek die een onopvallende bijrol in het landschap speelt. Bovendien kunnen er in situaties van extreem hoogwater gebieden onder water komen te staan op plekken waar we dat eigenlijk niet wensen.²

Streefbeeld/projectresultaat

Er wordt een oplossing gezocht voor de afvoer tijdens extreem hoogwater. Daarnaast wordt de Essche Stroom aangepast, heringericht en verbeterd. De Essche Stroom moet in beweging komen. Water moet immers kunnen stromen, zodat er weer leven in komt. Letterlijk en figuurlijk. Als de Essche Stroom weer beweegt dan beweegt het landschap mee.²

Planproces

Het deelproject Kom van Esch kent al een lange geschiedenis. Gestart in 2006 met veel enthousiasme en betrokkenheid uit de

omgeving, werd er in 2009 abrupt een halt toegeroepen. Door verschillende oorzaken, waaronder het vervallen van de opgave om een Robuuste Verbinding langs de Essche Stroom te realiseren, heeft het waterschap in 2009 de planvorming voor de Essche Stroom bij Esch moeten opschorten.

Na vijf jaren van stilte is er nu duidelijkheid. Het traject vanaf De Ruiting tot aan de spoorlijn bij Hal is een zeer belangrijke schakel in het totale beeksysteem. Het realiseren van de (water)doelen in dit gebied staat hoog op de prioriteitenlijst van Waterschap De Dommel. Daarom wordt rond de Kom van Esch de Essche Stroom de komende jaren alsnog opnieuw ingericht.³

Het proces is in 2009 stopgezet door meerdere oorzaken, waaronder het wegvallen van de Robuuste Verbinding en de daarmee gepaard gaande financiering. Inmiddels ziet het waterschap nieuwe mogelijkheden om de herinrichting van de Essche Stroom ter hand te nemen. Weliswaar met een kleiner budget en met gewijzigde ambities, maar wel op basis van dezelfde waterdoelstellingen. De planvorming en grondverwerving is vanaf 2014 opnieuw opgestart.

De plannen voor de beek bij Esch ontwikkelen zich stap voor stap. Onlangs liet waterschap De Dommel weten dat technische vraagstukken voor de nodige vertraging zorgen.⁴

Communicatie

Het projectteam van de Essche Stroom bedankt iedereen die heeft meegewerkt aan het communicatievredensonderzoek van de Essche Stroom. Het onderzoek leverde leuke reacties op. “Over het algemeen kan worden geconcludeerd dat de communicatie rondom het project naar wens verloopt”, vertelt Kim Dinnissen, a.i. communicatieadviseur bij waterschap De Dommel. “In de projecten die nog lopen en komen, hopen we deze lijn door te kunnen zetten.”⁵

Kom van Esch:

Informatiebijeenkomst 2 april 2014.

Informatiebijeenkomst 3 juli 2014:

Na ruim 20 gesprekken met meer dan 40 inwoners en diverse intensieve ontwerpessies met het projectteam, kon op 3 juli 2014 een eerste schets van de nieuwe inrichting getoond worden. Projectleider Hans Koekkoek presenteerde samen met landschapsarchitect Kees Ykema het conceptontwerp aan een volle zaal in Ons Café. De aanwezigen reageerden vooral positief en waren enthousiast over het plan. Er werden ook kritische vragen gesteld en er zijn zorgen geuit, onder andere over de keringen en overlast tijdens de uitvoering. Deze opmerkingen worden meegenomen in het vervolgproces.

Informatiebijeenkomst 24 februari 2016:

Bespreking stand van zaken en informele gesprekken tussen betrokkenen en waterschappers.⁴

Samenwerking

Plan Ruiting:

In 2006 is Plan Ruiting gerealiseerd als eerste deelproject van de Essche Stroom. Het initiatief hiervoor werd destijds genomen door de familie Van de Sande. Buurtbewoners uit gebied De Ruiting hebben het initiatief genomen om te onderzoeken hoe zij, net als familie Van de Sande, hun wensen kunnen verweven met de plannen van het waterschap.⁶

Plan Nemer:

Waterschap De Dommel heeft in samenwerking met Brabants Landschap het herstelplan voor de Nemer en Essche Stroom uitgevoerd.

Kom van Esch:

Het gaat niet alleen om technische uitdagingen. Minstens zo belangrijk is dat bewoners zich betrokken voelen, zo'n initiatief dragen en zich eigen maken. Dat geldt ook voor het ontwikkelen

van een kunst-, cultuur- en beleevingsplek langs de Essche Stroom. Een werkgroep van betrokken bewoners denkt mee over de vraag hoe het perceel tussen het Mannengasthuis en de Essche Stroom de betekenis van deze plek met water voor Esch zichtbaar en beleefbaar kan worden gemaakt.⁴

Bij de start van het project in 2006 is de Denktank Esch ingesteld. Een groep van enthousiaste dorpsbewoners die meedachten over de nieuwe inrichting van de beek door het dorp. Door de herstart van het project, heeft de Denktank een andere rol gekregen, namelijk als klankbordgroep.

Samen met alle leerlingen van de Willibrordusschool in Esch kijken we naar de mogelijkheden om achter de school een waterontdekplek te creëren. Deze speelplek wordt ingepast in de EVZ (ecologische verbindingszone) langs de Essche Stroom.

Het projectgebied ligt in de gemeenten Boxtel en Haaren. Zij hebben voornamelijk de taak om het plan te toetsen aan het bestemmingsplan en om de benodigde omgevingsvergunning te verlenen. Daar waar ontwikkelingen elkaar raken, trekken we samen op.

Het project Kom Esch-Ruiting wordt gerealiseerd mede door financiering van de Provincie Noord-Brabant.⁷

Halsche Beemden:

In 2011 en 2012 hebben we alle bewoners benaderd om mee te denken over de herinrichting van hun woonomgeving.

Met diverse belanghebbende partijen en bewoners voerden we persoonlijke gesprekken. Tijdens deze gesprekken hebben we de doelstellingen voor het gebied toegelicht, informatie uitgewisseld en wensen en kansen kenbaar gemaakt. De verkregen informatie namen we mee in de planvorming.

Meedenkende partijen zijn: Gemeente Vught, Gemeente Haaren, Landschap, natuur en milieu Haaren, Stichting Natuur- en Milieugroep Vught, Heemkundekring De Kleine Meierij, afdeling Esch, ZLTO De Leye, Beheerseenheid BTO en Ons Vermaak.⁸

Levendig Bleijendijk:

Normaal gesproken start waterschap De Dommel een dergelijk traject met het inhuren van een adviesbureau voor de ondersteuning en uitwerking van de plannen. In dit geval is er, op verzoek van Landgoed Bleijendijk, voor gekozen om te werken met de adviseurs die al aan het landgoed verbonden waren. Zij werken nauw samen met specialisten van het waterschap. Hiermee bestaat het team uit mensen die het landgoed van binnen en buiten goed kennen. De mensen van Landgoed Bleijendijk en waterschap De Dommel zitten op een gelijkwaardige manier aan tafel. Dit geeft de inbreng van beide partijen evenveel gewicht in de planuitwerking. Bij de verdere planuitwerking betrekken wij ook andere belanghebbenden.⁹

Cultuurhistorie

Met het oog voor het verleden wordt gekeken naar de toekomst'. Dit is een van de motto's die we hanteren in het project Essche Stroom. Maar wat is dat verleden? Als we iets met de rijke historie van de stroom willen doen moeten we daar eerst meer over te weten komen. Wij zijn van mening dat kennis over het verleden ons in staat stelt om een kwalitatief beter, gebiedseigen plan te maken dat aansluit op de verhalen van de mensen uit het gebied. Wij vinden het daarom belangrijk hier veel aandacht aan te besteden.

Het waterschap heeft in nauw overleg met Heemkundekring de Kleine Meijereij en vertegenwoordigers van andere inliggende heemkundige verenigingen het Archeologisch Bureau RAAP (in de persoon van Jan Roymans) gevraagd om een inventarisatie te maken van alles wat tot nu toe aan archeologische vondsten in het gebied is geregistreerd. Daarnaast is hij door de heemkundigen in contact gebracht met mensen die verhalen kenden over het verleden van de Essche Stroom en heeft deze opgetekend. Met dit archeologisch rapport kan het waterschap vóóraf aan de planuitwerking in de deelprojecten een afgewogen

keuze maken hoe de geschiedenis van het gebied in de plannen wordt meegenomen.¹⁰

Plan Nemer:

Tegenwoordig begint de Essche Stroom net buiten Oisterwijk, waar de Achterste en Voorste Stroom samenvloeien. Vroeger lag deze samenkomst nabij Kasteel Nemerlaer, waar het water via de Nemer in de richting van Esch stroomde. Na het graven van de huidige Essche Stroom (tijdens de ruilverkaveling begin jaren zestig) is de Nemer in verval geraakt.¹¹

Kom van Esch:

In het deelproject Kom Esch-De Ruiting kijkt een werkgroep naar het zichtbaar maken van belangrijke cultuurhistorische elementen uit de omgeving. Deze werkgroep is samengesteld uit betrokken bewoners en partijen uit Esch en omgeving.⁷

Landgoed Eikenhorst:

Het landgoed Eikenhorst vormde tot 1907 een geheel met landgoed Sparrenrijk en was onderdeel van Halsche Heide. Nu is het landgoed in eigendom van Brabants Landschap. Aan de rand van het landgoed ligt nog een stukje oude loop van de Essche Stroom. In vroegere tijden is het landgoed natter geweest dan dat het nu is. De vele greppels en rabatten verspreid over het hele landgoed, vormen de overblijfselen uit die tijd.¹²

Levendig Bleijendijk:

In het voorjaar van 2015 is het beekherstel van de Essche Stroom bij Bleijendijk afgerond. Hier kronkelt de beek weer door het landschap zoals ze dat ook vijftig jaar geleden al deed. Dankzij de meanderende Essche Stroom is bij landgoed Bleijendijk een uniek beeklandschap ontstaan, waar de natuur haar gang kan gaan en waar de mens zich veiligheid weet voor de grillen van het water.

Het middeleeuwse landgoed Bleijendijk ligt van oorsprong aan de Essche Stroom. De beek werd in de jaren zestig omgevormd tot een kanaal. Vijftig jaar lang stroomde het water ingeklemd tussen twee dijken in hoog tempo naar de Dommel. Het landgoed en de Essche Stroom waren daardoor niet langer met elkaar verbonden. Met onder meer verdroging van de natuur als gevolg.¹³

Figuur 2. Plan Halsche beemden

Zwarte lijn is de loop van voor 1950. De nieuwe Essche Stroom komt nergens overeen met deze loop.¹⁴

A2. De Regge - Koemaste

Figuur 3. Overzichtskaart beekherstel Regge – Koemaste, Visschebelt en Kalvenhaar.¹⁵

Algemene informatie over de beek

Een langzaam stromend riviertje op zandgrond, behorend tot het stroomgebied van de Regge en de Vecht. De rivier is permanent watervoerend vanwege effluent en waterinlaat uit het Twenthekanaal. De rivier is sterk verstuwd en kent een vast peilbeheer. De rivier is genormaliseerd en oude meanders zijn veelal afgesneden. Grondgebruik: 57% landbouw, 27% bos/natuur en 16% stedelijk. Het afwateringsgebied is 9882 hectare groot en de waterlichaamlengte bedraagt 29 km. De Midden Regge behoort tot het vismigratie netwerk. De rivier is bereikbaar, maar matig passeerbaar voor vis.¹⁵

Streefbeeld/projectresultaat

De rivier is ook in droge zomers permanent watervoerend. Er is geen vrije afstroming. Er wordt een vast peil gehanteerd. De beek, kan binnen zones van 2 x 10 meter, vrij meanderen (75 % van de beeklengte). De oevers zijn begroeid met struiken en bomen (40 % beeklengte). Er zijn geen onderhoudspaden. De beek is bereikbaar en er is een vrije transportbaan voor planten

en dieren. De maatregelen zijn erop gericht het aandeel karakteristieke riviersoorten te laten toenemen door de stromingscondities te verbeteren, de habitatdiversiteit te vergroten, inundaties te laten plaatsvinden, oude meanders weer aan te sluiten en de bereikbaarheid te verbeteren. Het gaat daarbij volgens de KRW om soorten als Kopvoorn, Kwabaal, Bittere Wilg, Kleine Water Eppe, Beekrombout en Waterwants. Voor de vispopulatie in de Midden Regge betekent dit een verschuiving van de huidige visstand (die gedomineerd wordt door soorten van stilstaand water) naar een vispopulatie die voor een belangrijk deel bestaat uit rheofiele soorten en soorten die van nature van en naar zee migreren. Op termijn zijn soorten als Sneep, Europese Meerval en Rivierprik niet uit te sluiten. De abundantie van Rivierdonderpad en Rivierprik zal niet groot zijn in verband met het veelal ontbreken van natuurlijk stenig substraat.¹⁵

Planproces

Communicatie

Maandag en dinsdag 15 en 16 oktober 2012 waren er inloopavonden waarbij de belangstellenden werden ingelicht over de plannen en vragen konden stellen. Vervolgens heeft begin 2013 de aanbesteding voor de realisatie van alle deelprojecten plaatsgevonden.¹⁶

Samenwerking

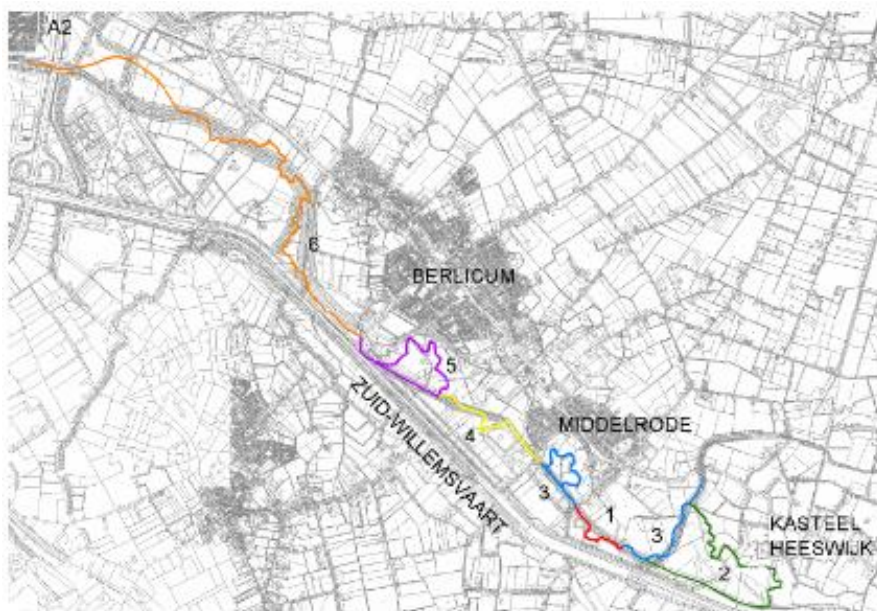
Er is samengewerkt met de volgende partijen:

- Waterschap Regge & Dinkel
- Landschap Overijssel
- Provincie Overijssel
- Gemeente Hellendoorn
- Dienst Landelijk Gebied
- Diverse belangenorganisaties
- Particuliere grondeigenaren

Cultuurhistorie

De nieuwe Regge krijgt weer het beeld van een meanderende loop en inundatie van de beekdalgronden eromheen. Een dynamisch watersysteem met winterinundaties bij hoge afvoeren is landschappelijk gezien mogelijk. Voor het totale landschapsbeeld van het Reggedal is niet alleen de Regge, maar ook de invulling van de gronden eromheen bepalend. Zonder menselijk ingrijpen, ontstaat natuur dat refereert aan de periode van voor menselijke occupatie. Menselijk ingrijpen en inzet van begrazing geeft een meer open beeld en refereert aan de periode met afwisselende weidegronden en verspreid liggende graanakkers. Historisch gezien zijn beide verantwoord. Vanuit landschappelijk oogpunt gaat de voorkeur uit naar een half open coulisselandschap: Een min of meer kleinschalig landschapsbeeld van weidegronden en landschapselementen, waaronder beplanting in de vorm van bosjes, bomen en houtwallen.¹⁷

A3. Dynamisch Beekdal

Figuur 4. Overzichtskartaal beekherstel de Aa.¹⁸

Algemene informatie over de beek

In Noord-Brabant stroomt de Aa als een blauw lint door het landschap. Tot het begin van de vorige eeuw was de Aa een meanderende (slingerende) beek die veelvuldig buiten haar oevers trad. Ook ter hoogte van Berlicum en Middelrode. Sinds de aanleg van de kades midden jaren dertig van de vorige eeuw, het afsnijden van de meanders en het instellen van de intensieve bemaling komen ongecontroleerde overstromingen niet meer voor. Toch is in recente jaren, zoals in 1993, 1995 en 1998, de situatie opnieuw kritiek geweest. Het plangebied van het Dynamisch Beekdal project is het gedeelte van de beek de Aa tussen kasteel Heeswijk en de A2 rond 's-Hertogenbosch. Het Beekdal ligt deels in de gemeente Bernheze en deels in de gemeente Sint-Michielsgestel. De Aa vertoont in grote delen van

het plangebied veel overeenkomsten met een kanaal. De stroomsnelheid in de Aa laat vanuit ecologisch oogpunt in de huidige situatie nog vaak te wensen over. Dit wordt als het grootste knelpunt gezien. In de oevers en het profiel van de Aa zit weinig afwisseling. De stuwen in de Aa zijn in stroomopwaartse richting niet passeerbaar voor vissen.¹⁹

Streefbeeld/projectresultaat

Met de aanleg van het Dynamisch Beekdal wordt wateroverlast in 's-Hertogenbosch voorkomen en verbeteren de (verloren gegane) natuurwaarden van het oppervlaktewater. Hierbij is de veiligheid gewaarborgd en is er ook oog voor economische aspecten.

Het beekdal van de Aa tussen Veghel en 's-Hertogenbosch moet natuurlijker gaan functioneren. Het streefbeeld voor de Aa is een langzaam stromende benedenloop van een laaglandbeek. De beek slingert binnen een brede natuurstrook (gemiddeld 100 – 120 meter), bestaande uit (riet)moeras, bloemrijke graslanden, ruigtes en bosjes afgewisseld met oude meanders en poelen. De beek die in het verleden recht is getrokken (gekanaliseerd) met het oog op een snellere afvoer van water, geven we nu haar speelse en vrije loop weer terug. In en langs de beek vinden spontane natuurlijke processen plaats, waarbij het stromende water zorgt voor sedimentatie en erosie. Binnenbochten slibben aan tot flauwe oevers. Buitenbochten schuren uit en er blijven steile en holle oevers over. De beekbodem zelf is rijk aan stroomkuilen en zandbedjes. Dit is belangrijk voor o.a. de volgende typische beeknatuur: winde en kopvoorn, moerasvogels, dotterbloem, kamsalamander, waterspitsmuis, bever en ijsvogel. Met de herinrichting worden ook 's-Hertogenbosch en de omliggende dorpen beschermd tegen bestaande wateroverlast, maar wordt ook rekening gehouden met de klimaatontwikkeling. De langs de beek gelegen landbouwgronden blijven in landbouwkundig gebruik. De lager gelegen landbouwgronden worden ingezet om water te bergen (parkeren) gedurende

periodes waarin sprake is van extreme afvoeren; afvoeren die eens in de 100 jaar zich voordoen. Dit voorkomt wateroverlast in woonkernen en de daaraan verwante schade is minimaal. De recreatie en de bestaande cultuurhistorische en archeologische waardevolle elementen worden afgestemd op de nieuwe inrichting van het gebied. Extensieve (watergebonden) recreatie, zoals kanovaart, struinen door het dal, fietsen/wandelen over de kaden wordt ingepast en waardevolle elementen geaccentueerd daar deze niet botsen met overige gebruikersfuncties van het gebied.²⁰

Planproces

Het Dynamisch Beekdal bestaat uit 6 fasen²⁰:

Fase 1: Meander Assendelft

Fase 2: Meander Kasteel Heeswijk

Fase 3: Molenhoek en meander Middelrode

Fase 4: Meander Seldensate

Fase 5: Meander Hersend

Fase 6a: Aaveld

Fase 6b: De Hasselt

Communicatie

In het Dynamisch Beekdal wordt al lang gewerkt met een klankbordgroep. In deze klankbordgroep zitten vertegenwoordigers van lokale belangengroepen, waarvan een aantal organisaties als agenda lid zijn opgenomen. De volgende belangengroepen zijn opgenomen in de klankbordgroep²⁰:

- IVN Bernheze
- IVN Sint-Michielsgestel
- Natuurgroep Gestel
- Heemkunde Berlicum
- Buurtvereniging Kom Mirroi
- Actiecomité Middelrode
- Brabants Landschap

- ZLTO Sint-Michielsgestel
- Vis club EBHV
- VVV
- Gemeente Bernheze
- Gemeente Sint-Michielsgestel

Er zijn veel nieuwsbrieven over het project uitgegeven. Hierin is ook te vinden dat de plannen werden toegelicht aan de streek en enthousiast werden ontvangen. De vragen die bewoners hadden werd tijdens ontwerpbijsamkomsten met het waterschap en de bewoners aan gewerkt. Er werd gekeken welke eisen en wensen er waren en hoe die, waar mogelijk, in de plannen konden worden ingepast. Daarnaast werd er ook nog verder gepraat tijdens keukentafelgesprekken, zodat ieders belang kon worden gehoord.²¹

Samenwerking

Er is samengewerkt met gemeente Bernheze, gemeente Sint-Michielsgestel en provincie Noord-Brabant.²⁰

Onderstaand stukje uit een kleine publicatie van waterschap Aa en Maas gaat erover dat het project bijna was gestrand door slechte/geen samenwerking, waardoor grondeigenaren niet wilde meewerken:

“De verschillende overheden hebben jarenlang, los van elkaar een klassieke aankoopstrategie in het gebied toegepast, zonder samen te werken naar een gezamenlijk doel. In enkele gevallen hadden zowel Rijkswaterstaat als de provincie en het waterschap delen van een perceel nodig. De grondeigenaren werden daarom door verschillende overheden benaderd. Deze handelwijze heeft tot veel weerstand geleid. Temeer omdat zij en ook andere belanghebbenden niet of nauwelijks bij het project werden betrokken. Men voelde zich niet serieus genomen. De grondeigenaren wilden door dit alles niet langer meewerken aan de vrijwillige verkoop van gronden. Het voortbestaan van het project en de eerder gedane investeringen kwamen daarmee in

gevaar. Vanwege de verstoorde relaties met de meest directbetrokkenen, koos Aa en Maas voor onafhankelijke procesbegeleiding. Zo kon het waterschap een stapje terug doen in het traject en zelf als gelijkwaardige deelnemer participeren in de samenwerking. Veel tijd werd geïnvesteerd in het elkaar leren kennen, begrijpen en vertrouwen. Afgesproken werd dat iedereen met de eindoplossing moest kunnen instemmen en er baat bij zou moeten hebben. Ook werd afgesproken niet te praten met de pers, maar met elkaar. Kennis werd met elkaar gedeeld. De meeste vooruitgang wordt geboekt en de beste oplossingen bedacht als iedereen hetzelfde kennisniveau heeft.”²²

Cultuurhistorie

In het rapport “Eindontwerp Inrichtingsplan Dynamisch Beekdal” wordt in de randvoorwaarden over cultuurhistorie en archeologie gezegd:

- Zoveel mogelijk uitgaan van de ligging van oude meanders in het veld en op de kaart;
- Zoveel mogelijk gebruik maken van de laagst gelegen gronden;
- Ontwijken van archeologische monumenten en terreinen van archeologische waarde;
- Zoveel mogelijk ontwijken van gebieden met een hoge of middelhoge indicatieve archeologische verwachtingswaarde.

“Er wordt getracht de Aa in ere te herstellen door de nieuwe beek te leggen op het historische tracé en door oude meanders weer aan te takken. Het historische tracé valt grotendeels samen met de vroegere gemeentegrenzen. Sommige delen van de oude meanders hebben in de huidige situatie een redelijke natuurkwaliteit.”¹⁹

A4. Bolscherbeek

Figuur 5. Overzichtskartaal fasering beekherstel Bolscherbeek.²³

Algemene informatie over de beek

Een langzaam stromende beek op zandgrond, behorend tot het stroomgebied van het Twentekanaal. Sinds de aanleg van het Twentekanaal is de Bolscherbeek afgesneden van de Oude Bolscherbeek en de Boven Regge. De beek is gekanaliseerd en wordt vooral gevoed door de RWZI Haaksbergen en is hierdoor permanent watervoerend. De beek is sterk verstuwd en kent zomer- en winterpeilbeheer. Grondgebruik: 69% landbouw, 11% bos/natuur en 20% stedelijk. Het afwateringsgebied is 2.477 hectare groot en de waterlichaamlengte bedraagt 9.135 meter. De beek is niet bereikbaar en passeerbaar voor vissen.¹⁵

Streefbeeld/projectresultaat

De beek is ook in droge zomers permanent watervoerend. Bij basisafvoer staat het uiterwaardenprofiel droog. Er is geen vrije afstroming. Er wordt een zomer- en winterpeil gevoerd. De beek is natuurtechnisch ingericht en kent een vrij recht lengteprofiel.

De steiloever kent begroeiing met struiken en bomen. De beek is verbonden met de Regge en bereikbaar en passeerbaar voor planten en dieren. De Bolscherbeek voert permanent water in verband met de voeding van effluent. Het waterlichaam mondt uit in het Twentekanaal en het is niet zeker of de natuurlijke connectie met de Boven Regge kan worden hersteld. De verwachting is dat het aantal stromingsminnende soorten nauwelijks zal toenemen, maar dat deze beperkt blijven tot algemene soorten die weinig eisen stellen aan de kwaliteit van hun omgeving. Te denken valt aan soorten als bermpje, riviergrondel, moerasspirea en gewone oeverlibel. Vooral plantminnende soorten (snoek, zeelt, ruisvoorn, etc.) zullen profiteren, omdat de glooiende oevers voor een grotere oppervlakte aan plantengroei zorgen.¹⁵

Planproces

Communicatie

Nieuwsbrieven:

1x per jaar een nieuwsbrief, waarin vooral wordt ingegaan op gesprekken met grondeigenaren en betrokkenen.

Stukje uit de eerste nieuwsbrief: “Mooi resultaat van een idee uit de klankbordgroep vindt Nikkels het initiatief om voor belanghebbenden wandelbijeenkomsten te organiseren. In september 2009 gaven medewerkers van waterschap Regge en Dinkel op acht verschillende plekken langs de Bolscherbeek, tekst en uitleg. Dat leverde nieuwe inzichten op. Reden om de ontwerpsschetsen nog eens goed te bekijken en deels bij te stellen. “Net als de latere inloopbijeenkomsten, die ook zeer waardevol bleken, betekende dit wél een extra tijdinvestering. Maar als je kijkt wat het opgeleverd heeft aan nieuwe inzichten, aan goodwill bij de bevolking, aan betrokkenheid en samenwerking, dan was ‘t die investering dubbel en dwars waard.”²⁴

Vast contactpersoon voor bewoners en andere belanghebbenden: Jan Nijland, waterschap Regge en Dinkel, adviseur grondverwerving.²⁴

Samenwerking

Er werd samengewerkt met eigenaren van gronden direct langs de beek, na de inloopavonden ook met een eigenaar van een landgoed langs de beek en overige belanghebbenden.

Kavelruil, nieuwsbrief nr. 3:

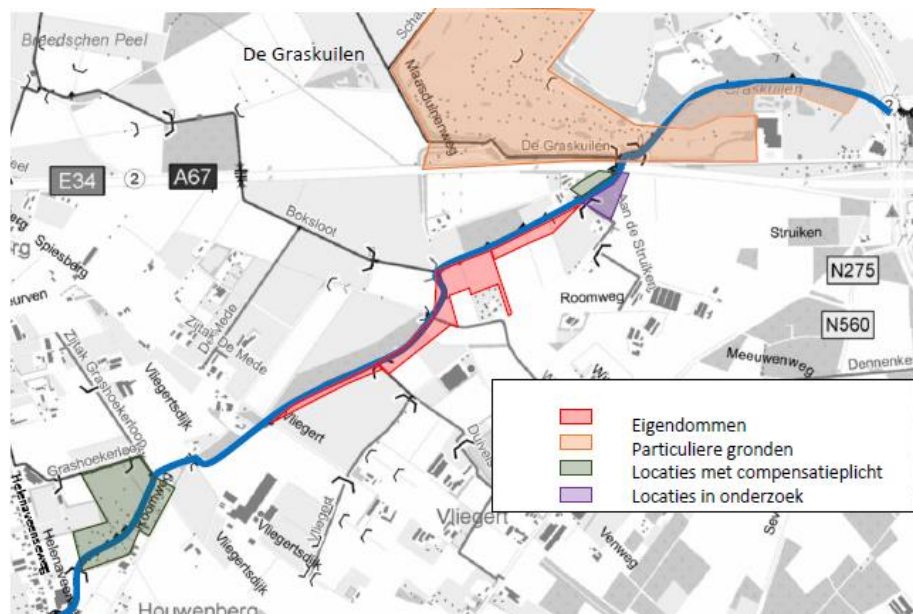
Waterschap Vechtstromen vindt samenwerking erg belangrijk en de Bolscherbeek is hier een goed voorbeeld van. “Door kavelruil in het gebied is er ruimte gecreëerd voor water en tegelijkertijd is de landbouwstructuur verbeterd en zijn natuurdoelen gerealiseerd,” vertelt dagelijks bestuurslid Ria Broeze van het waterschap.²⁵

Samen plan maken:

Er werd ook goed geluisterd naar belangen en ideeën van betrokkenen en grondeigenaren:

Uit nieuwsbrief nr. 2: “Inspraak vanaf dag 1 De woning van het jonge gezin aan de Gorsveldweg bij Hengevelde, ligt nog net binnen fase 1 van het project. De aanpassingen op het landgoed aan de Bolscherbeek waren ingrijpend. Waar de familie tot voor kort alleen via een brug naar huis kon, is de beek nu gedempt en ligt aan weerszijden van de weg een net ingezaaide en aangeplante tuin. “Verrassend en zeer positief vond ik de communicatie met het waterschap. Al in een zeer vroeg stadium klopten ze bij ons aan over de wateropgave die zij hadden. Er was nog alle ruimte om mee te denken en om onze wensen kenbaar te maken. Toen later de landschapsarchitecte langskwam, merkten we dat onze wensen al bij haar bekend waren en dat we serieus participeerden.”²⁶

A5. Bovenloop Groote Molenbeek

Figuur 6. Plangebied.²⁷

Algemene informatie over de beek

De Groote Molenbeek is circa 35 kilometer lang en ontspringt als een diepe rechte sloot door een landbouwgebied bij Grashoek. Het plangebied loopt vanaf de Helenaveenseweg in de kern Grashoek tot aan de Midden Peelweg en heeft een lengte van 4 km. Net benedenstrooms van de kern loopt de Groote Molenbeek door golfbaan Kapèlkeshof om vervolgens door landelijk gebied te stromen. Na circa 2 km voegt de Boksloot zich bij de beek en vanaf dat punt heeft de beek de functie van natuurbek. Na circa 2,7 km kruist de Groote Molenbeek middels een duiker de rijksweg A67. Ten noorden van de snelweg ligt een stuw en gaat de rechtgetrokken beek verder door golfbaan De Peelse Golf en vervolgens door een verdroogd elzenbroekbos (de Graskuilen). Het plangebied eindigt bij de duiker onder de Midden Peelweg.²⁸

Streefbeeld/projectresultaat

Het doel van de herinrichting is het plangebied in overeenstemming brengen met de doelen (Europese Kaderrichtlijn Water (KRW), inrichting aansluitend op de provinciale status als 'specifieke ecologische functie' (SEF-beek) en vanuit het 'Nieuw Limburgs peil'(NLP)), maar ook om eventuele knelpunten in het huidige functioneren te verhelpen. De nadruk ligt op de beek en aangrenzende percelen. In de beek wordt gestreefd naar verbetering van de ecologische kwaliteit, het verkrijgen van een natuurlijk veerkrachtig watersysteem onder andere door het verhelpen van barrières voor vismigratie. In de naastgelegen terreinen zijn maatregelen gericht op het optimaliseren van de waterconservering en het ontwikkelen van een robuuste ecologische verbingszone passend bij de aanwezige landschappelijke, cultuurhistorische en natuurwaarden in het gebied. Bij de herinrichting geldt als voorwaarde dat nadelige effecten beperkt moeten worden.²⁸

Planproces

Communicatie

Om tot het projectplan te komen zijn een aantal partijen geconsulteerd, te weten²⁸:

- Gemeente Peel en Maas
- Gemeente Horst aan de Maas
- Rijkswaterstaat
- Provincie Limburg
- Staatsbosbeheer
- Recreatieoord Schatberg
- Camping aan de Linge
- Golfterrein en wijndomein Kapèlkeshof
- Golfbaan De Peelse Golf
- Politieschool
- Restaurant Turfhoeve
- NLLTB
- Groenplatforms/lokale natuurstudieverenigingen
- Dorpsraden

In een document van een conceptvoorstel aan het algemeen bestuur staat het volgende over communicatie:

Communicatie over het plan met de streek houdt in dat het ontwerp wordt opgesteld in overleg met direct belanghebbenden zoals de gemeente Peel en Maas, de NLLTB, terreinbeheerder, golfclubs Patershof en Peelse Golf en de provincie. Zodra het conceptontwerp klaar is, zal door middel van een informatiemiddag / -avond in de streek draagvlak van het project worden verkregen.²⁹

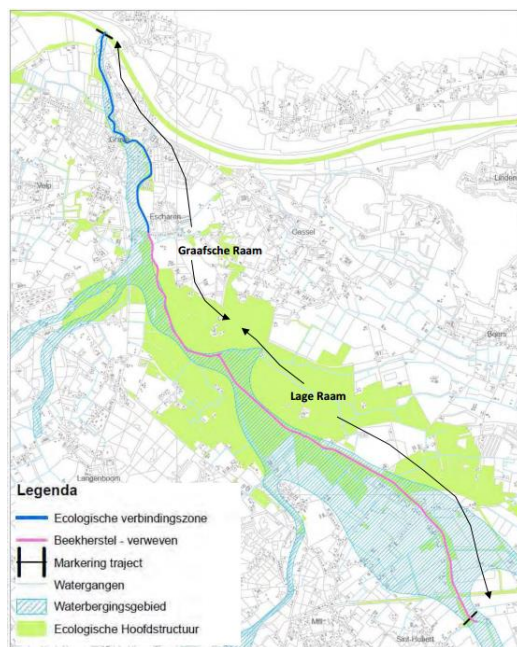
Samenwerking

Er is samengewerkt met gemeente Peel en Maas, provincie Limburg en Golfdomein Kapèlkeshof. De Groote Molenbeek benedenstrooms van de A67 loopt over het terrein van deze golfbaan. Met de golfbaan zijn afspraken gemaakt dat de beek heringericht kan worden op hun terrein, rekening houdend met de belangen van de golfbaan en onder voorwaarde dat het gebruik als golfterrein gewaarborgd blijft.³⁰

Cultuurhistorie

In het projectplan staat dat er voor traject vier in de eerder opgestelde visie een licht meanderende beek was opgenomen met een versmald en verondiept profiel. En tijdens de ontwerpfase is gebleken dat dit beeld niet past bij wat in dit gebied historisch aanwezig was. Uit de historische atlas is te zien dat het plangebied in het verleden grotendeels uit één moerasgebied bestond en werd gevoed vanuit kleine aanvoerlopen uit de hoger gelegen Mariapeel. Een duidelijke beekloop ontbreekt op de historische kaarten uit 1905 en 1935. Daarom is er voor gekozen te verkennen wat de mogelijkheden zijn om een beboste moeraszone te creëren. Hieruit blijkt dus dat de inspiratie voor het ontwerp van het plangebied wordt gehaald uit de historische situatie. (Alhoewel de visie hier niet op gebaseerd was, namelijk meanderen/licht slingeren).²⁸

A6. Graafsche Raam

Figuur 7. Overzichtskartaal beekherstel Graafsche Raam.³¹

Algemene info over de beek

De Lage Raam, de monding van het Peelkanaal en de Laarakkerse Waterleiding komen samen uit in de Graafsche Raam, die bij de plaats Grave in de Maas uitmondt. Uitwatering in de Maas vindt plaats via het Gemaal van Sasse. Het betreft een natuurlijk stroomdal aan de oostelijke kant van de Peelhorst. De drie beken hebben een natuurlijk karakter met duidelijke beekdalenmerken. De Laarakkerse Waterleiding heeft een meer kunstmatig karakter. Het verhang van al deze watergangen is klein en de stroomsnelheden zijn dan ook gering. Het waterlichaam dat gevormd wordt door deze beken heeft de typering (R5) langzaam stromende midden/benedenloop op zand. Het waterlichaam vertoont vooral kenmerken van een

benedenloopstelsel met weinig verhang, dat afwijkt van enkele karakteristieken van het type R5. Daarom wordt door waterschap Aa en Maas onderzocht of in een volgend Stroomgebiedbeheerplan (2022-2027) een typering 'moerasbeek' kan worden toegekend aan dit waterlichaam, met bijbehorende doelen.³²

Streefbeeld/projectresultaat

Voor het stroomgebied van de Raam wordt samen met de gebiedspartners een plan gemaakt. Hierin worden de volgende doelen geborgen³³:

- Mooier maken van de omgeving van de beek (beekherstel en ecologische verbindingzone);
- Veilig maken van stedelijk en landelijk gebied (waterberging);
- Verdroging in omliggende gebieden mag niet verslechteren;
- Ontwikkelen van mogelijkheden voor recreatie (realiseren van visplekken);
- Cultuurhistorie bewaren/versterken (bijvoorbeeld: Verdedigingswerken van Grave; de kazematten Peel-Raamstelling; Landgoederenlandschap van Ossenbroek en Barendonk)

Planproces

Communicatie

Een M.E.R.-procedure lijkt een goed instrument om in samenspraak met belanghebbenden in de omgeving, de betrokken gemeenten en andere bevoegde gezagen de effecten van 'Beekdal in beweging' nader in kaart te brengen en scenario's te ontwikkelen, waarmee deze effecten zoveel mogelijk beperkt blijven. In dat opzicht is een M.E.R.-procedure prima te combineren met een Mutual Gains Approach, waarbij de creativiteit van belanghebbenden wordt aangewend om betere oplossingen voor alle partijen te bedenken.

Langs de Graafsche Raam is een groot aantal belanghebbenden aanwezig, niet alleen boeren, maar ook terreinbeherende organisaties (Brabants Landschap en Staatsbosbeheer), bedrijven en aan- en omwonenden. Binnen het waterschap bestaat behoefte om open en transparant met deze partijen te communiceren over de uitkomsten van de voorliggende studie. Aanbevolen wordt om duidelijk te communiceren dat de conclusies omtrent de haalbaarheid van 'Beekdal in beweging' gelden voor de Graafsche Raam en dat deze benadering in andere beken beter tot zijn recht kan komen. Mocht waterschap Aa en Maas bestuurlijk besluiten om met 'Beekdal in beweging' door te gaan, dan geldt voor het vervolg een aantal aandachtspunten³⁴:

- Aanbevolen wordt om in overleg met belanghebbenden te kijken in hoeverre 'Beekdal in beweging' is te combineren met andere, gebiedseigen urgenties. Dat kan via een Mutual Gains Approach of een andere, open procesbenadering. Kanttekening is wel dat dit niet leidt tot onacceptabele meerkosten voor het waterschap. Bestuurlijk lijkt bij het waterschap weinig draagvlak te bestaan voor het investeren in maatregelen anders dan beekherstel. Voor andere maatregelen moeten dan ook andere financiers worden gezocht.
- Het is niet verstandig om collectief te communiceren over plannen, zonder dat de eigenaren van de gronden die meegaan in het herstel van de Graafsche Raam (of daar invloed van ondervinden) daarvan op de hoogte zijn. Deze eigenaren zouden vooraf apart moeten worden benaderd, ook om te kijken welke instrumenten het waterschap heeft om gronden aan te kopen c.a. maatregelen op perceelsniveau te stimuleren.

Samenwerking

Er is samengewerkt met gemeente Grave, gemeente Mill en St. Hubert en onderzoeksbureau DHV.³³

Klankbordgroep:

- Natuurmonumenten
- Staatsbosbeheer
- Myllesheem
- Stichting Sporen van de Oorlog
- ZLTO
- Milieuvereniging Land van Cuijk

Hiermee zijn verschillende ontwerpscenario's beoordeeld en is de uitwerking van het voorkeursscenario besproken.³⁵

Cultuurhistorie

Vergelijking effecten met regulier beekherstel:

Korte termijn

In beide scenario's zal de vegetatie in de oeverzone toenemen. Rondom de waterlijn zullen zich riet, lisdodde en andere moerasplanten vestigen. Hoger op de oever zullen ook bomen kiemen. De openheid zal er dan ook door afnemen. Belangrijke zichtlijnen kunnen behouden blijven, door hier in het beheer rekening mee te houden. Cultuurhistorische landschapselementen worden in beide scenario's niet geraakt. De beekbedding blijft op z'n plaats liggen en eventuele begroeiing op de oever zal behouden blijven. Door het begroeid raken van de oevers van de beek, wordt een nieuw element aan het landschap toegevoegd. In de huidige situatie hebben we te maken met een brede, rechte waterloop met steile oevers, die begrensd wordt door agrarisch gebied. In de nieuwe situatie zal in beide scenario's het water in de bedding smaller worden en daarvoor in de plaats komt een riet/moeraszone met hier en daar hoger opgaande begroeiing. In beperkte mate zien we hier het landschap terug van voor de ontginning. De Graafsche Raam

was er toen nog niet en het hele gebied bestond uit moerasgebied. Ook al is de buitengrens van de beekbedding vrij recht, de verdeling van water en moeras daarbinnen zal onregelmatig zijn, waardoor wat er van de waterloop overblijft, sterker op een natuurlijk beekje zal gaan lijken.³⁴

Lange termijn

In het lange termijn scenario is het laatst beschreven effect bij het korte termijn scenario nog wat sterker omdat door de aanwezigheid van nog meer begroeiing en moerasvorming de landschappelijke variatie nog wat groter zal worden. In het stroomafwaartse gedeelte is dit effect geringer, omdat de oeverzone er maar smal is. Door lokaal de oever te verlagen en grond in de bedding te brengen kan de variatie hier verder worden vergroot. Voor zowel de lange als korte termijn scoort dit aspect positief ten opzichte van de huidige situatie net als regulier beekherstel.³⁴

Eventueel andere belangrijke info

Krantenbericht van 2 maart 2013 over oorzaak “pauze” beekherstelproject:

DEN BOSCH/GRAVE Met het beekherstel van de Graafsche Raam wordt zeker niet in 2013 begonnen.

Dat heeft het algemeen bestuur van waterschap Aa en Maas vrijdagmiddag besloten. Omdat het waterschap flink het mes moet zetten in de uitgaven, is besloten het project in ieder geval uit te stellen. Dat scheelt dit jaar 290.000 euro op de begroting. De Graafsche Raam is de ontwateringsbeek die vanaf Sint Hubert naar Grave stroomt en via het Gemaal Van Sasse in de Maas komt. Het plan is om 170 hectare geschikt te maken voor het bergen van water. Ook wil het schap de beek zelf herstellen, in combinatie met de aanleg van een ecologische verbindingszone van 13 km. Daarvoor moet ook 35 hectare afgegraven worden. September vorig jaar ging het algemeen bestuur van het schap al met heel veel tegenzin akkoord met het project.

Het algemeen bestuur besloot vrijdag ook om nog dit jaar een aantal andere bezuinigingen door te voeren. Er wordt 4,4 miljoen euro minder geïnvesteerd. Ook wordt er voor 1,7 miljoen euro gesneden in de eigen huishouding door minder goederen en diensten in te kopen. Structureel wordt 750.000 euro minder aan personeelskosten uitgegeven. Tot 2016 wordt het personeel met 7 fte ingekrompen.

Het waterschap moest eind dit jaar de tarieven voor burgers en bedrijven fors verhogen om een dekkende begroting te krijgen. Het waterschap ontving veel negatieve reacties. Dat was 'eens en nooit weer', vond het algemeen bestuur.³⁶

Bijlage B: Interviews

B1. Waterschap De Dommel, Hans Koekkoek

Algemene informatie

Beekherstel is het op orde brengen van de ecologische aspecten van een beek. Bij waterschap De Dommel zien ze dat als beekdalherstel, dus het hele systeem van het beekdal wordt bekeken. De beek zo vrij mogelijk zijn ding laten doen, zoals overstromen, eroderen/sedimenteren, variatie in de beek. Veel beken van waterschap De Dommel stromen door natuurgebieden waar de opgave ligt om het als natuurlijke beek in te richten. De geïnterviewde projectleider kan zich voorstellen dat waterschappen in andere gebieden daar anders tegenaan kijken, omdat daar meer landbouwgebied is.

In hun programma staat hoeveel kilometer ze moeten herstellen. Er wordt aan de voorkant al een soort afweging gemaakt wat realistisch is om te doen. Bekken of stukken beek waarvan vooraf al kan worden gezegd dat die moeilijkheden met zich meebrengen, worden naar achteren geschoven in de planning. Tot nu toe kiezen ze bij De Dommel ervoor om trajecten die kansrijk zijn op te pakken. Er zijn waterschappen die ervoor kiezen om de beek over de gehele lengte te herstellen, maar de Dommel kiest de kansrijke stukken uit.

De standaardmethode bij beekherstel is dat in eerste plaats een bureaustudie wordt gedaan om te onderzoeken waar rekening mee gehouden moet worden. Afhankelijk van hoe goed met dat advies omgegaan kan worden, komt een plan van aanpak, waarin staat hoe de graafwerkzaamheden moeten worden uitgevoerd. Vervolgens wordt, wat in het plan van aanpak staat, uitgevoerd.

Cultuurhistorie

Bij de Essche Stroom is cultuurhistorie echt wel een thema waar ze mee bezig zijn. Meer als in andere projecten, zoals de Tongelreep. Bij de Tongelreep zijn ze juist tijdens het graven op voorwerpen gestuit.

Voor de Essche Stroom, en ergens in de jaren '90 ook voor de Tongelreep, is een visie opgesteld voor de hele beek. Hierin staat wat ze met het beekdal willen.

In de visie van de Essche Stroom lopen drie rode draden. Eén van de rode draden is “met oog voor het verleden”. Dit is bij de Essche stroom groter opgepakt dan ze gewend waren. Of deze andere aanpak nu voor meer draagvlak zorgt of een beter verloop, etc. is niet goed meetbaar. Er is samengewerkt met de heemkundekring en dit zorgt voor meer draagvlak in de zin van: Mensen weten dat er iets mee is gedaan. Het is niet zo dat ze achteraf nog even snel iets met archeologie of cultuurhistorie moeten doen. Er wordt in het proces voorkomen dat mensen zeggen dat er slecht naar gekeken is. De kans is klein dat er iets over het hoofd wordt gezien, omdat ook al die mensen/partijen zijn meegenomen en dat wordt zeker gewaardeerd door mensen.

Het is van het waterschap geen vaste taak om iets met cultuurhistorie te doen. Ze moeten zich alleen wel aan de wet houden, door niets te beschadigen en dingen te laten zitten waar het zit. Het cultuurhistorisch vooronderzoek bij de Essche Stroom is gedaan door alle tijdslagen mee te nemen. Voor elke tijdlaag is gekeken wat er nog van over is, wat er mogelijk nog in de grond zit en wat misschien met graafwerkzaamheden tevoorschijn komt. Datgene wat interessant is, wordt vaak meegenomen in de planvorming. Soms wordt er meer met cultuurhistorie gedaan en wordt het juist uitvergroot, maar dat doen ze lang niet overal. Of cultuurhistorie bijdraagt aan draagvlak is lastig te meten, maar de geïnterviewde projectleider

denkt dat er wel gesteld kan worden dat veel burgers het goed vinden dat die aandacht er voor is en daardoor op z'n minst het gevoel hebben van: Het waterschap doet niet zomaar iets. Dus het zorgt wel degelijk voor draagvlak en vragen worden sneller voorkomen.

Vooronderzoek

Wat standaard in het vooronderzoek gedaan wordt, is kijken hoe de beek er historisch bij heeft gelegen. Het is niet per se het doel om het zo te herstellen, maar dan kan er in ieder geval een afweging worden gemaakt tussen de natuuropgaven die bij die beek horen en hoe het landschap weer opnieuw ingericht gaat worden. Tevens is er bij de Essche Stroom uitgezocht wat er allemaal is gedaan met water langs de Essche Stroom.

“Groot onderzoek aan de voorkant kost meer tijd en geld, maar als dat kleiner/niet goed wordt gedaan, dan kan het zijn dat het bevoegd gezag vragen gaat stellen. Door een goed vooronderzoek wordt er voorkomen dat er gezegd wordt dat er bepaalde aspecten niet goed zijn onderzocht.

Communicatie

Heel vroeg in het proces worden de gemeenten betrokken, omdat zij het bevoegd gezag zijn, beleid hebben waar rekening mee gehouden moet worden en daar de vergunningen moeten worden verkregen. Afhankelijk van het plangebied worden heemkundekringen, natuurgroepen, terreinbeheerders en particulieren meegenomen.

Voordat begonnen wordt met het project, wordt een consultatie gedaan om na te gaan wie waar welke belangen hebben. Boeren willen liever geen verandering, terwijl natuurbeheerders vaak graag een hogere grondwaterstand hebben.

Planvorming

De Essche stroom is vroeger helemaal rechtgetrokken en had bijna geen natuur meer over, op een paar kleine meanders en een paar boompjes na. De Tongelreep heeft hier en daar nog wel wat plekjes met wat natuur of kleinschalige landschappen met houtwallen, etc. Over het algemeen wordt er voor gekozen om in te passen in het landschap op basis van wat er nu ligt, maar als er niks meer ligt, zoals bij de Essche Stroom, dan liggen alle kansen open om het gebied opnieuw in te richten. Dan wordt er toch gekeken naar de afweging, wat lag er vroeger, was het toen open of gesloten, etc. en wordt dat dan weer teruggebracht of is het ecologisch gezien handiger om wat robuusters aan te leggen? Om een voorbeeld te geven: “een houtwallepje niet 3 meter, maar 10 meter breed, omdat dat ecologisch interessanter zou kunnen zijn. Of er worden steilrandjes teruggebracht die op oude kaarten nog goed te zien zijn en een nieuwe brug wordt geplaatst op een locatie waar vroeger een brug heeft gelegen.”

Een voorbeeld is het project “Halsche Beemden”. Er staat in het ontwerp een kaartje met een lijn van de situatie van voor 1965, de kanalisatie, en een lijn van de toekomstige inpassing. Deze zijn totaal anders en stroken niet met elkaar. In de historische situatie stroomde de beek beekdalbreed, terwijl de beschikbare gronden om opnieuw in te passen maar deels in het beekdal liggen. Er is in dit traject gekozen om een ecologisch robuuste beek te maken die wel het type beek is van vroeger, maar in een smaller beekdal wordt ingepast. De stroomsnelheid is hier de belangrijkste randvoorwaarde. De breedte, diepte en lengte moeten hier voor een optimum zorgen. De historische loop wordt als inspiratie genomen om het beekdal opnieuw in te richten. Meestal kan het oude beeld niet worden hersteld, maar wordt wel het oude karakter meegenomen in het nieuwe ontwerp. Waar ze bij de Essche Stroom nadrukkelijk op hebben gelet, is waar de beek vroeger heeft gelegen, want dat zijn gewoon de laagste stukken in het gebied. “Historisch beekdal is wel een

beetje de bril waar je door kijkt”. Echter is grondverwerving niet zo flexibel en is het heel beperkend voor wat er nou uiteindelijk kan in het plangebied. De historische loop wordt als inspiratie gebruikt voor het nieuwe ontwerp, maar kan 9 van de 10 keer niet (precies) worden hersteld.

Aanvullende informatie

Het deelproject “Kom van Esch” heeft 5 jaar stilgelegen. Dit komt door een beleidswijziging vanuit Den Haag. Het waterschap wist niet meer wat er nu gedaan moest worden in het gebied.

De opgave voor 2027 (KRW) is nog groot. Het waterschap geeft de aanzet door de vorm van de beek aan te passen en de natuur moet het daarna zelf doen, wat bepaald of de doelen zullen worden gehaald.

B2. Waterschap Vechtstromen, Ben Ordelmans

Algemene informatie

Waterschap Vechtstromen ziet beekherstel als het weer natuurlijk inrichten van de beek en daardoor de biologische en chemische kwaliteiten (Kader Richtlijn Water) die daardoor ook functiebedienend is.

Vooronderzoek

Er wordt van tevoren een gebiedsverkenning gemaakt. De huidige situatie van het projectgebied wordt duidelijk in kaart gebracht. Over het algemeen is het stroomgebied van de beek het projectgebied. De hydrologie wordt voor het hele stroomgebied onderzocht, maar het stroomgebied kan zo uitgebreid zijn dat op veel plekken niks wordt onderzocht. Waar de schop de grond in gaat, wordt meer onderzoek gedaan.

Voor bijv. archeologie/cultuurhistorie en flora en fauna wordt er gekeken waar mogelijk iets verstoord wordt en dan wordt daar meer onderzoek gedaan. Veel vooronderzoek wordt uitbesteed aan externe partijen (adviesbureaus).

Planvorming

Samenwerking gebeurt vooral met gemeenten, daar is onder andere veel informatie over bodemkwaliteit en munitie beschikbaar. Daarnaast is er veel contact met terreinbeherende natuurbeschermingsorganisaties. Ook betreffende grondeigenaren worden meegenomen in het traject.

Communicatie

Nadat er een projectplan is gemaakt, kunnen belanghebbenden en burgers hierop zienswijzen indienen. Er worden dan inloopavonden georganiseerd en met keukentafelgesprekken worden wensen besproken. Bij de Bolscherbeek is, bijvoorbeeld contact geweest met iemand die een landgoed aan het ontwikkelen was. De beek is door het landgoed op het

oorspronkelijke tracé gelegd. Echter pas na een inloopavond is dit idee in gebracht. Het projectplan is hier toen op aangepast. Deze mogelijkheden zijn dus niet van tevoren onderzocht.

Hoe hoog het ambitieniveau voor het herstel van een beek is, beïnvloedt ook in hoeverre belangengroepen worden meegenomen. De Bolscherbeek stroomt vooral door landbouwgebied en heeft een laag KRW-ambitieniveau. Dan is het tracé hoe de beek voor het herstel ligt al redelijk bepalend voor het tracé. Bij puur landbouwgebied wordt het minimale gedaan, omdat er medewerking moet zijn van landeigenaren.

Bij de Regge is dit een iets ander verhaal. De Regge is vroeger gekanaliseerd, maar nu zijn met herstelprojecten oude meanders weer hersteld. Het is echter geen doelstelling om overal meanders te herstellen zoals deze 100 jaar geleden lagen, want 500 jaar geleden was het tracé immers ook weer anders. Het is echter wel zo dat er onderzocht moet worden hoe het landschap in elkaar zit en netjes de beek door de natuurlijke laagten legt en niet door bijvoorbeeld een es heen laat liggen, omdat dit met de kanalisatie is gedaan. De Regge is nu een gebied voor waterberging en het is een ecologische hoofdstructuur.

In projecten in of nabij stedelijk gebied, wordt ook wel burgerparticipatie toegepast. Er wordt dan een plan op hoofdlijnen gemaakt en aan de burgers voorgelegd. Burgers mogen dan meedenken en/of meebeslissen in de detailinrichting. In meer agrarische gebieden wordt dit minder gedaan. Hier is voornamelijk direct contact met de aanliggende eigenaren.

Burgers hebben over het algemeen wel een soort wensenlijstje. Waar ze bij de Regge voornamelijk veel tegenaan gelopen zijn, is dat er in de oude situatie over het onderhoudspad langs de Regge gewandeld en gevisd kon worden. Sportvisseren hadden hier ook

belang bij. Door de nieuwe natuurlijke inrichting, zonder onderhoudspaden, is de bereikbaarheid wat minder geworden. Vaak worden door burgers in de zienswijze vragen gesteld over muggenoverlast. Het is nog nooit voorgekomen dat achteraf, na uitvoering van een project, burgers hierover klagen. Ook klachten met betrekking tot wateroverlast vallen achteraf vaak mee.

Cultuurhistorie

Burger is belastingbetaler, dus cultuurhistorie is zeker een stukje wat mee moet spelen in het plan. Cultuurhistorie is een belangrijke tool voor het creëren van draagvlak.

Cultuurhistorie geeft waarschijnlijk geen versnelling van het proces, maar het geeft een bredere kijk. Vroeger werd gekeken naar de belangen van de boeren en werd de beek hierop aangepast. Nu wordt meer gekeken naar hoe het systeem van nature, en dus ook vroeger, heeft gewerkt en wordt de beek ingericht naar deze aspecten. De keuzes worden gemaakt door te kijken hoe de beek en het landschap werken.

Voorbeelden van cultuurhistorie bij de Regge zijn Schuilenburg en de Enterse Zomp. Het waterschap heeft bij de inrichting van de Regge rekening gehouden met, bijvoorbeeld de bevaarbaarheid door de zomp en de aanleg van een boothuis voor de Zomp.

Aanvullende informatie

Draagvlak is iets dat er niet zomaar is. Draagvlak moet groeien. In de eerste projecten bij het Reggeherstelproject is het vooral de agrarische omgeving die vraagt waar het allemaal goed voor is. De Regge werd stukje voor stukje hersteld en er kwam dan ook steeds meer draagvlak voor de projecten. De recreatiemeerwaarde wordt bijzonder gewaardeerd en ondernemers spelen hierop in met recreatie. Bij de Bolscherbeek

is draagvlak wat minder geweest, omdat de beek door agrarisch gebied heen stroomt en het recreatief medegebruik beperkt is. Grondverwerving is wel de allesbepalende factor in de planning. Vooral omdat het vrijwel altijd op vrijwillige basis geregeld moet worden. Bij de Bolscherbeek is de grondverwerving zeker niet vanzelf verlopen. Ten behoeve van het realiseren van de KRW-doelstellingen heeft het waterschap een mogelijkheid van gedoogplicht. Bij de Bolscherbeek hebben ze min of meer grond kunnen afdwingen (alhoewel er alsnog overeenstemming werd gevonden met de eigenaar).

B3. Waterschap Aa & Maas, Bart Pastor

Algemene informatie

Beekherstel is het herstellen van de stromingsdynamiek, zodat de natuur zijn werk kan doen, wat moet resulteren in het halen van de gestelde doelen, o.a. Kaderrichtlijn Water (KRW). Naar gelang de classificatie van de beek, krijgt de beek een bepaalde ruimte. De loop hoeft niet per se terug naar waar het vroeger lag en vaak kan dat ook niet, door bijvoorbeeld het landgebruik. Dan wordt er gekozen voor een andere loop met ongeveer hetzelfde karakter. Er wordt altijd gekeken naar het verleden en neemt het in overweging.

Vooronderzoek

Veel vooronderzoek wordt uitbesteed. Bijvoorbeeld archeologisch- en cultuurhistorisch onderzoek wordt vooral uitbesteedt aan adviesbureau RAAP, omdat zij de kennis hebben. Hierbij wordt de kennis van heemkundekringen veel meegenomen, waardoor ook meteen draagvlak wordt gecreëerd (als de info juist wordt gebruikt tenminste).

Planvorming

Voor de meeste projecten wordt er een klankborggroep opgesteld. In het traditionele proces wordt eerst een plan gemaakt, op basis van de doelstellingen van het waterschap, en vervolgens voorgelegd aan een klankbordgroep, maar bij het Dynamisch Beekdal en de Graafsche Raam hebben ze het anders aangepakt. Zo'n 15 jaar geleden is het project voor de Aa, Het Dynamisch Beekdal, opgestart. Echter liep dit project vast en is het waterschap anders gaan denken. Ze zijn meer op doelen in het gebied gaan sturen dan op de beek, dus vooral naar de gebiedsdoelstelling kijken en niet alleen naar de waterschapsdoelstelling. Al in het begin van het proces wordt een klankbordgroep opgezet van mensen uit verschillende belanghebbende partijen in het gebied. Samen met de

betrokkenen worden de feiten van het gebied op een rijtje gezet. Als iedereen het eens is over de feiten en de belangen die er spelen, wordt er pas een plan gemaakt. Het plan wordt samen met alle belanghebbenden gemaakt. Er worden bijvoorbeeld ontwerpessies georganiseerd. Het is de bedoeling dat voor iedereen die meewerkt een win-winsituatie ontstaat. Agrariërs staan hun gronden pas af als ze er zelf ook iets aan hebben. In 1,5 jaar kwamen ze uit de impasse waar ze al zo'n 7 jaar in zaten! Deze aanpak gebeurt volgens de MGA-methode (Mutual Gains Approach). Deze aanpak wordt nu onder andere doorgezet in project Graafsche Raam.

Communicatie

Bij project "Dynamisch beekdal" was er een organisatie die elk plan afkeurde, omdat zij niet toestonden dat er gegraven zou worden. Dat liep steeds uit tot een rechtszaak, wat voor vertraging zorgde. Zo'n 'notoire bezwaarmaker' is er eigenlijk bij bijna elk project wel. Deze willen niet meedenken en -werken aan de belangen van anderen, dus niet meewerken aan de gebiedsdoelstelling en een win-winsituatie.

Cultuurhistorie

Cultuurhistorie is: De kenmerken en waarden die het landschap nu heeft, die uit het verleden komen, die zichtbaar zijn en in de grond zitten. Bijvoorbeeld de oude meanders die niet zijn aangetakt, die hebben nu een hele hoge ecologische waarde. Het aantakken van zo'n meander zou zonde zijn voor de ecologie, omdat hier een goede ecologie is ontwikkeld voor stilstaand water. Leg de beek door de laagtes, want daar heeft de beek vroeger ook gestroomd. Houdt rekening met cultuurhistorie, net als alle andere facetten, zoals ecologie, hydrologie, landbouw, etc. en probeer er het maximale uit te halen. Cultuurhistorie moet niet leidend zijn in een project, net zoals landbouw of andere facetten niet leidend zijn.

Aanvullende informatie

Bij een project moet je niet alleen uitgaan van eigen kennis, maar van kennis uit het hele gebied. Dit zorgt voor draagvlak.

“Mensen van de heemkundekring staan naast de graafmachine te juichen, maar als ze niet vroeg in het proces meegenomen waren en je ze had geconfronteerd met “we gaan graven” kan dat verkeerd over komen, wat kan resulteren in verzet.”

Door mensen vroeg mee te nemen in het project, wordt veel tegenstand voorkomen.

B4. Waterschap Peel- & Maasvallei, Hans Stevens

Algemene informatie

Volgens Peel & Maasvallei is beekherstel het binnen de randvoorwaarden van een gebied, dus het huidige grondgebruik, de beek op een zo goed mogelijke manier in een natuurlijke staat terugbrengen; voor zover het natuurbeken betreft. Over het algemeen betreffen hun beekherstelprojecten beken met een natuurfunctie (voorheen SEF: Specifiek ecologische functie). De randvoorwaarden worden door het gebied gegeven, bijvoorbeeld waar grond verkregen kan worden. Op vrijwillige basis grond verwerven kan lang niet altijd op de gewenste manier. Er zijn altijd factoren die eisen stellen, bijvoorbeeld natuurbeheer, infrastructuur, etc.

Wel wordt geprobeerd zoveel mogelijk uit het project te halen.

Daar is een standaard werkwijze voor.

Allereerst komen er een aantal beken op de prioriteitenlijst.

Hiervoor wordt een paar jaar gewerkt aan de grondverwerving.

Ook wordt er een soort inrichtingsvisie in een hoog abstractieniveau gemaakt waar alle doelstellingen, (on)mogelijkheden en randvoorwaarden worden beschreven. Op basis van de inrichtingsvisie wordt er een business case gemaakt. Hierin wordt altijd een vrij grove verkenning gemaakt naar de (on)mogelijkheden die er in het gebied zijn en wat er maximaal mogelijk is. Hierop volgend wordt een inschatting gemaakt van de kosten, benodigde tijd en de benodigde organisatie. De business case doorloopt het bestuurlijk proces. Als met deze business case wordt ingestemd, is het aan de projectleider om dat plan verder uit te werken en er een projectplan, volgens de waterwet ⁽¹⁾, van te maken. Daarin wordt vrij nauwkeurig beschreven wat gedaan moet worden. Meestal wordt dit uitbesteed aan een adviesbureau. In het kader van het projectplan worden allerlei onderzoeken gedaan: Hydrologie, ecologie, cultuurhistorie, archeologie, etc. Dit projectplan doorloopt ook weer het bestuurlijk proces en als het goed

gekeurd wordt, krijgt de projectleider opdracht om een bestek te laten maken en uit te voeren.

Vooronderzoek

Nu kan het projectplan worden uitgevoerd. Het is aan de projectleider om te inventariseren wie de belangrijkste stakeholders zijn en hiervan vertegenwoordigers in een projectgroep te krijgen.

Het hele gebied wordt globaal beschreven in de visie, maar specifiek onderzoek, bodemonderzoek of archeologie wordt gedaan tijdens de uitvoering. Waar niet gegraven wordt, wordt ook geen onderzoek gedaan. Mocht het zo zijn dat tijdens de graafwerkzaamheden nog op een archeologische waarde wordt gestuit, dan kan dat voor oponthoud zorgen. Het werk wordt stilgelegd tot het bevoegd gezag zegt dat het werk weer mag worden opgestart. Dit was het geval bij de Tungelroyse Beek, waar een oude Romeinse brug werd gevonden tijdens de graafwerkzaamheden.

Planvorming

Samen met de projectgroep wordt een conceptplan gemaakt. Wanneer het conceptplan klaar is, wordt deze gepresenteerd tijdens verschillende informatieavonden. Vervolgens wordt het plan openbaar gepubliceerd en kunnen zienswijzen worden ingediend. Deze zienswijzen worden verwerkt en waar nodig wordt een nieuwe, definitieve, versie van het plan gemaakt.

Communicatie

Over het algemeen is zijn (projectleider) ervaring dat burgers, anders dan natuurbeschermingsorganisaties, eigenlijk niks willen. Boeren en burgers komen pas met ideeën op het moment dat iets op tekening wordt voorgelegd. Het is dus niet zo dat burgers en/of boeren structureel bijdragen aan het plan.

In het begin van het project is er geen draagvlak, maar na overleg, communicatie, informatieavond, stuk in de krant, etc. wordt het draagvlak vergroot. Een voorbeeld hiervan speelde bij een plaatselijke golfbaan die in het projectgebied ligt. Het bestuur van de golfbaan had een zienswijze ingediend. Ze waren bang dat, na het beekherstel, alles nog natter zou worden. Het waterschap heeft onderzoek laten doen naar of het nog natter zou worden. Daaruit bleek dat de natte plekken die er al waren, nat zijn door de bodemopbouw en niks met de beek te maken hebben. Na de inloopavond kreeg het waterschap de mensen bij de golfbaan wel mee. Draagvlak is een kwestie van overtuigen.

Cultuurhistorie

Volgens het waterschap is cultuurhistorie het historische landschapsbeeld en grondgebruik. Hoe het landschap nu is, is beperkend voor wat allemaal gedaan kan worden met de herinrichting.

De projectleider betwijfelt of cultuurhistorie voor meer draagvlak zorgt. Er wordt hooguit een bordje geplaatst met hoe het land er vroeger bij lag. Cultuurhistorie speelt niet zo in het gebied, want er is niks meer van te zien. Het is één groot landbouwgebied. De doelstellingen kunnen worden gehaald met een 6, maar ook met een 10 (als alles perfect mee kan worden genomen). De praktijk leert dat die 10 nooit haalbaar is. Het waterschap gaat meestal voor een 7,5 of een 8.

Aanvullende informatie

De grondverwerving en projecten moeten met waterschapsbelasting worden gefinancierd. Dit is geld van de burgers, waar het waterschap verantwoord mee om moet gaan. Het moet maatschappelijk, politiek en inhoudelijk in balans zijn. Als de grond met geen mogelijkheid verworven kan worden, wordt een project soms op een lager pitje gezet. In gebieden waar

de gronddruk het hoogst is, is de kans dat dit gebeurt het grootst.

Het waterschap streeft ernaar om het plangebied beekdal breed te nemen, maar dit kan niet altijd gerealiseerd worden, omdat de grond niet kan worden verworven. Bij de bovenloop van de Groote Molenbeek was er een stuk grond waar de verwerving ervan 4 jaar heeft geduurd. Vaak wordt grond in de buurt gekocht om weer te ruilen, zodat de gewenste stukken grond worden verkregen.

⁽¹⁾ De Waterwet regelt in hoofdzaak het beheer van watersystemen, waaronder waterkeringen, oppervlaktewater- en grondwaterlichamen. De wet is gericht op het voorkomen dan wel beperken van overstromingen, wateroverlast en waterschaarste, de bescherming en verbetering van kwaliteit van watersystemen en de vervuiling van maatschappelijke functies door watersystemen. Niet in de laatste plaats levert de Waterwet een belangrijke bijdrage aan kabinetsdoelstellingen zoals: vermindering van regels, vereenvoudiging van vergunningstelsels en vermindering van administratieve lasten.³⁷

B5. Waterschap Vallei & Veluwe, Irma Huijnen

Algemene informatie

Beken zijn waardevolle watergangen en zijn er in allerlei gradaties: zonder status, met een recreatieve functie, een ecologische functie, Kaderrichtlijn Water of met een afwateringsfunctie. Beekherstel wordt gedaan als de beek niet meer voldoet aan zijn functie.

Het waterschap heeft intern een doelstelling. Er is altijd een bepaalde reden om een beek op te knappen. Bijvoorbeeld de ecologie voldoet niet, of boeren hebben problemen op het perceel. Dan wordt er gekeken of ze geld over hebben om deze problemen op te lossen en of het onder de doelstelling van het waterschap valt. “Vinden we het belangrijk om dit op te lossen? “. Er wordt altijd eerst nut en noodzaak bekeken.

Vooronderzoek

Als het uiteindelijk een project wordt, wordt er eerst intern gekeken wat het waterschap wilt met de beek. Wie heeft er te maken met de beek, welke belangen zijn er bij de beek, wie wonen erlangs, zijn er verenigingen, landgoedeigenaren, Staatsbosbeheer, etc.? Welke mensen zijn betrokken en wat willen zij met de beek? Vroeg in het proces wordt gekeken welke belangen er spelen. “Dan is het toch wel zo dat mensen allerlei dingen willen. Een bruggetje of een mooi steigertje om te vissen, een wandelpad, maar dan is het alsnog: Wat is de doelstelling van het waterschap voor die beek, valt het in het kader? Dan weet het waterschap wat die mensen allemaal willen, maar dat wil niet zeggen dat ze dat ook uitvoert.”

Je kan een gehele beek herstellen, maar soms kan je ook met een aantal maatregelen op een aantal plekken het doelbereik realiseren voor de hele beek (KRW).

Communicatie

De Heelsumse beek ligt in de uiterwaarden en is tevens een uitloopgebied van Renkum. De recreatiedruk is er hoog. Het is een Natura2000-gebied met vogelrichtlijn en dus zijn er ook veel vogelaars. Er zijn dus verschillende partijen in het gebied die allemaal belangen hebben. Er is ook een historische vereniging, IVN, vogelwerkgroep, en Wetlandwacht. Staatsbosbeheer is eigenaar van de uiterwaarden. Er was een zeldzaam plantje aangetroffen waar de beek door geprojecteerd was. Voor Staatsbosbeheer hebben ze dus het tracé omgelegd. Voor de vogelaars is rekening gehouden met het peil van het water zodat het geschikt bleef voor vogels. Daarnaast is er ook een historisch sluisje opgeknapt.

De vereniging Sprengenbeken heeft inspraak geleverd op de juridische procedure. Ze waren het niet eens met waar de beek zou komen te liggen. Ze wilden de beek verder van de provinciale weg af. Het waterschap heeft hiernaar geluisterd en heeft de plannen aangepast. Wandelaars wilden graag tijdens de uitvoering in het gebied kunnen blijven komen en dat kon uiteindelijk ook.

Planvorming

Het waterschap heeft zelf het plan gemaakt en heeft op de Heelsumse beek de doelstelling van de KRW. De beek moest zodanig worden ingericht dat vissen vanuit de Rijn konden optrekken. Dat was het doel van het project en die doelstelling is zo specifiek (berekeningen, verhang etc.) en dus bepalend voor het ontwerp en ook de reden om het project uit te voeren. Op de doelstelling hebben de mensen geen inspraak gehad. “Echter, waar die slingers in de uiterwaarden liggen maakt niet zoveel uit, als je de gewenste lengte maar krijgt.” De burgers hebben

dus ook meegedacht over waar de slingers kwamen te liggen. Waar de beek nu ligt, heeft de beek nooit gelopen. Niet teruggegaan naar een oude situatie, want er was hier gewoon niks.

Niet gesprongen explosieven hebben gezorgd voor 3 maanden vertraging. In de risicoanalyse was wel meegenomen dat er niet gesprongen explosieven zouden liggen. Echter kwamen er meer dan 2500 hits tijdens het onderzoek naar de explosieven. Dit kwam doordat er een baksteenfabriek heeft gestaan (wat ze overigens wel wisten), echter lagen er overal nog bakstenen. Deze stenen werden rood gemaakt met ijzeroxide, wat er dus voor zorgt dat er veel hits kwamen bij het zoeken naar niet gesprongen explosieven. Dit heeft uiteindelijk voor 3 maanden vertraging gezorgd, omdat het waterschap geen risico kon nemen, ze konden niet weten wat wel of niet een explosief was. “Extra vooronderzoek zou dit niet voorkomen kunnen hebben, omdat het zo specifiek was. Dan moest er net iemand zijn die daaraan zou denken.”

Cultuurhistorie

Wat verstaan jullie onder cultuurhistorie?

Resten die uit oude culturen zijn achtergebleven en waardevol zijn. Cultuurhistorisch waardevolle objecten.

De Voorsterbeek is over een traject van ongeveer 2 kilometer hersteld naar de situatie in 1500. De beek ligt hier in een landgoed. 1500 was de oudste kaart die er beschikbaar was. Het waterschap wist dat er een watermolen langs de voorsterbeek lag. Het aantreffen van de watermolen zou betekenen dat er op de juiste plek gegraven wordt. Tijdens de graafwerkzaamheden werd inderdaad op de watermolen gestuit, maar het waterschap wilde geen archeologisch onderzoek betalen. Uiteindelijk is er dus niks met de watermolen gedaan. In het project was namelijk niet opgenomen om wat met de watermolen te doen. In het plan

stond dat als de watermolen aangetroffen zou worden, er gewoon langsheen gegraven zou worden. Archeologen tegenhouden is dan moeilijk. Uiteindelijk zijn de archeologen gestopt, want het waterschap betaald het onderzoek niet. De kosten voor dergelijk onderzoek zijn te hoog en het valt niet in de doelstelling van het waterschap. De belanghebbenden, waarvan de belangrijkste de landgoedeigenaar, wilde graag dat de beek naar het moment van 1500 werd ingericht. De landgoedeigenaar wilde het project graag, dus die zorgde ervoor dat de pachters mee werkten. Het waterschap heeft een camping van een van de pachters opgehoogd met het zand dat tijdens de graafwerkzaamheden van de beek vrijkwam. Er was ook een agrarisch perceel die een pachter wilde behouden en daar heeft het waterschap de beek dus vrij recht langsheen gelegd. De landgoedeigenaar was van het begin af aan betrokken. Er waren ontwerpateliers en samen hebben ze een programma van eisen opgesteld. Intensief gezamenlijk gedaan.

Bijlage C: MCA

Met een multicriteria-analyse (MCA) worden de verschillen tussen de projecten duidelijk. Twee verschillende projecten kunnen namelijk allebei werken aan een gebiedsdoelstelling, maar het ene project meer als de ander, waardoor ze op een andere plek in het assenstelsel (Figuur 7 in het hoofdrapport) staan.

Of een project meer vanuit de waterschapsdoelstelling of meer vanuit een gebiedsdoelstelling werkt, is te bepalen op basis van verschillende criteria. Deze criteria zijn tot stand gekomen door informatie uit de interviews en brainstormsessies. Daarnaast heeft een “Habiforummatrix”³⁸ gediend als inspiratie (Bijlage E).

Om te bepalen waar de onderzochte projecten precies in het assenstelsel staan zijn de assen genummerd. De totale scores die met de MCA worden gegeven, corresponderen met de nummering op het assenstelsel. De scores worden gegeven op een aantal opgestelde criteria. Op de horizontale as van het stelsel zijn dat:

Breed onderzoeksgebied

De grenzen van het project. Niet alleen de fysieke grenzen en bureaustudies, maar ook de belangen die in de omgeving spelen. Hoe breder het onderzoeksgebied wordt genomen hoe hoger de score.

Beekdalbreed inrichten

Wordt alleen de beek hersteld/ingericht of wordt er beekdalbreed ingericht? Beekdalbreed geeft een hoge score en alleen de beek inrichten een lage score.

Gelijkwaardigheid

Gelijkwaardigheid staat voor het meenemen van alle belangen die er spelen, waarbij alle aspecten even belangrijk zijn en serieus worden genomen. Er is geen sterk leidend aspect in het project.

Afstemmen van belangen op de omgeving

Alle belangen uit het gebied (natuur, cultuurhistorie/archeologie, recreatie/toerisme en landbouw) worden meegenomen en op de omgeving en andere belangen afgestemd. De score van dit criterium bestaat uit een gemiddelde score van de afstemming van natuur, cultuurhistorie/archeologie, recreatie/toerisme en landbouw (Figuur 8).

Functiecombinatie

Meerdere functies of belangen, zoals landbouw, recreatie, ecologie, etc., kunnen plaatsvinden op hetzelfde stuk grond of gebied, zodat er meer ruimte over blijft voor andere functies en belangen. Niet elke functie heeft een eigen stuk land nodig.

In Figuur 9 wordt de MCA van de horizontale as weergegeven. De onderbouwingen van de scores zijn te vinden in Bijlage D. Er zijn twee criteria die een andere weging hebben gekregen. “Afstemmen van belangen op de omgeving” heeft een weging van anderhalf, omdat dit begrip uit meerdere onderdelen bestaat (Figuur 8) en een groot en belangrijk onderdeel is in het proces. Functiecombinatie heeft een weging van een half gekregen, omdat dit niet zozeer van invloed is op het proces. Toch is dit criteria in de MCA gebruikt, omdat het zorgt voor effectiever grondgebruik, waardoor aan meerdere belangen kan worden voldaan.

Afstemmen van belangen op de omgeving					
Criteria	Natuur	Cultuurhistorie/ archeologie	Recreatie/ toerisme	Landbouw	Gemiddelde
Projecten					
Dynamisch Beekdal	4	4	4	4	4
Regge	4	4	4	4	4
Essche Stroom	4	2	3	3	3
Bovenloop Groote Molenbeek	3	2	2	4	2,8
Bolscherbeek	3	2	1	3	2,3
Voorsterbeek	3	1,5	1	3	2,1

Figuur 8. MCA – Afstemmen van belangen op de omgeving

Horizontale as						
Criteria	Breed onderzoeks-gebied	Beekdalbreed inrichten	Gelijkwaardig-heid	Afstemmen van belangen op de omgeving (incl. weging) op basis van figuur 8	Combineren van functies (incl. weging)	Totaal (incl. weging)
Weging	1	1	1	1,5	0,5	
Projecten						
Regge	4	4	4	6	2	20,0
Dynamisch Beekdal	4	4	4	6	1,5	19,5
Essche Stroom	4	2,5	2,5	4,5	0,5	14,0
Bovenloop Groote Molenbeek	3	1	1	4,1	0,5	9,6
Bolscherbeek	1	1,5	1	3,4	0,5	7,4
Voorsterbeek	1	1	1	3,2	0	6,2

Figuur 9. MCA - Horizontale as

Voor de verticale as zijn geen nieuwe criteria gebruikt om een beoordeling te geven, omdat deze criteria al concreet zijn en niet opgedeeld kunnen worden in deelaspecten, zoals bij de horizontale as het geval is. Op de verticale als van het stelsel zijn de volgende criteria van toepassing:

Vroeg

Het moment wanneer belanghebbenden worden meegenomen in het proces. Hoe vroeger de belanghebbenden worden meegenomen in het proces, hoe hoger de score zal zijn.

Samenwerken

De mate waarin wordt samengewerkt met de belanghebbenden. Als het hele project samen met alle belanghebbenden wordt gedaan, bijvoorbeeld gezamenlijk vooronderzoek doen, het plan samen ontwerpen, etc. zal het project een hoge score krijgen. Als de belanghebbenden alleen maar zijn betrokken of alleen inspraak middels zienswijzen hebben gehad, zal het project laag scoren.

De score voor de verticale as wordt in de MCA-tabel hiernaast weergegeven (Figuur 10). Ook deze onderbouwingen zijn te vinden in Bijlage D.

Verticale as			
Criteria	Vroeg	Samen- werken	Totaal
Projecten			
Dynamisch Beekdal	4	4	8
Regge	3	3,5	6,5
Essche Stroom	3	3	6
Bovenloop Groote Molenbeek	2	2,5	4,5
Voorsterbeek	2	2	4
Bolscherbeek	1	2	3

Figuur 10. MCA – Verticale

Bijlage D: Onderbouwingen MCA

D1. Essche Stroom

Breed onderzoeksgebied

Voor de Essche Stroom is een groot vooronderzoek uitgevoerd. In de jaren 90 is er een visie voor de Essche Stroom opgesteld. Er lopen drie rode draden in de visie, waarvan eentje ‘met oog voor het verleden’. Voor het hele beekdal en daar omheen is onderzocht wat er vroeger allemaal met het water van de Essche Stroom is gedaan. Omdat al deze onderzoeken zo uitgebreid zijn, zorgt dat natuurlijk wel voor een extra tijdsinvestering. Ook de belangen uit het gebied zijn breed onderzocht, o.a. in de vorm van interviews. (Bijlage A1)

Gelijkwaardigheid

De belangen in dit project worden allemaal serieus en belangrijk gevonden. Om een voorbeeld te geven: “De mensen van Landgoed Bleijendijk en Waterschap De Dommel zitten op een gelijkwaardige manier aan tafel, waarbij de inbreng van beide partijen evenveel gewicht geeft in de planuitwerking.” (Bijlage A4). Opmerkelijk is ook hoe serieus omwonenden in de projecten worden betrokken. Ideeën van omwonenden zijn een belangrijk onderdeel voor de planvorming⁷. Toch is bij sommige projecten dat er bepaalde aspecten leidend zijn voor de inrichting van de beek. Bijvoorbeeld bij het project Halsche Beemden is er gekozen om een ecologisch robuuste beek te maken. Er wordt beschreven dat de historische loop en karakter van de beek is meegenomen in het ontwerp, echter is dit nergens terug te zien, omdat de ecologische randvoorwaarden leidend waren in het ontwerp en deze niet te combineren waren met het historische karakter van de beek (Bijlage A1).

Beekdalbreed inrichten

Dit project wordt niet beekdalbreed ingericht. Bijvoorbeeld bij de Halsche Beemden wordt het beekdal nog wel ingericht, echter wel een verkleind beekdal, maar over het algemeen zijn de maatregelen vooral op de beek gericht.

Afstemmen van belangen op de omgeving

Het waterschap heeft gesprekken met alle belanghebbenden en betrokkenen om wensen in het gebied te bespreken en het delen van beelden en verwachtingen. Door deze gesprekken kan het waterschap aansluiten aan de wensen die in het gebied spelen.⁸ Er zijn werkgroepen bij deelprojecten om met bewoners en partijen uit de omgeving te bespreken hoe cultuurhistorische elementen uit de omgeving zichtbaar kunnen worden gemaakt. De natuur heeft een belangrijk aandeel in het project en soms is cultuurhistorie daaraan ondergeschikt. Om een voorbeeld te geven: Op landgoed Nemerlaer is een tweedeling te vinden. Ten noorden van de spoorbaan is een cultuurhistorisch waardevol gebied en ten zuiden een ecologisch waardevol gebied. Het plan gaat in op het ecologische gedeelte en met het cultuurhistorische gedeelte wordt vervolgens niks mee gedaan. Voor de recreatie worden wandelroutes gerealiseerd en voor kanovaarders worden er voorzieningen aangelegd.³⁹ Daarnaast is de landbouw erg belangrijk in het gebied, aangezien het een landbouwontwikkelingsgebied is.

Combineren van functies

Natuur wordt, waar mogelijk, gecombineerd met recreatie of waterberging.

Vroeg

Voordat er begonnen is aan het project, is er een consultatie gedaan om na te gaan wie waar welke belangen hebben. De belanghebbenden zijn dus al vroeg betrokken.

Samenwerking

Het herstel van de Essche Stroom is opgedeeld in verschillende deelprojecten. Bij het ene deelproject wordt de uitgewisselde informatie met belanghebbende partijen (waar mogelijk) door het waterschap in het plan verwerkt en bij het andere deelproject, bijvoorbeeld Levendig Bleijendijk, wordt er nauw samengewerkt (ook bij de planuitwerking) met specialisten van het waterschap en de mensen van het landgoed. Het verschilt dus per deelproject of er met belanghebbende partijen ook intensief wordt samengewerkt (aan de planvorming). Met bewoners wordt in sommige projecten, bijvoorbeeld rondom gebied De Ruiting, nauw samengewerkt en nagedacht over de toekomst van gebied De Ruiting. (Bijlage A1)

D2. Regge - De Koemaste

Breed onderzoeksgebied

Er is niet alleen naar de beek gekeken, het hele beekdal was het projectgebied en belangen van daarbuiten zijn ook meegenomen. Zo worden bijvoorbeeld belangen van de dorpskernen meegenomen en wordt lokale kennis benut (bijv. kennis van de cultuurhistorische vereniging).⁴⁰

Gelijkwaardigheid

Alle belangen uit het gebied zijn serieus meegenomen. Er is niet echt een leidend aspect in dit project.⁴⁰

Afstemmen van belangen op de omgeving

De Koemaste is geen puur agrarisch productielandschap meer, er is gekozen voor een integraal beheer waarbij het vee onderdeel is van het systeem. De natuur en de landbouw worden dus op elkaar afgestemd. Een ander voorbeeld is dat een lokale boer in de zomer een bepaald aantal koeien mag laten grazen, waardoor de boer minder mest in zijn kelder heeft. In de winter wordt het gebied begraasd door Welsh pony's, welke de pitrus en kruiden aanvreten, zodat er in het voorjaar weer goed grasland is voor de koeien. In dit project worden veel belangen behartigd. Het dorp Hellendoorn koestert zijn oude gebruiken. Met het inrichten van De Koemaste werd hierop ingespeeld. De natuur krijgt opnieuw volop de ruimte in het beekdal en de cultuurhistorie is veel aandacht aan besteed. Zo is bijvoorbeeld de beek terug gelegd naar de historische loop en zijn kenmerken van de vroegere nijverheid in het gebied teruggebracht. De toerisme- en recreatiesector heeft een boost gekregen, er zijn bijvoorbeeld recreatieroutes en een 'infohut' aangelegd en een tuin waar mensen gratis fruit kunnen plukken.⁴⁰

Combineren van functies

In dit gebied wordt natuur gecombineerd met recreatie en landbouw. Daarnaast wordt waterberging gecombineerd met landbouw en natuur.⁴⁰

Vroeg

Belanghebbende partijen zijn vroeg betrokken geweest bij het project. Burgers vooral vanaf de planvorming. (Bijlage B2)

Samenwerking

In dit project is veel samengewerkt aan een gebiedsontwikkeling, alleen de burgers zijn wat later betrokken. Met een ruwe schets heeft het waterschap een inloopmiddag georganiseerd, waarbij belanghebbenden uit het gebied mee mochten denken aan het plan. Hier zijn veel ideeën uitgekomen, welke waar mogelijk zijn verwerkt in het plan. Met aanliggende terreineigenaren is door middel van keukentafelgesprekken gecommuniceerd.⁴⁰

D3. Dynamisch beekdal

De beoordeling is gericht op het tweede gedeelte (zie Pagina 17 in het hoofdrapport) van het Dynamisch Beekdal.

Breed onderzoeksgebied

Er is een breed onderzoeksgebied gekozen, want alle belanghebbende partijen in het gebied worden meegenomen. Niet alleen de partijen dichtbij de beek, maar ook verder rondom het gebied. Er wordt tevens breed gekeken naar het gebied en getrechterd richting het beekdal. Er is een klankbordgroep met alle belanghebbende partijen (groot en klein) opgezet, waarmee is samengewerkt. (Bijlage A3 en B3)

Beekdalbreed inrichten

De beek stroomt nu in een brede natuurstrook van 100 tot 120 meter, maar niet op elk traject (Bijlage A3). Daarnaast is een natuurstrook ook niet meteen een geheel beekdal.

Gelijkwaardigheid

In het interview werd gezegd dat er geen leidend aspect in het project was. Alle belangen zijn belangrijk en iedereen moet het met elkaar eens zijn over de belangen die er spelen. De beek is een onderdeel van een gebiedsplan. Eerder wordt er geen plan gemaakt. Daarnaast is er een onafhankelijke projectleider gebruikt, welke voor gelijkwaardigheid tussen belanghebbenden heeft gezorgd. (Bijlage A3 en B3)

Afstemmen van belangen op de omgeving

Cultuurhistorie en natuur worden op elkaar afgestemd. Sommige oude meanders worden aangetakt en sommige niet. Cultuurhistorisch gezien is aantakken interessant, maar de reden waarom niet alles wordt aangetakt, is omdat sommige meanders ecologisch interessant zijn. Doordat beide worden gedaan, worden de belangen (ecologie en historie) op elkaar

afgestemd en wordt er aan allebei de belangen voldaan. De beek krijgt in een beekdal van 100 tot 150 meter breed de ruimte om zelf zijn weg te zoeken. Ook wordt uitgegaan van de lage delen in het gebied, waar de beek van nature zou hebben gestroomd. Geomorfologische en natuurlijke processen krijgen hier dus vrij spel. De belangen van de landbouw worden net als alle andere belangen serieus meegenomen. De landbouwgronden langs de beek blijven in landbouwkundig gebruik. De lagere landbouwgronden worden gebruikt om water te bergen. Dit zorgt ervoor dat er geen wateroverlast ontstaat in de woonkernen en de boeren hoeven door de vergoedingsregeling bij schade door inundatie niet bang te zijn om een jaar zonder inkomen te zitten. Per agrarische ondernemer wordt gezamenlijk gekeken wat de kansen zijn per bedrijf en welke oplossingen er mogelijk zijn. Samen wordt gekeken hoe het een gezond bedrijf kan blijven binnen het beekdal. De (water) recreatie krijgt een impuls door verschillende maatregelen. Zo wordt er bijvoorbeeld een laarzenpad aangelegd die de grootste tijd van het jaar droog is en worden er kanoroutes ontwikkeld, vissteigers gemaakt en worden er langs de beek picknickbankjes en informatieborden geplaatst. Met het plan voor het Dynamisch Beekdal wordt er op een integrale manier invulling gegeven aan het beleid van de provincie, gemeente en waterschap.¹⁹ Door het gebruik van de Mutual Gains Approach (MGA) wordt er gezocht naar win-winoplossingen voor iedereen. In verreweg de meeste gevallen zijn samen goede oplossingen gevonden die een meerwaarde voor het gebied creëren.²²

Combineren van functies

Er worden laaggelegen landbouwpercelen gebruikt om, bij een bui die eens in de 100 jaar voorkomt, te inunderen. Hierbij wordt eventuele schade vergoed aan de agrariër. Er wordt dus berging en agrarisch gebruik gecombineerd. Tevens worden de functies recreatie en natuur veel in combinatie gebruikt, zoals kanovaart, vissen, fietsen en wandelen.¹⁹

Vroeg

Al vanaf het begin is er een klankbordgroep opgezet die nauw is betrokken bij het proces. (Bijlage A3 en B3)

Samenwerking

De samenwerking is erg goed bij dit project. Ze maken gebruik van de Mutual Gains Approach. Door middel van Joint Fact Finding wordt er gezamenlijk met alle belanghebbende partijen gezocht naar de feiten van het gebied en welke belangen er spelen. Als iedereen het eens is over de belangen die er spelen wordt er gezamenlijk gewerkt aan het maken van het plan voor de inrichting van de beek. Er wordt gezocht naar win-winoplossingen voor iedereen.

D4. Bolscherbeek

Breed onderzoeksgebied

Deze beek stroomt voornamelijk door landbouwgebied, waardoor er vooral is gekeken naar de beek en de direct-aanliggende percelen. Er is niet heel erg breed gekeken naar belangen die in het gebied spelen. (Bijlage B2)

Gelijkwaardigheid

In het interview kwam naar voren dat de landbouw erg bepalend is voor wat er met de Bolscherbeek uiteindelijk gedaan kon worden. De KRW-doelstelling is echter leidend geweest in dit project (bijv. landbouwgrond afgedwongen in het kader van KRW, alhoewel er later toch een overeenstemming was). (Bijlage B2)

Afstemmen van belangen op de omgeving

Natuur is leidend om de KRW-doelstellingen te halen, al wordt dit met minimale ingrepen gerealiseerd. Er verandert dus niet veel aan de beek. Veel stukken zijn nog gewoon recht en de belevingswaarde van het gebied wordt dus vrijwel niet verhoogd. Vooral de belangen van de landbouw wordt gehoor aan gegeven. Er wordt namelijk niet heel veel gedaan met de loop van de beek, omdat agrariërs over het algemeen geen grond willen afstaan. Daarnaast is er eigenlijk niks tot vrij weinig met recreatie en cultuurhistorie in het gebied gedaan. Op een landgoed is nog een stuk beek naar de historische situatie teruggebracht.

Combineren van functies

Er is geen sprake van functiecombinatie in dit project.

Vroeg

Sommige belanghebbenden zijn pas later in het proces meegenomen. Bijvoorbeeld de eigenaren van het landgoed, waar

de beek historisch is teruggebracht, is pas na het conceptplan meegenomen. Uiteindelijk is er een goede samenwerking ontstaan, maar pas laat in het proces. Tijdens de inventarisatie van belanghebbenden is deze kennelijk niet meegenomen. Tevens zijn bewoners en geïnteresseerden pas later in het proces betrokken. (Bijlage B2)

Samenwerking

De klankbordgroep heeft bedacht om voor belanghebbenden wandelbijeenkomsten te organiseren. In september 2009 gaven de medewerkers van het waterschap op verschillende plekken langs de beek tekst en uitleg. Dit leverde nieuwe inzichten op. Het waterschap neemt deze mee in de planvorming. Ze hebben dus niet zozeer samengewerkt met belanghebbenden, maar ze zijn wel betrokken geweest.⁴¹

D5. Bovenloop Groote Molenbeek

Breed onderzoeksgebied

Het projectgebied wordt uitgebreid beschreven in een projectplan, maar specifiek onderzoek, zoals archeologie of cultuurhistorie wordt gedaan tijdens de uitvoering (Bijlage B4). De belanghebbende partijen in het gebied zijn geconsulteerd om tot een projectplan te komen. Deze partijen lopen breed uiteen van de gemeente, Rijkswaterstaat en Staatsbosbeheer tot een restaurant, dorpsraden en golfbanen.

Beekdalbreed inrichten

De nadruk ligt op de beek en aangrenzende percelen (Bijlage A5).

Gelijkwaardigheid

De natuurdoelen en de landbouw zijn in dit project leidend voor wat er precies gedaan wordt met de beek.

Afstemmen van belangen op de omgeving

De beek wordt vooral gericht om de natuurdoelen (KRW) te halen en dit wordt sterk afgestemd op de landbouw. De landbouw stelt namelijk eisen voor waterstanden etc. (Bijlage B4) Cultuurhistorie wordt vrij weinig mee gedaan. In het interview stelt de projectleider “Cultuurhistorie speelt niet zo in het gebied, want er is niks meer van te zien. Het is een zeer intensief gebruikt en uniform landbouwgebied”. (Interview) Echter wordt er wel een deel van de beek hersteld als moerasgebied, omdat dit vroeger ook zo was (Bijlage A5). Er wordt afgestemd op verschillende recreatieve voorzieningen in het gebied, zoals de camping, golfbaan, restaurant en een recreatieoord. Daarnaast zijn er fietsroutes aangelegd. (Bijlage A5).

Combineren van functies

Natuur en recreatie wordt gecombineerd op de Golfbaan De Peelse Golf.

Vroeg

Partijen zijn vroeg in het proces geconsulteerd. Maar uiteindelijke plannen zijn pas met informatieavonden duidelijk geworden bij partijen. (Bijlage B4)

Samenwerking

Het plan is gezamenlijk opgesteld door de gemeente en het waterschap, dus van samenwerking met alle belanghebbende partijen is geen sprake. Met directe belanghebbenden is contact geweest, maar is niet nadrukkelijk mee samengewerkt.²⁸

D6. Voorsterbeek

Breed onderzoeksgebied

Het gebiedsonderzoek dat is gedaan om tot een definitief plan te komen is vooral gericht op de beek. De belangen van de grondeigenaren zijn van tevoren in kaart gebracht en er is een programma van eisen met de landgoedeigenaar opgesteld. (Bijlage B5)

Gelijkwaardigheid

De natuurdoelen zijn sterk leidend voor het project. Daarnaast speelt de landbouw ook een grote rol. Omdat er geen ruimte is door de landbouw zijn sommige stukken beek gewoon recht.

Beekdalbreed inrichten

De inrichting is vooral op de beek gericht en niet het beekdal. (Bijlage B5)

Afstemmen van belangen op de omgeving

De inrichting van de beek is vooral gericht op de natuurdoelen die er liggen, namelijk de KRW en EVZ. De paar meanders die zijn aangelegd (grote delen zijn namelijk nog recht door, o.a. de landbouw die er in het gebied zit) zijn terug gebracht naar hoe deze in de historische situatie lagen. Cultuurhistorie wordt in die zin dus rekening mee gehouden, maar de resten van een historische watermolen wordt niks mee gedaan. De recreatie zijn enkele wensen geformuleerd, zoals een camping, voetgangersbrug, wandelpaden, picknickplekken etc. In het definitief ontwerp staat ook dat de verwezenlijking van deze onderdelen facultatief is en niet de primaire zorg van het waterschap. Om deze reden zullen ze niet alle wensen in het ontwerp opnemen en uiteindelijk is er enkel een informatiebord in het ontwerp opgenomen. De Leigraaf in het gebied is gedempt om het gebruik van de agrarische percelen te verbeteren. (Bijlage B5)

Functiecombinatie

Er is geen functiecombinatie in dit project.

Vroeg

De landgoedeigenaar was van het begin af aan betrokken. (Bijlage B5)

Samenwerken

Er zijn ontwerpateliers georganiseerd en het waterschap heeft samen met de landgoedeigenaar een programma van eisen opgesteld. (Bijlage B5)

Bijlage E: Habiforummatrix

	Economisch belang	Ecologisch belang	Cultureel belang	Sociaal belang
Gebruikswaarde	• Combineren van functies • Natuur en recreatie • Goede toegankelijkheid • Landbouw	• Natuurrecreatie • Schoon water • Waterbeheer op natuur gericht	• Behoud van cultuurhistorie • Benutten van historisch erfgoed • Recreatie • Educatie	• Inbreng van diverse groepen • Lokale initiatieven • Nieuwe functies • Rekening houden met bestaande gebruikers
Belevingswaarde	• Aantrekkelijkheid voor verschillende gebruikers • Recreatie en toerisme • Openbare ruimte • Diversiteit in ruimte • Aantrekkelijke omgeving	• Natuurrecreatie • Schoonheid der natuur • Vrij toegankelijk, maar wel met rustgebieden • Schone omgeving	• Elementen uit verschillende tijdsperioden • Zichtbaarheid van historie • Recreatie	• Gelijkwaardigheid • Verbondenheid • Aangename (groene) omgeving • Rust en ruimte
Toekomstwaarde	• Kernkwaliteiten versterken • Afstemming met de omgeving • Behoud van functies en waarden • Ruimte voor innovatie • Meervoudig ruimtegebruik • Duurzame landbouw	• Combinaties van functies • Behoud en bescherming • Afstemmen op de omgeving • Ruimtereservering voor water • Ecologie afgestemd op klimaatverandering • Duurzamere landbouw	• Beleefbaar maken van cultuurhistorie • Integrale ontwikkeling • Vernieuwing met respect voor het verleden	• Sociaal draagvlak • Samenwerking • Behoud van waarden • Voor elk wat wils

Figuur 11. Habiforummatrix

De Habiforummatrix, Figuur 11, is gebruikt om te brainstormen met als doel criteria te formuleren voor de MCA-analyse. Deze methode komt van de groep “Werkpartners” en biedt ‘zoektochten’ per combinatie om op de criteria te komen.³⁸

Niet alle begrippen die in de Habiforummatrix staan zijn geschikt om te gebruiken in de MCA-analyse. Die zijn te specifiek op de inhoud van een plan gericht. Uiteindelijk heeft de Habiforummatrix geholpen om een aantal overkoepelende begrippen op te stellen. De begrippen zijn als volgt:

Verticale as	Horizontale as
• Vroeg • Samenwerken	• Breed onderzoeksgebied • Afstemmen van belangen op de omgeving - Natuur/ecologie - Cultuurhistorie/archeologie - Recreatie/toerisme - Landbouw • Gelijkwaardigheid (is er een aspect leidend) • Combineren van functies

Figuur 12. Criteria voor de MCA

Literatuurlijst

1. Waterschap De Dommel. (z.j.). Projectgebied Essche Stroom [Illustratie]. Geraadpleegd van <http://www.esschestroom.nl/index.php>
2. Waterschap De Dommel. (z.j.). De Essche Stroom in beweging. Geraadpleegd van <http://www.esschestroom.nl/index.php?pid=2>
3. Waterschap De Dommel. (z.j.). Kom Esch-Ruiting. Geraadpleegd van <http://www.esschestroom.nl/index.php?pid=7&info=4>
4. Waterschap De Dommel. (z.j.). Resultaten tot nu toe. Geraadpleegd van <http://www.esschestroom.nl/index.php?pid=11&uitvoering=4>
5. Waterschap De Dommel. (2009, 26 augustus). Communicatietevredenheidsonderzoek afgerond. Geraadpleegd van <http://www.esschestroom.nl/index.php?pid=16&news=30>
6. Waterschap De Dommel. (z.j.). Plan Ruiting. Geraadpleegd van <http://www.esschestroom.nl/index.php?pid=7&info=2>
7. Waterschap De Dommel. (z.j.). Samenwerking en financiering. Geraadpleegd van <http://www.esschestroom.nl/index.php?pid=9&samen=4>
8. Waterschap De Dommel. (z.j.). Samenwerking en financiering. Geraadpleegd van <http://www.esschestroom.nl/index.php?pid=9&samen=15>
9. Waterschap De Dommel. (z.j.). Samenwerking en financiering. Geraadpleegd van <http://www.esschestroom.nl/index.php?pid=9&samen=16>
10. Waterschap De Dommel. (z.j.). Cultuurhistorie. Geraadpleegd van <http://www.esschestroom.nl/index.php?pid=22>
11. Waterschap De Dommel. (z.j.). Vroeger en nu. Geraadpleegd van <http://www.esschestroom.nl/index.php?pid=10&history=3>
12. Waterschap De Dommel. (z.j.). Herstel Eikenhorst. Geraadpleegd van <http://www.esschestroom.nl/index.php?pid=7&info=5>
13. Royal Haskoning DHV. (z.j.). Levendig Bleijendijk. Geraadpleegd van <http://www.esschestroom.nl/index.php?pid=7&info=16>
14. Royal Haskoning DHV. (z.j.). Halsche Beemden [Illustratie]. Geraadpleegd van <http://www.esschestroom.nl/images/files/Projectkaart%20Halsche%20Beemden.pdf>
15. Waterschap Vechtstromen. (2015). *Factsheet_OW_Waterschap_Vechtstromen*. Geraadpleegd van http://www.waterkwaliteitsportaal.nl/Factsheets/December2015/Publiek/Oppervlaktewater/factsheet_OW_44_Waterschap_Vechtstromen_2015-11-10-03-49-38.pdf
16. Eelerwoude. (z.j.). *Herinrichting van de Midden Regge*. Geraadpleegd van <http://eelerwoude.nl/project/reggeherstel-midden-regge/>

17. Eelerwoude. (2012). *Reggeherstelproject Koemaste-Noord*. Geraadpleegd van <http://en.calameo.com/read/0006038956c2f38c45970>
18. Waterschap Aa en Maas. (z.j.). Dynamisch Beekdal. [Illustratie]. Geraadpleegd van <http://www.aaenmaas.nl/pagina/bij-u-in-de-buurt/werk-in-uitvoering/bernheze/dynamisch-beekdal/dynamisch-beekdal.html>
19. Grontmij Nederland bv, cluster Zuid. (2006). *Eindontwerp Inrichtingsplan Dynamisch Beekdal* (60115222). Geraadpleegd van <http://static.waterschapshuis.hosting.onehippo.com/dynamisch-beekdal---koepelplan-fase-1-tm-6-incl.-bijlagen.pdf>
20. Waterschap Aa en Maas. (z.j.). Dynamisch Beekdal. Geraadpleegd van <http://www.aaenmaas.nl/pagina/bij-u-in-de-buurt/werk-in-uitvoering/bernheze/dynamisch-beekdal/dynamisch-beekdal.html>
21. Waterschap Aa en Maas. (2015, 26 maart). Dynamisch Beekdal [Nieuwsbrief]. Geraadpleegd van <http://www.aaenmaas.nl/binaries/content/assets/am---website/bij-u-in-de-buurt/projecten/dynamisch-beekdal/dynamisch-beekdal---nieuwsbrief-26.pdf>
22. Waterschap Aa en Maas. (2014). *Samen werken met stakeholders: Iedereen wint*. Geraadpleegd van <http://www.aaenmaas.nl/binaries/content/assets/am---website/bij-u-in-de-buurt/projecten/dynamisch-beekdal/samen-werken-met-stakeholders---iedereen-wint-artikel-het-waterschap-november-2014.pdf>
23. Waterschap Vechtstromen. (z.j.). Bolscherbeek [Illustratie]. Geraadpleegd van <http://www.vechtstromen.nl/projecten/projecten/bolscherbeek/>
24. Waterschap Vechtstromen. (2013, maart). Nieuwsbrief Bolscherbeek: Samenwerking leidt tot beter resultaat [Nieuwsbrief]. Geraadpleegd van http://www.vechtstromen.nl/publish/pages/17621/def_versie_nr_1_maart_2013.pdf
25. Waterschap Vechtstromen. (2015, mei). Bolscherbeek nieuwsbrief mei 2015 [Nieuwsbrief]. Geraadpleegd van http://www.vechtstromen.nl/publish/pages/17621/2152220_nieuwsbrief_bolscherbeek.pdf
26. Waterschap Vechtstromen. (2014, september). Bolscherbeek nieuwsbrief september 2014 [Nieuwsbrief]. Geraadpleegd van http://www.vechtstromen.nl/publish/pages/17621/water0096_nieuwsbrief_bws_v4_hr.pdf
27. Lenders, S., Driest-van der Kruijs, S. van den, Zwier, E., & Beuseker, J. (2015). *Projectplan: Herinrichting Bovenloop Grote Molenbeek* (275287) [Illustratie]. Geraadpleegd van <http://www.wpm.nl/binaries/content/assets/wpm---website/bestuur/ab/2015/30sep/06b-groote-molenbeek-herinrichting-bovenloop-definitief-projectplan-waterwet.pdf>
28. Lenders, S., Driest-van der Kruijs, S. van den, Zwier, E., & Beuseker, J. (2015). *Projectplan: Herinrichting Bovenloop Grote Molenbeek* (275287). Geraadpleegd van <http://www.wpm.nl/binaries/content/assets/wpm---website/bestuur/ab/2015/30sep/06b-groote-molenbeek-herinrichting-bovenloop-definitief-projectplan-waterwet.pdf>

29. Waterschap Peel- en Maasvallei. (2013). *Groote Molenbeek herinrichting Bovenloop* (2013.26469). Geraadpleegd van http://www.wpm.nl/binaries/content/assets/wpm---website/common/bestuur/vergaderingen+1/05_groote_molenbeek_vst.pdf
30. Waterschap Peel- en Maasvallei. (z.j.). Boovenloop Groote Molenbeek. Geraadpleegd van <http://www.wpm.nl/algemeen/projecten/beekherstelprojecten/bovenloop-groote-molenbeek.html>
31. Waterschap Aa en Maas. (2012, 26 juni). projectgebied Graafsche Raam [Illustratie]. Geraadpleegd van <http://www.stroming.nl/pdf/Beekdal%20in%20beweging%20Graafsche%20Raam.pdf>
32. Waterschap Aa en Maas. (2015). *Factsheet OW 38 Waterschap Aa en Maas 2015*. Geraadpleegd van http://waterkwaliteitsportaal.nl/Factsheets/December2015Publiek/Oppervlaktewater/factsheet_OW_38_Waterschap_Aa_en_Maas_2015-12-03-09-42-04.pdf
33. Waterschap Aa en Maas. (z.j.). Beekherstel Graafsche Raam. Geraadpleegd van <http://www.aaenmaas.nl/pagina/bij-u-in-de-buurt/werk-in-uitvoering/grave/beekherstel-graafsche-raam.html>
34. Koenraadt, R., Stark, M., Walraven, R., Winden, A. van, & Poucke, L. U. C. van. (2012). *Beekherstel Graafsche Raam* (246959). Geraadpleegd van <http://www.stroming.nl/pdf/Beekdal%20in%20beweging%20Graafsche%20Raam.pdf>
35. Waterschap Aa en Maas. (2010, september). Informatiebrief Klankbordgroep Graafsche Raam September 2010 [Nieuwsbrief]. Geraadpleegd van <http://www.aaenmaas.nl/binaries/content/assets/am---website/bij-u-in-de-buurt/projecten/beekherstel-graafsche-raam/beekherstel-graafsche-raam---nieuwsbrief-september-2010.pdf>
36. De Gelderlander. (2013, 02 maart). Beekherstel Graafsche Raam uitgesteld [Persbericht]. Geraadpleegd van <http://www.aaenmaas.nl/binaries/content/assets/am---website/bij-u-in-de-buurt/projecten/beekherstel-graafsche-raam/beekherstel-graafsche-raam---nieuwsbrief-september-2010.pdf>
37. Rijkswaterstaat Ministerie van Infrastructuur en Milieu. (z.j.). Waterwet. Geraadpleegd van <http://www.infomil.nl/onderwerpen/klimaat-lucht/handboek-water/wetgeving/waterwet/>
38. Werkpartners. (z.j.). Matrix ruimtelijke kwaliteit. Geraadpleegd van <http://www.werkpartners.net/index.php?page=matrix-ruimtelijke-kwaliteit>
39. Waterschap De Dommel. (z.j.). Landgoed Nemerlaer. Geraadpleegd van <http://www.esschestroom.nl/index.php?pid=7&info=6>
40. Blok, A., Teppema, S., & Blok, W. (2015). *Inspiratieboek - Samen maken we het Reggedal* (3e ed.). Almelo, Nederland: Waterschap Vechtstromen.

41. Gebiedscommissie Bentelo Hengevelde. (2009).
Reggeherstelproject Koemaste-Noord. Geraadpleegd van
http://www.hofvantwente.nl/fileadmin/files/docs/wonen_en_leven/reconstructie_enLEADER/Nieuwsbrieven_gebiedsgericht_werken/nieuwsbrief_nov.09_bentelo-hengevelde.pdf
42. Marjolein Hemmens Advies. (z.j.). Luchtfoto Essche Stroom
[Illustratie]. Geraadpleegd van
<http://www.marjoleinlemmensadvies.nl/projecten/>